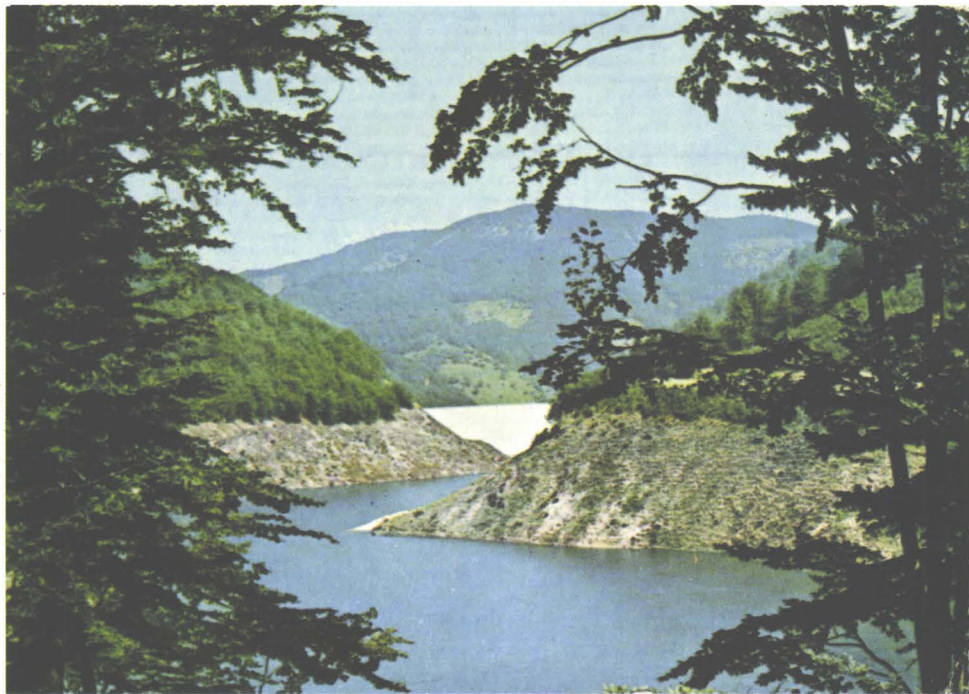

CELE TREI CRIȘURI

Revistă de cultură

Director: Antonio FAUR

Barajul Leșu (Județul Bihor)

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

**Adrian ADAMACHE, Estrela D. BĂDESCU, Gavril CORNUȚIU, Corneliu CRĂCIUN,
Lucian DRONCA, Antonio FAUR, Flaminia FAUR, Viorel FAUR, Ioan HORGA,
Viorel HORJ, Constantin MĂLIŢĂ, Augustin ȚĂRĂU**

CELE TREI CRIȘURI

Director-fondator: George BACALOGLU

Director (seria a II-a): Dr. Viorel FAUR

Revista apare cu sprijinul Consiliului Județean Bihor

REDAȚIA:

Miron BLAGA, redactor-șef
Viorel FAUR, secretar de
redacție

Redactori – istorie:
Mihai DRECIN
Barbu ȘTEFĂNESCU
Ioan HORGA

Redactori – literatură:
Corneliu CRĂCIUN
Ioan ȚEPELEA
Viorel HORJ

Redactori – artă:
Negoiță LĂPTOIU
Aurel CHIRIAC
Cornel DURGHEU

Redactor – actualitatea
cultural-științifică:
Constantin MĂLINAȘ

Tehnoredactor:
Cosmin CRĂCIUN

CUPRINSUL:

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE:

- Viorel FAUR. *Cine a contribuit la elaborarea, în septembrie 1849, a memoriului prezentat de episcopul orădean Vasile Erdélyi Curții de la Viena?* 1
- Lucian DRONCA. *Considerații privind situația băncilor cehe și slovace din Austro-Ungaria la începutul secolului al XX-lea*..... 9
- Augustin ȚĂRĂU. *Procesul de constituire și regimul juridic al pădurilor urbariale și al celor comunale. Studiu de caz județul Bihor* 17
- Estrela D. BĂDESCU. *Considerații referitoare la momentul contopirii Facultății de Drept din Oradea, în vara anului 1934, cu Facultatea de Drept din Cluj*..... 35
- Antonio FAUR. *Consemnări în jurnalul generalului american C. V. R. Schuyler cu privire la abuzurile militarilor sovietici în România (1945-1946)* 40

CELE TREI CRIȘURI

ISSN-1221-5716

Revistă de cultură

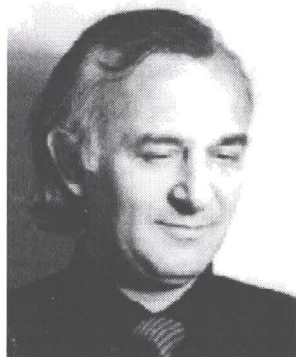
Redacția: Oradea, Aleea
Rogerius, nr. 1, tel. 162200
Tipărit la TRIEST srl Oradea.
Telefon 059 419627

Cronici științifice și recenzii

- Ioan HORGA. *Semnele incipiente ale ocupației sovietice în România (recenzie la o carte de Antonio Faur)* 46

(continuarea pe coperta a treia)

CINE A CONTRIBUIT LA ELABORAREA, ÎN SEPTEMBRIE 1849, A MEMORIULUI PREZENTAT DE EPISCOPUL ORĂDEAN VASILE ERDÉLYI CURȚII DE LA VIENA?

Dr. Viorel FAUR

Profesor universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istoria culturii
moderne a Transilvaniei, în
istoria politică și militară.

În luna ianuarie a anului 1850, în cadrul unei active mișcări revendicative românești, episcopul greco-catolic Vasile Erdélyi înainta – în numele „*tot cler(ului) și popor(ului) român*”¹ – un important *memoriu* Curții de la Viena, în legătură cu conținutul căruia ne vom pronunța într-un studiu separat. De data aceasta ne vom fixa atenția asupra *momentului elaborării* acestui document politic, pentru a stabili – în temeiul unor surse arhivistice existente – cine este *principalul autor* al textului său și *cum a fost adoptat*. Este o chestiune științifică, nelămurită încă. Încercăm să facem acum necesarele clarificări, pentru a elimina interpretările străine adevărului istoric. Precizăm că am efectuat o primă lămurire asupra acestei probleme, acum aproape un pătrar de secol², însă aceasta n-a fost receptată cum se cuvine, astfel că ne vedem nevoiți ca să revenim, pentru a înlătura orice incertitudine, publicând totodată și trei documente, care sunt pe deplin edificatoare.

Aflăm dintr-o corespondență faptul că, la 2 septembrie 1849, Ioan Maiorescu – care se afla la Viena – îl informează pe George Barițiu că a „făcut” – din partea „deputațiunii” românilor aflată în capitala imperiului – o „prochiematiune” către „românii din... Maramureș, Szatmar, Bihor (și) Arad”³, ca și aceștia să „alegă o deputațiune”⁴, care să „vină la tron”, pentru a-și depune „omagiul” și, totodată, să „*dechiare petițiunea dată în numele națiunii de petițiune și a lor*”⁵ (subl. ns. – V. F.). Preotul Ioan Cristian (care a fost prezent pe Câmpia Libertății din Blaj, la 3/15 mai 1848) s-a

reîntors, la începutul aceleiași luni, din Transilvania în Bihor („acasă”, la Oradea), după care a „început” să lucreze în cauza trimiterii și din această parte a unei delegații la Viena. În *14 septembrie 1849*, el îi scrie lui Simion Bărnuțiu (președintele Comitetului Național Român de la Sibiu), care îi „încredințase” o asemenea misiune politică, despre faptul că „*toți au primit cu bucurie petițiunile românilor*” (pe care el le-a adus) și că au promis că vor „*trămite Deputațiune la Viena*”⁶ (subl. ns. – V. F.). Doresc să afle când va pleca, spre capitala imperiului, delegația românilor transilvăneni. Insistă ca aceasta să treacă prin Oradea, unde va fi primită cu mare „bucurie”⁷. De altfel, drumul până la Viena, pe calea ferată, este cel mai scurt, durând numai 4 zile. Dacă el nu va fi în Oradea, atunci se poate lua legătura cu comerciantul Nicolae Jiga (care se implicase în evenimentele din anii 1848-1849) și canonicul Ioan Alexi, care vor oferi informații „despre toate”⁸ demersurile făcute. Rezultă din aceste rânduri, că preotul Ioan Cristian i-a contactat atât pe fruntașii politici români de confesiune ortodoxă, cât și pe cei de confesiune greco-catolică, pentru ca să acționeze solidar, mai ales în asemenea împrejurări, când se părea că, printr-o cumulare a energiilor, ar putea fi obținute drepturi pentru națiunea română din Imperiul habsburgic.

Este, deci, *confirmată* – prin cele două mărturii epistolare – existența a cel puțin *două inițiative* (una de la Viena, din partea lui Ioan Maiorescu, și cealaltă de la Sibiu, al cărei promotor a fost Simion Bărnuțiu) care îi vizau pe românii din părțile vestice (Banat, Crișana și Maramureș), în sensul de a-i determina la un act de solidaritate națională. Terenul era, fără îndoială, pregătit și în aceste provincii. La Oradea s-a procedat cu maximă rapiditate. A fost convocată, pentru 18 septembrie (deci numai peste 4 zile) o *sesiune* (ședință) consistorială, prezidată de episcopul gr. cat. Vasile Erdélyi¹⁰. Era, desigur, o practică tradițională, aceea de a utiliza instituția ecleziastică ca factor politic⁹, care să acționeze în beneficiul națiunii. La această sesiune au fost prezenți, alături de episcop, canonicii *Nicolae Borbola* (care a fost și profesor la Academia de drept din Oradea), *Ioan Pak* (rectorul Seminarului gr.cat. din Oradea), *Alesandru Dobra* (custodele episcopiei), *Ioan Alessie* (Alexi), *Iosif Szilágyi* (directorul școlilor elementare din eparhie și șeful cancelariei acesteia), precum și: *Ioan Gojdich* (parohul rutean din Olosig), *Petru Pășcuțiu* (protopopul gr. cat. al Orăzii), *Ioan Pop* (profesor la Preparandia gr. cat. din Oradea), preotul *Mihail Șorban* (pentru românii greco-catolici din Olosig) și *Ioan Vancia*¹¹, notar consistorial și secretar al episcopiei de Oradea, viitor mitropolit. După cum se poate observa, au fost de față la această primă discuție, cu caracter informativ, cei mai de seamă membri ai consistoriului eparhial orădean, deci personalitățile cu cea mai mare autoritate.

După ce s-a referit la contextul politic al momentului, canonicul Iosif Szilágyi a insistat asupra faptului că – în cadrul mișcării generale pentru drepturi – și „națiunea română... mai ales (cea) din părțile Transilvaniei, prin împuterniciții săi deputați, la Ministerul Imperial la Viena trimiși, *cu unite puteri, constituirea pe cum națională, așa și politică, așa și aceea de sine stătătoare*, de la Înălțatul

Împărat ași cere și ași dobândi se nevoiește, prin mai de multe ori așternutele sale rogăminte”¹². Românii orădeni, ca fii ai ace(lei)ași națiuni, animați de interesele acesteia, trebuie să se pună în „co(n)lucrare” cu cei din Transilvania, pentru a „îmbrățișa” – cu identică „însuflețire națională” – interesul general românesc. Pentru aceasta, se face necesară „coînțelegerea cu deputații națiunii române la Viena trimiși” și, cât mai repede, să se realizeze colaborarea cu aceștia, pe temeiul „petițiunii națiunii române... în ante(a) Maiestății sale așternută”, fiindcă „punctele aceleiași petițiuni”¹³ sunt valabile și pentru românii din „ținutul acesta”. Este vorba de „petițiunea” din 25 februarie 1849, care - datorită împrejurărilor revoluționare (care au împiedicat comunicarea românilor din Crișana cu cei din Transilvania) – „numai acuma” a sosit la Oradea, adusă fiind de preotul Ioan Cristian. Se aprecia că, de „deslegare(a)” (rezolvarea) acesteia, ar depinde „viitorul națiunii române”, astfel că se impunea analiza ei cu „cea mai mare băgare de seamă”. În consecință, cu o „serioasă judecată”, să fie dezbătut „fiecare punct” al ei, făcându-se, dacă este cazul, și „observațiuni”¹⁴. După ce va fi efectuată o examinare riguroasă a documentului, „îndată se vor face cuviincioși pași”¹⁵ (subl. ns. – V.F.) mai departe. A fost, tot în aceeași „sesie” consistorală, numită comisia care, „cât de curând”, să treacă la „dezbateră atinselor puncturi”¹⁶ ale petiției amintite. Președinte al acesteia a fost numit Ioan Pak iar notar Ioan Vancia. Ca membri ai comisiei au fost stabiliți: Nicolae Borbola, Alesandru Dobra, Ioan Alessi, Iosif Szilágy, Petru Pășcuțiu, Ioan Gojdich, Ioan Pop și Mihail Șorban¹⁷. În comisie au intrat, așadar, toți membrii prezenți la ședința Consistoriului gr. cat. de Oradea, cu excepția episcopului Vasile Erdélyi.

Privind cu toată răspunderea „momentozitatea lucrului acestuia”, Consistoriul gr. cat. de Oradea a luat decizia ca o „deputațiune” (sau, altfel spus, o comisie) din cadrul său, constituită din zece membri, să se ocupe, la modul temeinic, de conținutul („punctele”) „petițiunii națiunii române”, cu deosebire de cele ce vizează „recunoascerea” ei ca „națiune de sine stătătoare”¹⁸, care este fundamentul tuturor celorlalte revendicări naționale. În 22 septembrie 1849 s-a desfășurat, tot sub președinția episcopului Vasile Erdélyi, cea de-a doua ședință („sesie”) a Consistoriului, la care au luat parte aceleași personalități. Singurul obiect al ședinței consistoriale a fost dezbateră punctelor „petițiunii națiunii române”¹⁹. Într-adevăr, cu acest prilej, au fost trasate elementele esențiale ale memoriului care urma să fie dus la Viena. S-a „determinat” faptul că: națiunea română este destul de matură sub raport politic, ca să-și poată pretinde drepturile ce i se cuvin; prin urmare, ea „cere” recunoașterea ei ca „națiune de sine stătătoare”, beneficiară de aceleași drepturi ca și celelalte națiuni din imperiu, așa cum rezultă din Constituția imperială din 4 martie 1849, care include principiul egalității în drepturi; sunt expuse argumentele națiunii române (originea ei, prioritatea istorică în spațiul transilvănean, consistența numerică, limba română, însușirile pe care le are, fidelitatea față de împărat), în virtutea cărora aceasta

trebuie inclusă în aceeași „categorie” și așezată în același „rang cu toate celelalte națiuni ale monarhiei”²⁰.

Românii din „părțile... Oradiei” își exprimă deschis acordul („părtinesc”) cu *petițiunea* românilor transilvăneni, trimisă împăratului Francis Iosif I. Pentru a face cunoscută opțiunea lor politică, urma ca să se scrie „îndată” împăratului, „înaltului ministeriu” de la Viena și Comitetului Român aflat în capitala monarhiei. Elaborarea acestui document a fost încredințată canonicului Iosif Szilágyi, care urma să-l prezinte în proxima „sesie” consistorială²¹. Este evident că, după ce au fost adoptate – în ședința la care ne referim – principiile de bază ale memoriului, sarcina conceperii acestuia a fost atribuită lui Iosif Szilágyi, care l-a și prezentat în „sesia” din 27 septembrie 1849, prezidată – conform rigorilor instituției – de episcopul Vasile Erdélyi. Menționăm că s-a înregistrat aceeași participare. A fost un singur punct la ordinea de zi: lectura „cererii” diecezei gr. cat. de Oradea „în privința petițiunei națiunii române” care urma să fie prezentată împăratului. A fost acceptată în întregime, cu „*stremutarea alor puține cuvinte*”²² (subl. ns. – V. F.). Așadar, *forma finală* a memoriului a fost scrisă de canonicul Iosif Szilágyi, după ce textul acestuia a fost aprobat de Consistoriul gr. cat. de Oradea.

A fost, incontestabil, o operă colectivă, așa cum s-a întâmplat și în cazul *Supplexului* (elaborat la Oradea, la curtea episcopului gr. cat. Ignatie Darabant, în martie 1791) și în cel al *Memorandului* din 1892 (al cărui proiect îi aparține avocatului Iuliu Coroian). Reiese, cu deplină claritate, din cuprinsul documentelor pe care le dăm publicității, că *memoriul* orădenilor – înaintat Curții de la Viena de către episcopul Vasile Erdélyi (care era însoțit și de canonicul Iosif Szilágyi) – nu a fost opera unei singure personalități (mai concret: a episcopului Vasile Erdélyi), cum este considerată în unele lucrări care se preced²³, ci un *elaborat* politic reprezentativ, aparținând membrilor Consistoriului gr. cat. de Oradea, cu deosebire lui Iosif Szilágyi, care a fost „dat” – așa cum bine observa Augustin Treboniu Laurian – „în numele românilor din Maramureș, Satumare, Bihor, Arad și Banat (uniți)”²⁴ -, ca o dovadă puternică a colaborării naționale post-pășoptiste dintre românii din provinciile vestice și cei din Transilvania, care nu și-au putut contopi eforturile în timpul Revoluției de la 1848-1849. Este, pentru orădeni, o veritabilă revanșă istorică și o asociere a lor la demersurile politice naționale din anii 1849-1852, când s-au situat, *prin acest memoriu*, ca și prin alte acțiuni, în prim-planul vieții politice a românilor din Imperiul habsburgic, realitate pe care lucrările istorice de sinteză ar trebui să o rețină.

NOTE:

1. *Petițiunea Românilor din diecesa Urbei-mari*, în *Magazinu istoricu pentru Dacia*, Tomul VII, Fasciura I, Vienna, 1851, p. 54-61; textul – în limba germană – al acestuia la A. T. Laurian, *Die Romänen der Osterreichischen Monarchie*, vol. III, Viena, 1850, p. 63-72. Textul original a fost scris în limba latină. O traducere în limba română a memoriului a publicat și T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. I, 1904, p. 641-648.

2. Viorel Faur, *Aspecte ale desfășurării evenimentelor revoluționare din anii 1848-1849 în Oradea*, în *Familia*, 1978, nr. 6, p. 11; Idem, *Societatea de lectură din Oradea, 1852-1875. Studiu monografic*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1978, p. 27-33.
3. *Transilvania*. 1877, nr. 17, p. 197. Acest apel s-a păstrat în arhiva Episcopiei Gr. Cat. de Oradea și a fost publicat de Vasile Lechințan în *Curierul*, Cluj-Napoca, 1998, nr. 9, p. 8.
4. *Ibidem*
5. *Ibidem*. Pentru informare în legătură cu demersurile politice din anii la care ne referim vezi V. Netea, *Însemnările de la Viena ale lui A. T. Laurian*, în *Studii*, 1970, nr. 3, p. 521-541; N. Popea, *Memorialul arhiepiscopului Andrei Șaguna*, Sibiu, 1889; Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, Editura Științifică, București, 1974, p. 39-57
6. Enea Hodoș. *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*. Sibiu. 1944, p. 5.
7. *Ibidem*
8. *Ibidem*
9. Aceeași preocupare se constată și în cazul Consistoriului ortodox din Oradea, care participă la mișcarea revendicativă din anii 1849-1852, el fiind exponentul Comunității ortodoxe din orașul de pe Crișul Repede (vezi în acest sens studiul nostru: *Noi documente despre mișcarea revendicativă a românilor din Crișana în perioada 1849-1852*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, 1983-1984, p. 435-444).
10. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, *Protocolul ședințelor Consistoriului gr. cat. de Oradea pe anul 1849*, f. 214.
11. *Ibidem*.
12. *Ibidem*, p. 215.
13. *Ibidem*, p. 216.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*, p. 217
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*.
18. *Ibidem*, f. 219.
19. *Ibidem*, f. 220.
20. *Ibidem*, f. 221-223.
21. *Ibidem*, f. 224.
22. *Ibidem*, f. 228-229.
23. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 670: „Era submisă la monarch și de la Oradea Mare o petițiune, subscrisă... numai de către episcopul diecezan Vasile Erdeli (subl. ns. – V.F.).... A fost și foarte la timp, ca episcopul să se dreagă (să-și îmbunătățească „imaginea” – n.n.) cu acel act în opininea publică a românilor”. Într-o altă lucrare se afirmă că: „Erdeli (deci i se atribuie numai lui memoriul – n.n.) mai întâi protestează în contra faptului că, în Constituția din 4 martie 1849, românii nici nu sunt numiți, nici nu primesc garantarea drepturilor pe seama naționalității lor” (Vezi capitolul *Episcopul Baron Vasile Erdeli (1843-1862)* din cartea lui Iacob Radu, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii Mari*, Oradea, Tipografia „Ateneul”, 1932, p. 130)
24. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I., Editura Minerva, București. 1973, p. 165.

Anexe documentare:

1

Anul Domnului 1849, 18^{le} Septembrie, sub presiunea Măriei Sale Episcopului Die(cesan); de față fiind preanorații domni canonici: Nicolae Borbola, abate de Petur și lector; Ioan Pak, rectorul Seminarului și cantor; Alesandru Dobra, custode; Ioan Alessie, scolastic; Iosif Szilágyi, directorul școalelor elem(entare) națion(ale) și cancellariu canonic; mult onorații domni: Ioan Gojdich, paroh în Olosig de partea rușilor; Petru Pășcuțiu, paroh și protopopul Orăzii Mari; Ioan Pop, vice-rector în seminarium și învățător în Preparandie; Mihail Șorban, paroh în Olosig, de partea românilor; Ioan Vancia, notar consistorial și secretar. S-a ținut sesie consistorială, în care:

214.

După ce mult onoratul domn canonic Szilágyi a adus acea stare în pregiur în ante, cum că, pe cum toate națiunile în timpul de față, cu unite doriri și îndoite puteri, se străduiesc a-și întări și asigura naționalitatea și a-și mijloci constituirea lor în privința politică, așa și națiunea română a noastră, mai ales din părțile Transilvaniei, prin împuterniciții săi deputați, la Ministerul Imperial la

Viena trimiși, cu unite puteri, constituirea pe cum națională, așa și politică, așa și aceea de sine stătătoare de la Înălțatul Împărat a-și cere și a-și dobândi se nevoește, prin mai de multe ori așternutele sale rogaminte. *Noi încă, ca niște fii (ai) aceeași națiuni, spre interesele ei adevărat animați; punându-ne cu dânsii în colucrare, acest interes universal a toatei națiuni române, cu asemenea însuflețire națională să-l îmbrățișem și înaintea de toate să se mijlocească coînțelegerea cu deputații națiunii române la Viena trimiși și cât de curând să se înființeze colucrarea dimpreună, în înțelesul petițiunii națiunii române de mai multe ori în ante(a) Maiestății sale așternută, încât punctele aceleiași petițiuni și pentru ținutul acesta s-ar cunoaște a fi înființabile.*

Determinat:

Mementozitatea lucrului acestuia, în atinsa petițiune detto 25 febr. așternută, și la noi numai acuma sosită, proiect de la a cărui deslegare viitorul națiunii române atârnă, aduce cu sine, ca, cu cea mai mare băgare de seamă și serioasă judecată, să se iee în dezbatere și aceeași de curând în care, la fiecare punct a(l) numitei petițiuni convenitoare, observațiuni se vor face; ce, după ce se va întâmpla, îndată cuvincioșii pași mai încolo se vor face.

Spre dezbaterea acestuia obiect momentos se numește una (deputațiune) comisie, pe cum urmează: președintele: d.can. Ioan Pac; asesori: d. canonic Nicolae Borbola, d. can. Alesandru Dobra, d. can. Ioan Alessi, d. canonic Iosif Szilágyi, mult onoratul domn protopop Petru Pășcuțiu, m. on. domn Ioan Gojdich, m. o. domn Ioan Pop, m. on. domn Mihail Șorban și notarului domn Ioan Vancia, - carii cât de curând vor șede laolaltă spre dezbaterea atinselor puncturi.

(Originalul în Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Protocolul ședințelor Consistoriului Gr. Cat. de Oradea pe anul 1849, f. 214-217*).

2

Anul Domnului 1849, 22^{le} Septembrie, su(b) prezidiul Măriei Sale Episcopului Diecesan Vasile Erdélyi; de față fiind preanonatul d(omn) Nicolae Borbola, abate de Petur și lector; Ioan Pac, rector(ul) Seminarului și cantor; Alesandru Dobra, custode; Ioan Alessi, scolastic; Iosif Szilágyi, directoru(l) școlastic elementar și cancelariei – canonici; mult onorații d(omni) Ioan Gojdich, parohul rușilor, în Olosig; Petru Pășcuțiu, protopop și paroh, în Oradea Mare; Ioan Popp, vicerector în Seminaru și învățatoriu în Preparandie; Mihail Șorban, paroh în Olosig, despre partea românilor; Ioan Vancia, notar și secretar; au ținut sesie în Oradea mare, în care:

216.

Dezbătându-se pun(c)tele petițiunii națiunii române, în privința celui dintâi tractante despre recunoaștere(a) națiunii române ca națiune de sine stătătoare, care și fundament tuturor celora(l)alte pun(c)turi este, s-au

Determinat:

De odată ce și națiunea română la acea maturitate politică ajungând, în care și ea cunoaște și sci(e) prețui toate drepturile acele cari după fire ori cărei națiuni sunt convenite, ea încă reconoscere(a) sa ca unei națiuni de sine stătătoare cere, și aceleiași drepturi a se împărtași voiește, carii tuturor celora(l)alte națiuni din monarhia austriacă, prin lege s-au asigurat, nimica altceva oftează decât ce ei și după fire i se convine, și ce în înțelesul așezământului imperial, în 4^{le} martie anului curg(ător) dat afară, însemnat pe principiul „egal(itatea) în drepturi a tuturor naționalităților” încă își poate pretinde. Națiunea română, de te vei uita la origine(a) ei, este mai întâi în aceste părți așezată și (cel) mai bătrân locuitoriu! – care, cu cel mai mare drept, poate ofta ca în acest ținut de sine din început în ante(a) tuturor celorlalte mai târziu venite națiuni cuprinsu și până azi locuit, ca națiune de sine stătătoare să se recunoască. Luându-se numărul ei în considerație, se găsește a fi una dintre cele mai numeroase națiuni a(le) monarhiei, decât care și mai mici popoare sub schiptru împărătesc scutite încă s-au aredicat la rangul neatârării de la alte națiuni și a stărei de sine. Iară de cumva ținutu(l) de această națiune locuit se compară și în această

privință încă asemenea i se pot asigura toate acele drepturi cari altei fiecărei națiuni s-au dat. Ce să se zică de limba română, care, pe cum în biserici, așa în între familie acasă pe tot locul una și aceia este. De unde se vede cum că națiunei române după fire încă i se conven toate drepturile cari altora și prin legi s-au asicurat. Însă acele drepturi a(le) unei națiuni de sine stătătoare și în înțelesul legilor în consituția imperială propuse să i se convină, deodată fundament acestor legi, îndată constituția propusă este în drepturile tuturor naționalităților, cu ce cauză s-ar putea leza afară togma națiunea română, națiunea aceea în care și după fire toate acele însușiri în cel mai oftat grad se află, cari sunt de lipsă spre a pute(a) fi națiune de sine stătătoare. După ce, în înțelesul zisului așezământ imperial, și la mai mic popor i s-a dat și recunoscut naționalitate(a), cu cât mai tare se cuvine ca națiunei române, după aceleași legi, să i se dea stare(a) de sine și mai mult neatârnare de la alte națiuni?

A cărei stare de sine și neatârării înștiințare cu atâta mai fierbinte o poate ofta, fiindcă de dreptarea și conviniunea acestei petițiuni a națiunei române însăși Majestatea sa împăratul în 26^{le} Iunie an(ul) cu(rent) învinsu și pătruns fiind a binevoit a declara, cum că constituțiunea împărăției din care totuși națiunea română, din nesciută cauză rămasă afară, încă garantează românilor drepturi asemenea de mari și în valoare asemenea de mare, ca și tuturor celorlalte popoare ale Împărăției sale. Așa dară, voie(a) înaltului împărat încă aceia este ca națiunea română întru una categorie și rang cu toate celelalte națiuni ale monarhiei să se pună și în asemenea drepturi cu acele(a) să se împărtășească, fără de aceie națiunea română și după dreptate încă își poate, ba togma trebuie să-și ceară asemenea drepturi cu celelalte națiuni, deodată și ea încă cu mult mai tare greutățile și sarcinile țării duce și (cu atâta mai) importante decât toate celelalte națiuni prestează, cu cât este mai cu mare număr decât celelalte mai mici decât sine.

Togma acele drepturi a (i) se da cuviincioasă oftează de cumva fidelitate(a) și supunere(a) acestei națiuni se va lua în privința care în toate timpurile, de cum au avut norocire a veni su(b) schiptrul austriac, cătră casa austriacă au adevărit și dovedit în timpurile noastre, cu un modru neauzit și virtute eroică, prin care singură virtute s-a învrednicit de a fi recunoscută și din înălțimea tronului de națiune de sine stătătoare.

În care fidelitate și românii din părțile aceste(a) nici una dată au fost mai de gios prețiu; batăr că. în stările acete împrejur, numai de curând trecute, nu li s-a dat același prilejiu și ocaziune de a o adevări (că) au asemenea(a) eroitate cu care (s-au manifestat) frații lor din părțile Transilvaniei.

Drept aceea, românii din părțile aceste(a) a(le) Oradei – ma încă părtinesc și așa fac petițiune(a) românilor din părțile Transilvaniei Maiestatei sale așternută. – Despre ce, precum Maiestății sale Împăratului, așa și înaltului Ministeriu și Comitetului Român (de) la Viena de față așezat, îndată să se scrie, încredințându-se lucrare(a) acestei(a.) așternerea, reverendis(imului) d(omn) c(anonic) Iosif Szilágyi, care pe sesia viitoare a santului scaun a o găta să benevoiască. (Originalul în Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Protocolul ședințelor Consistoriului Gr. Cat. de Oradea pe anul 1849, f. 219-224*).

Anul 1849, 27^{le} Septembrie, sub presidiu(l) preanonratului, preasantitului episcop, Măriei Sale Vasile Erdélyi, de față fiind preanonrații d(omni) canonici Nicolae Borbola, abate de Petur și lector; Ioan Pak, rector în Seminaru și cantor; Alexandru Dobra, custode; Ioan Alessi, scolastic; Iosif Szilágyi, școlar director și cancelar canonic; mult on. d. Ioan Gojdich, paroh în Olosig, pe partea rușilor; Petru Pășcuțiu, paroh și protopop Orăzii Mari; Ioan Pop – vicerector în Seminar și profesor în preparandie; Mihail Șorban, paroh în Olosig, despre partea românilor; Ioan Vancia, secretar și notar consistorial, ca asesori; s-a ținut în Oradea Mare sesie, în care:

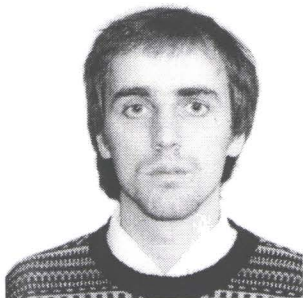
s-a cetit cererea despre parte(a) Diocezelui nostru în privința petițiunii națiunii române în ante(a) Majestății sale și a înaltului Ministeriu așternendă, care, cu stremutarea alor puțină cuvinte, s-a și lăsat în loc.

Determinându-se:

În loc lăsată cerere să se dea reverendisimului domn canonic Alesandru Dobra, ca să binevoiască a o întoarce în româtime, care, apoi, în mai multe exemplare scriindu-se, să se trimită Măriilor sale domnilor episcopi Ioan Lemenyi, episcopul de la Blaș, a Diocesului Făgărașu în Transilvania, Gerasim Racz, episcopului de legea gr. neunită din Arad; Ioan Anderko, vicariului părților Marmățiane, la Szigeth; ca dâșii încă dezbătând lucrul acesta, să se consulteze, și părerea sa ei încă să și-o dea și în locurile cele mai înalte să o aștearnă, provocându-se ca, după cum se vor înțelege, și una deputăție să aleagă din persoane pe cum bisericești, așa și civile stătătoare, care fiind ducătoare cererea respectivilor la Înaltul Împărat, pe capetul lunei lui noiembrie pe la Orade(a) să vină, de unde toate la unalaltă la Viena să meargă dimpreună, la Majestatea sa Împăratul, spre (a) așterne cererea tuturor românilor din toate părțile de sine locuite purcezătoare. Însciințându-se temporator în ante pe cum permanentele Comitet românesc de la Viena, așa și Comitetul națiunii române din Transilvania așezat la Sibiu.

(Originalul în Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Protocolul ședințelor Consistoriului Gr. Cat. de Oradea pe anul 1849, f. 228-230*).

CONSIDERAȚII PRIVIND SITUAȚIA BĂNCILOR CEHE ȘI SLOVACE DIN AUSTRO-UNGARIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

În cadrul Imperiului Austro-Ungar, pozițiile politice semnificative pe care le-au deținut cehii s-au datorat în parte forței lor economice și financiare. Cuvântul greu pe care l-au avut de spus într-o serie de probleme care priveau propria lor naționalitate a fost și consecința salutară a acestui factor.

Analiza factorului financiar în afirmarea națiunii cehe din Dubla Monarhie este semnificativă prin înseși legile obiective care au guvernat întotdeauna acest domeniu, în care intruziunea politicului nu s-a putut manifesta până la ultimele consecințe. Între 1867 – 1873, Praga a început să se afirme în calitate de al doilea centru financiar al Imperiului, după Viena. Ea a rămas însă o vreme sub controlul mediilor financiare din capitala Imperiului, până după 1890. Cele mai importante bănci cehe au fost „Böhmische Eskomptebank” (absorbită în 1901 de „Eskomptegesellschaft”); „Böhmische Unionbank”; „Zivnobanka”; „Ceska Prumyslova Banka” (fondată în 1898); „Sporobanka” (fondată în 1903); „Pozemkova Banka” (fondată în 1907); „Bohemia” (fondată în 1910); „Agrarni Banka” (fondată în 1911); „Zemska Banka”; „Ustredni banka ceskych sporitelen” (Banca centrală a caselor de păstrare boeme). Acestea au creat o rețea de filiale și în afara Boemiei, în Moravia, în Ungaria Superioară (Slovacia actuală) și în mediile slave din Balcani, încercând să penetreze chiar și la Viena și Budapesta.¹

Predominanța numerică a cehilor era

Drd. Lucian DRONCA

Lector universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istoria sistemului
bancar din Transilvania.

zdrobitoare la Praga, la începutul secolului XX, dar s-a ciocnit de poziția socială privilegiată a minorității germane, mai ales germano - evreiești. Băncile cehe împreună surclasau grupul băncilor germane, dar individual, principala bancă cehă, „Zivnobanka” nu deținea decât locul al treilea pe piața din Praga, după filialele băncilor germane din Viena, „Creditanstalt” și „Länderbank”. La acestea s-a adăugat „Böhmische Eskomptebank”, legată după 1900 de mediile industriale germane din Praga.

Între 1900-1914, creșterea capitalurilor și mai ales a depunerilor a fost mult mai rapidă la Praga decât la Viena. Distanța dintre cele două centre bancare ale Imperiului s-a diminuat regulat la începutul secolului XX. Praga nu a putut însă atinge dimensiunea pieței din Viena a cărei atracție continua să se facă simțită, mai ales asupra institutelor de prim plan angajate în mari operațiuni financiare.²

Concurența a dat naștere și la disensiuni, manifestate acut în anii imediat premergători primului război mondial. În februarie 1911, în adunarea generală a Băncii Austro – Ungare, cehii și-au afirmat din nou cu tărie pretențiile lor referitoare la o mai bună reprezentare în cadrul Băncii Austro-Ungare. Revendicările cehe au fost tot mai dese după 1904, dar ele nu urmăreau interese materiale, ci dorința de manifestare a puterii economice cehe printr-o masivă reprezentare în adunările generale ale băncii de emisiune a Monarhiei. După 1909, reprezentanții cehi în această instituție au început să vorbească în propria lor limbă, provocând printre germanii prezenți un uragan de proteste. Adunarea generală a băncii de emisiune care se reducea de obicei la un formalism sec, a fost în martie 1911 teatrul unor aprige lupte politice. După ce secretarul general Pranger, consilier aulic, a dat citire raportului anual, a luat cuvântul acționarul ceh Lucian Brunner, făcând propuneri privitoare la schimbarea unor puncte din statute, legate de alegerea consilierilor, cenzorilor și lichidatorilor băncii. Brunner a cerut garanții statutare pentru asigurarea drepturilor minorității cehe. În cuvântul său însă, guvernatorul Alexander Popovics s-a opus oricăror schimbări în organizarea de până atunci a Băncii Austro – Ungare. Pretențiile cehilor au fost susținute în continuare de Malinski, secretarul Camerei de industrie și comerț din Praga și de președintele acesteia, Bondy. Votul din adunarea generală însă, dominată de germani și unguri, i-a învins pe cehi.³

În ciuda excepționalei bogății a agriculturii sale și a modernismului marilor întreprinderi industriale, Boemia, supusă dublei atracții imperative a Vienei și Pragăi, nu avea alt centru bancar decât capitala sa regională. În restul țării s-au constituit filiale ale diferitelor bănci. Cehii puteau revendica ca sediu al unei bănci independente proprii numai orașul Hradec Kralové și regiunea textilă a Boemiei de est. În aceste regiuni s-a dezvoltat „Zalozni Uverni Ustav”, singura bancă cu capital pur ceh din provincie. Aceasta a investit în industrie, deschizând filiale în centrele de la Semily, Plzen, apoi și la Praga, unde a schițat o colaborare cu „Zivnobanka” și în fine, la Cracovia, care i-a servit ca punct de plecare pentru

pătrunderea chiar și în Galiția. Criza generalizată din industria textilă, unde avea investite capitaluri importante, a pus „Zalozni Uverni Ustav”, la începutul lui august 1912, într-o situație dificilă, care a determinat Banca Austro-Ungară la 21 iulie 1914 să-i suspende orice credit. Războiul a împiedicat realizarea unei acțiuni comune de salvare, decisă la 29 iulie 1914 de principalele bănci cehe din Praga și banca a fost pusă în stare de faliment cu o pierdere de 22 milioane de K.

În Boemia de Sud, predominanța mării proprietăți funciare a determinat o structură socială defavorabilă expansiunii capitalismului industrial și bancar. Orașul Ceske Budejovice (Budweis) reprezenta în regiune un pilon industrializat. Filialele băncilor cehe și germane din Viena au căutat însă să se implanteze aici mai mult din rațiuni naționale proprii sau pentru a preveni o eventuală concurență decât din rațiunea de a pune bazele unui centru bancar activ.⁴

Dintre marile bănci cehe, „Zivnobanka” a reușit să învingă cu mult succes provincialismul. În deceniul dinaintea primului război mondial, aceasta a fost institutul financiar dominant în viața economică ceică. Conducerea acestei bănci a căutat să profite de conjunctura economică excepțională de după 1903 și să întrețină un contact strâns cu conducătorii întreprinderilor industriale și comerciale (în industriile zahărului, alcoolului, berii, textilă, construcții mecanice și electrice, porțelanuri, materiale de construcție). Alături de alte bănci cehe („Sporobanka”, „Zalozni Uverni Ustav”, „Prazska Uverni Banka”, „Moravska Agrarni Banka”, „Ceska Prumyslova Banka” etc.), „Zivnobanka” a activat o serie de filiale în cuprinsul Imperiului și a colaborat cu băncile slovace „Tatrabank” din Martin și „Kreditbank” din Ružomberok. În 1910, a fost numită în consorțiu pentru operațiunile financiare de stat. După izbucnirea războiului, marele capital vienez a căutat să se folosească de intervenția statului și a încercat să folosească economia de război pentru a slăbi „Zivnobanka”. Aceasta a fost acuzată de ignorarea activității în problema împrumuturilor de război. În anul 1916 s-a realizat o cercetare asupra activității conducerii băncii iar în februarie 1917 directorul ei general, J. Preiss, a fost dat în judecată pentru înaltă trădare. Banca s-a bucurat totuși de încrederea clienților și astfel nu i-a fost zdruncinată poziția economică. Acțiunile contra ei au eșuat și datorită amnistiei generale din 1917.⁵ Este adevărat însă, ca o suspiciune în plus, că „Zivnobanka” a colaborat cu Rusia înainte de război. Astfel, la 29 septembrie 1909, din inițiativa cehului Kramarz, funcționar la „Zivnobanka”, s-a reluat un proiect mai vechi pentru înființarea unei bănci pan-slaviste. La aceasta, mării industriași ruși urmau să subscrie 5 milioane de ruble iar cei cehi, 2 milioane de ruble, mediile financiare cehe afirmând că această bancă va face astfel față și concurenței austro-ungare și germane în Balcani. Proiectul nu s-a materializat însă datorită dezinteresului părții ruse.⁶

O altă bancă ceică de succes a fost „Ustredni banka ceskych sporitelen” („Banca centrală a caselor de păstrare boeme”) cu sediul la Praga, care a reușit să deschidă filiale în Brün și Viena. Multe dintre băncile românești din Transilvania au avut relații cu filiala din Brün a acestei bănci.⁷

Institutul financiar „Ceska Prumyslova Banka” a efectuat investiții în metalurgie, industria lemnului, asigurări, alături de „Zivnobanka” și „Moravska Agrarni Banka”. În domeniul rafinării petrolului, finanțarea era asigurată de marile bănci vieneze, însă o activitate modestă a avut în acest sector și „Prazska Uverni Banka”. Aceasta a reușit să realizeze investiții favorabile în micile uzine de prelucrare a pieilor, dispersate în jurul orașului Hradec Kralové, în Boemia de Est⁸. La rândul ei, „Pozemkova Banka” a arătat un interes episodic pentru industria hârtiei.

Capitalul ceh s-a interesat și de piața nouă și neexplorată a Galiției, gășind însă aici un ecou slab în rândul nobilimii poloneze, ostilă neo-slavismului și cooperantă cu băncile vieneze. De aceea a fost inițiat un contact cu mediile economice ale țărănimii și micii burghezii. Din 1905, casele de economii poloneze s-au raliat la „Sporobanka” în locul fondării unui institut special separat. „Zivnobanka” a intrat în contact și cu casele mutuale rutene, pe care le-a salvat de la faliment după grava criză din 1912.

„Sporobanka” s-a angajat din 1906 în relații cu casele de credit românești din Bucovina, în număr de 46 la 1900.⁹ Plasamentele băncilor cehe în zonă s-au dovedit însă a fi riscante. Garanția împrumuturilor prin casele românești apărea ca o simplă fațadă. Spre exemplu, „Sporobanka” a pierdut 8 milioane K în afaceri cu lemn și 11 milioane în casele mutuale românești și rutene.¹⁰

În general cu mare succes în Austro – Ungaria, băncile cehe au avut rezultate modeste în relațiile internaționale. Căile de acces în privința legăturilor cu străinătatea au trecut prin Viena și Berlin. Relații aparte au fost stabilite cu capitalul francez, care s-a arătat generos, chiar și cu băncile cehe de plan secund, însă doar în privința acordării de credite pe termen scurt.

Reduse la propriile lor forțe, semnificative de altfel, băncile cehe, în politica de expansiune în străinătate, s-au orientat mai ales spre Rusia, fratele slav prin excelență, cu enorma sa piață și cu lipsurile de capital la fel de mari. Manifestările de solidaritate slavă au fost evidente în 1905, când Rusia a lansat un împrumut de stat, ca urmare a eșecurilor interne și externe acumulate după 1900 și la care capitalul ceh a subscris importante sume.

În procesul de penetrare în Balcani, băncile cehe au avut mai mult succes, integrându-se într-un sistem născut din respingerea tutelei austriece. Aici au intrat în relații cu bănci locale (în Serbia cu „Izvozna Banka”, „Srpska Kreditna Banka” iar în Bosnia cu „Trgovacka Banka”), realizând investiții mai ales în industria ușoară. Un alt mediu financiar slav din zonă a fost cel croat.¹¹ Băncile cehe s-au arătat interesate și aici. „Sporobanka” a intrat în relații cu „Hrvatska Poljodjelska” din Zagreb. „Zivnobanka” a investit după 1904 în industria zahărului și în morile din Osijek. În 1909 a transformat banca privată „Sorger și Weismayer” în societate pe acțiuni cu un capital de 1 milion de K. Băncile cehe au ajuns treptat să domine și industria alimentară din Croația.¹² Atacurile presei maghiare contra lor nu constituiau de fapt decât o subliniere a acestei stări de lucruri.

Bulgaria a fost mai puțin accesibilă, situație care s-a schimbat întrucâtva după congresul slav ținut în 1910 la Sofia. Băncile cehe au investit aici mai ales în industria zahărului.

România a rămas ca o pată albă pe harta investițiilor cehe în Balcani, întrucât nu se putea încadra curentului solidarității slave. Totuși, „Prazska Uverni Banka” a acordat împrumuturi destul de importante la câteva întreprinderi românești. „Ceska Prumyslova Banka” a inițiat în 1911 tratative pentru a participa cu capital la „Banca industrială română”, dar nesiguranța provocată în România de primul război balcanic a determinat-o să renunțe la orice nou angajament și să-și lichideze pozițiile sale de la București.

Băncile cehe și slovace au urmărit să atragă și capitalurile conaționalilor emigrați în SUA. Directorul „Sporobanka”, Jan Patek a urmărit să facă din New York centrul financiar al Americii cehe¹³, fapt încercat și de banca românească „Albina” pentru emigranții români din Transilvania.

Alături de marile bănci, cu afaceri la scara Monarhiei și chiar a Europei, cehii au dezvoltat o rețea de cooperative de credit în sistem Schultze-Delitsch. Acestea au apărut în zonele rurale ale Boemiei și Moraviei, după 1858. Ele erau destinate mai ales țăranilor fermieri. Parlamentele provinciale, din Praga pentru Boemia și Brno pentru Moravia, au decis să se folosească pentru întemeierea lor de contribuția mai vechilor grânare. Acestea au fost inițiate în secolele XVII-XVIII, ca susținere pentru anii cu recolte proaste. Din 1863, grâul din aceste fonduri s-a stabilit a fi convertit în bani, câștigurile obținute urmând să se folosească la constituirea micilor bănci de credit. Treptat, ele au început să-și asocieze mai multe fonduri, mai ales prin atragerea depozitelor fermierilor înstăriți, limitându-și acțiunea la nivelul unui district. Astfel de bănci au apărut la Roudnice nad Labem, Mělník și Kobln, iar în Moravia la Vyškov, Hodonin, Olomouc etc.

De la sfârșitul anilor 1880 au început să apară și bănci de tip Raiffeisen, în nord-estul Moraviei, care au fondat în 1896 Uniunea centrală a cooperativelor agricole.¹⁴

Grupul agrar din interiorul capitalului financiar-bancar ceh era însă reprezentat de „Agrární Banka”, care între 1911-1918 a reușit chiar să-și extindă activitatea la nivelul Imperiului. Cea mai mare parte a mijloacelor sale financiare s-au îndreptat spre Ungaria de Jos, Galiția, Slovacia, Dalmația. În afara imperiului, această bancă a desfășurat tranzacții cu Germania, Bulgaria, Olanda și Elveția. Caz aparte, „Agrární Banka” a avut mai multe investiții în Ungaria de Jos și țările vecine (mai ales Germania), decât în părțile slave din Monarhia Austro-Ungară.¹⁵ În privința Moraviei, totul o destina să fie, la fel ca Boemia, una din regiunile propice capitalului bancar. În bogatele regiuni agricole ale câmpiei morave trăia o țăranime așezată, care dispunea de economii solide, plasate în casele mutuale sau de economii. Moravia a fost atinsă, ca și Boemia, în secolul XIX, de revoluția industrială. Capitala provincială, Brno, a devenit primul centru

textil al Austriei. Alte industrii erau a construcțiilor de mașini, de prelucrare a pieilor, iar în zonele rurale activau fabrici de zahăr, berării și rafinării de alcool. În nord se afla bazinul carbonifer Ostrava-Karvin, care se prelungea în Silezia, țara oțelărilor și a industriei grele.

Consecințele acestui avânt economic au determinat formarea la Brno a unei mari burghezii. Totuși, Brno nu a reușit să acceadă la rangul de mare piață bancară. Tranzacțiile financiare nu au putut fi concentrate aici, căci întreaga provincie suferea de lipsa centralizării. Moravia se găsea antrenată în orbita Pragăi și mai ales a Vienei, de care Brno era foarte apropiat geografic. O altă problemă a fost structura socială, dominată de marea nobilime și clerul catolic. „Moravska Agrarni a Prumylova Banka”, creată la Brno în 1908, a fost singura dintre toate băncile cehe care a fost strâns legată de nobilime. Aceasta a reușit să colaboreze chiar și cu clerul catolic, căutând să se folosească de influența socială a acestuia în recrutarea de clienți și propagandiști. Restul institutelor care operau la Brno erau filiale ale unor bănci germane din Viena și Praga, la care s-a adăugat, din 1900, o filială a băncii cehe „Zivnobanka”. Restul filialelor de bănci cehe nu au urmărit decât să contracareze aici concurența germană, neputând lucra pentru un avânt propriu al pieței din Brno, cum ar fi făcut-o un institut independent. Acestea au apărut după 1910. Mediile financiare germane au creat în acest an „Nordösterreichische Bank” (Banca Austriei de Nord), dar au fost urmate de mediile cehe cu „Moravsko-Szleska Banka” („Banca Moraviei și a Sileziei”).

Al doilea centru comercial al Moraviei, Olomouc (Olmütz), a cunoscut la începutul secolului XX înființarea a două filiale ale unor bănci germane și a două filiale ale unor bănci cehe. În 1906, germanii din zonă au fondat „Olmützer Kreditbank”. Aceasta a falimentat însă la 17 martie 1914, datorită crizei care a afectat Moravia în acest an. Directorul Loewe, acuzat că a acordat credite fără acoperire, s-a sinucis. Scandalul a împrășcat cu noroi și municipalitatea din Olomouc, implicată în afacerile băncii. Criza a afectat și „Nordösterreichische Bank”, care, aventurată în afaceri industriale dubioase, a pierdut aproape totalitatea capitalului său, fiind nevoită să-și suspende plățile. În ambele cazuri, sacrificarea unei părți a capitalului de către acționari a permis să se protejeze interesele deponenților și ale creancierilor.

Starea de dependență a Moraviei de capitalul german o regăsim și mai grav în bazinul carbonifer Ostrava Karvin, cu un proletariat semi-analfabet și mizer. Esențialul tranzacțiilor bancare se derula în realitate foarte departe de aici, la Viena, în birourile familiei de bancheri Rotschild și ale „Boden Creditanstalt”. Doar „Creditanstalt” a deschis o filială izolată la Troppau (Opava). Mizeria populației de aici a determinat spre exemplu „Zivnobanka” să renunțe la fondarea în zonă a unei filiale.¹⁶

Centralismul maghiar și rolul jucat de Budapesta în derularea tranzacțiilor financiare din Transleithenia îi mențineau pe slavi într-un statut de dependență economică, paralizând pe alocuri spiritul întreprinzător al acestora. Cel mai afectat

era capitalul slovac, care vedea abandonată Bratislava aproape complet în mâna băncilor ungare. Băncile slovace s-au repliat în consecință în micile orașe din Slovacia de Nord, de la Martin la Ružomberok. Începând din anii '70 ai secolului XIX și până în 1918, sistemul bancar slovac nu a cunoscut regresii, întrucât finanțele din zonă erau slab dezvoltate.¹⁷

În 1885 a luat ființă, cu capital slovac, Banca „Tatra” din Martin. Aceasta a încercat din 1902 să cointerezeze băncile cehe într-o întreprindere industrială și să le introducă astfel pe piața slovacă. Dar când uzina a fost terminată, autoritățile ungare i-au interzis funcționarea și i-au obligat pe bancherii slovaci să o vândă unei întreprinderi ungurești. Această afacere a putut convinge și băncile cehe de dificultățile pe care le aveau de întâmpinat institutele slave în Slovacia. Dar în ciuda unor încercări de penetrare ale „Zivnobanka” și „Sporobanka”, într-o perioadă de avânt a economiei cehe, capitalul acestora nu a avut o motivație de solidaritate culturală ori politică, tentă pe care preferau să o sublinieze slovacii, ci una care ținea de aspectul pur economic. Slovacii solicitau băncilor cehe o atitudine mai altruistă, apărând chiar conflicte și divergențe de opinii. Cehii foloseau însă reescontul ca pe o armă pentru dominarea pieței slovace de capital. Cu atât mai mare a fost dezamăgirea slovacilor când băncile cehe nu s-au lăsat atrase nici în finanțarea luptelor lor politice.¹⁸

Pe de altă parte, nu existau așezări urbane și centre economice în care elementul slovac să fie preponderent. De aceea, proiectele mai ambițioase erau clar orientate spre Budapesta. O astfel de acțiune a fost reprezentată de fondarea în 1908 la Budapesta a „Ustredná banka úcastinny spolok”, din inițiativa deputatului slovac Milan Hodza. Aceasta s-a dorit a deveni o instituție comună slovaco - româno - sârbă. Capitalul de fondare a fost de 200 000 K iar corespondența ei s-a purtat în cehă, slovacă, română, sârbo-croată, germană, franceză și maghiară. Din direcțiune au făcut parte: Fr. Skicak, deputat dietal, mare comerciant, ca director, iar ca membrii: Milan Hodza, deputat dietal, proprietarul ziarului „Slovensky Tyzdennik”; Dr. Aurel Vlad, deputat dietal, avocat; Metod Bella, deputat dietal, preot; Vladimir Makovicky, director executiv al „Hitelbank” etc.¹⁹

Deși inițiativa creării acestei bănci a pornit din mediile slovace, în 1910 a fuzionat cu „Banca centrală a caselor de păstrare boeme” din Praga, iar în februarie 1911, pachetul majoritar de acțiuni a trecut în sfera de afaceri a băncilor cehe. Politica pragmatică dusă de mediile financiare cehe în privința băncilor slovace, a determinat în cele din urmă o reacție de respingere din partea acestora. Prin compensare, ele au încercat să atragă depunerile emigrației slovace, încercând crearea unei bănci naționale în SUA, fără a obține însă rezultate deosebite.²⁰

Naționalismul economic s-a afirmat în cele din urmă ca o componentă fermă a programului național politic slovac, atât față de maghiari cât și față de cehi. Astfel, slovacii au înțeles lesne în 1918 că în viitorul stat cehoslovac, ei vor

juca rolul partenerului mai slab.²¹

Prin urmare, dincolo de manifestările de solidaritate ale cehilor și slovacilor din Imperiul Austro-Ungar pe plan politic, lingvistic și cultural, este cert că acestea nu au putut depăși anumite limite, uneori chiar disensiuni, legate de interesele economico-financiare proprii fiecărei naționalități. Aceste asperități s-au netezit pentru moment în fața noilor posibilități de cooperare pe care le-a deschis în fața cehilor și slovacilor evenimentele de la sfârșitul anului 1918.

NOTE:

1. Jean Berenger, *L' Autriche Hongrie (1815-1918)*, Armand Colin Éditeur, Paris, 1994, p. 93
2. Bernard Michel, *Banques et banquiers en Autriche au debut de 20e siècle*, Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques, Paris, 1976, p. 58
3. „Tribuna” (Arad), XV, 1911, nr.19, p. 3.
4. Bernard Michel, *op. cit.*, p. 77.
5. V. Lacina, *Živnostenska Banka před a během prvnt světové války (1907-1918) (Zivnostenska Banka” înainte și în timpul primului război mondial (1907-1918)*, în „*Český časopis historický*”, 88. nr. 3, 1990, p. 276-303
6. „Lupta” (Budapesta), III, 1909, nr. 165, p. 6.
7. „Libertatea” (Orăștie), V, 1906, nr. 31, p.1
8. Bernard Michel, *op. cit.*, p. 288-291
9. „Tribuna poporului”, IV, 1900, nr. 55, p. 2
10. Bernard Michel, *op. cit.*, p. 293-294
11. Primele începuturi de organizare ale sistemului bancar la croați datează din 1846, când s-a înființat prima bancă la Agram (Zagreb). În 1915 sistemul financiar croat dispunea de 61 de bănci și 146 case de păstrare („Revista economică”, XVII, 1915, nr. 52, p. 481.)
12. Bernard Michel, *op. cit.*, p. 298.
13. *Ibidem*, p. 299-305
14. Ivo Plehacek, *Zdroje Zemědělského úvěru v českých zemích ve druhé polovině 19. století (Sursele creditului agricol în părțile cehice în a doua jumătate a secolului XIX)*, în „*Hospodářské dějiny – Economic History*”, Prague, 12, 1984, p. 375-377.
15. Jiří Novotný, *Zahraniční kapitálová expanze Agrární Banky do uher a jihovýchodní Evropy v letech 1911-1918 (Expansiunea capitalului „Băncii Agrare” la scara Europei în perioada 1911 – 1918)*, în „*Slovenské Studie*”, Bratislava, XIX, 1978, p. 257-279.
16. Bernard Michel, *op. cit.*, p. 65-69.
17. „Revista economică”, XII, 1910, nr. 46, p. 424. Slovacia au pus bazele primei case de păstrare pe acțiuni în 1868. Până în 1890 s-au constituit 6 bănci, în 1910 numărul lor ajungând la 75.
18. Roman Holec, *Băncile slovace până la 1918- între spirit întreprinzător și naționalitate* în curs de apariție în „*Istorie financiar- bancară*”, vol. II, Ed. Dacia, Cluj Napoca, Bernard Michel, *op. cit.*, p. 295- 296.
19. „Drapelul” (Lugoj), IX, 1909, nr. 123, p. 3.
20. *Idem*, X, 1910, nr. 22, p. 2. La adunarea generală din 1910 a fost ales ca membru în direcțiune și românul Sava Raicu, secretarul Băncii „Victoria” din Arad.
21. Roman Holec, *op. cit.*

PROCESUL DE CONSTITUIRE ȘI REGIMUL JURIDIC AL PĂDURILOR URBARIALE ȘI AL CELOR COMUNALE.

Studiu de caz-județul Bihor

Drd. Augustin ȚĂRĂU

Arhivist la Arhivele
Naționale – Direcția
Județeană Bihor,
specialist în istoria
dreptului românesc.

PĂDURILE URBARIALE

Pădurile urbariale, ca specie a proprietății, împreună cu drepturile și obligațiile ce le guvernează își au izvorul în sistemul relațional feudal specific ordinii de drept medievale. Dacă, în zorii evului mediu pădurile aparțineau obștilor sătești, îmbrăcând forma *proprietății comune, indivize*¹, cu timpul, acestea, pe calea instituției *daniei domnești*² (în cazul Transilvaniei, *donăția regală*) ori pur și simplu prin *deposedare violentă*³, au ajuns în patrimoniile unor persoane fizice⁴ sau juridice⁵, devenind astfel *proprietăți individuale, divize*⁶. Principalii subiecți de drept, posesori ai celor mai importante proprietăți forestiere vor fi Statul (*erariul* derivat din *dominium eminens*)⁷, instituțiile eclesiastice (*fundi ecclesiastici, portiones canonicae, sessio parohialis*)⁸, familiile nobiliare (*bona nobilitas*)⁹ și târgurile sau cetățile, alături de teritoriile privilegiate¹⁰.

SUPRAFETELE PĂDURILOR ȘI ESENȚELE LEMNOASE ÎN COMITATELE CRIȘANEI ÎN ANUL

1910¹¹

Comitatul	Suprafața		Esența lemnoasă		
	Totală	În regim silvic	Stejar	Fag și diverse	Rășinoase
H E C T A R E					
Arad	186337	82948	95214	90906	217
Cenad	1122	1016	301	821	-
Bichiș	5497	2351	3550	1947	-
Bihor	293832	195696	126790	152028	15014
Haidu	17459	15666	14353	3106	-
Săbolci	22615	4769	17195	5254	166
Sălaj	106146	28347	69179	36967	-
Total	633008	330793	326582	291029	15397

Raporturile senioriale existente între stăpânii domeniali și populația dependentă au fost reglementate la mijlocul secolului al XVIII-lea. Procesul, inițiat de către Maria Thereza, s-a desfășurat în patru etape. Prima reglementare urbarială a fost emisă în anul 1756 pentru Slavonia (*urbariul slavon*), al doilea în 1767 pentru Ungaria (*urbariul ungar*)¹², al treilea în 1780 pentru Banat (*urbariul banatic*)¹³ și ultimul, tot în anul 1780, pentru Croația (*urbariul croat*)¹⁴. Pentru Ardeal nu a fost emisă o astfel de reglementare, relațiile de gen fiind rezolvate de abia la Dieta din Cluj, din 1846-1847 (art. III-XIV). De un real folos, în acest sens, au fost datele furnizate de “Conscripția Cziráky-ană” (*Czirákya Conscriptio*)¹⁵. Au existat învoielii urbariale și anterior emiterii acestui pachet legislativ, în secolele XVI și XVII, însă ele au avut *caracter privat*, în sensul că normele lor nu a cunoscut o aplicare generală ci și-au produs efectele numai între părțile semnatare¹⁶.

SITUAȚIA ÎN CELELALTE SPAȚII ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA

Regiunea	Suprafața		Esența lemnoasă		
	Totală	În regim silvic	Stejar	Fag și diverse	Rășinoase
H E C T A R E					
Transilvania	2250385	1580807	398667	1104098	747620
Banat	601528	494265	182968	405244	13316
Maramureș	701619	474389	104285	393506	203828
Total general	4186540	2880254	1012502	2193877	980161

SITUAȚIA ÎN ÎNTREAGA UNGARIE¹⁷

Ungaria	7473257	4737101	2037269	3673158	1762830
---------	---------	---------	---------	---------	---------

Realitățile anului 1848 ne înfățișează imaginea unei societăți maghiare conservatoare, blocată într-un sistem de drept retrograd, în antiteză cu dinamismul occidental. În consecință, Dieta de la Pojoni a introdus regimul egalității tuturor cetățenilor în privința suportării sarcinilor publice. Tot cu această ocazie au fost anulate *prestațiile iobagionale*, atât cele în natură cât și cele pecuniare. “*Prestațiunile, dijmele și dările în bani, date până acum conform urbariului sau contractelor urbariale, se desființază pentru totdeauna*”, după care au fost fixate criteriile de despăgubire a foștilor proprietari, acum expropriați (art. IX). În acest fel iobagii au devenit proprietarii fostelor *sesii iobagionale*, pe care le lucraseră până atunci¹⁸. Drepturile acestora au fost în acest mod completate, dobândind pe lângă atribuțiile de uz (*jus utendi*) și uzufruct (*jus fruendi*) și pe cel de dispoziție (*jus abutendi*). Ineditul a fost preluat și de Dieta de la Cluj, baronul Nicolae Wesselényi solicitând abrogarea vechilor rapoarturi urbariale (art. IV) “*Nu mai există putere care să poată păstra dijma și robota ...cetățenii comunelor (iobagii și jelerii de până aici) vor folosi neturburați pământurile și sesiunile avute până*

acum”¹⁹.

Ulterior, principiile enunțate în programul revoluției maghiare au fost dezvoltate printr-un șir de acte normative. Patentele din 2 martie 1853 și din 16 iunie 1854 au întărit rapoartele de drept civil statuate în 1848 iar legea XXXIII din 1868 a dispus *“restituirile din fondul regnicolar pentru răscumpărările urbariale”*. Legile LIII din 1871 și XII din 1877 au adus anumite modificări primelor două și au întronat definitiv *“principiile proprietății libere, fără nici o restricțiune și cu totala sistare a orice comunitate ce a existat între domnul de pământ și între foștii urbarialiști”*²⁰.

Foștii iobagi (*urbarialiști*) au primit dreptul de a deveni proprietari asupra unor părți ale *fondurilor de pădure*, pentru care în trecut prestaseră *obligații iobagionale*, ca o continuare a *folosințelor silvice*²¹ de care se bucuraseră și în trecut. Acest drept a putut fi exercitat numai în colectiv, în acest sens, locuitorii fiecărei localități fiind obligați a se constitui în *“asociații ale foștilor urbarialiști”*. Ca atare, *fondurile silvice* din această specie și-au recăpătat vechiul regim juridic avut în evul mediu timpuriu, dar adaptat noilor cerințe sociale. Cu alte cuvinte, pădurile au redevenit *proprietate comună și indiviză*. Criteriul folosit la stabilirea suprafețelor forestiere ce urmau a fi retrocedate a fost preluat din *legislația tereziană*, adică:

- 8 *fonduri jelerești* au fost asimilate unei sesii întregi urbariale;
- la o sesie întregă (8 jeleri) s-au retrocedat minimum 2 iugăre și maximum 8 iugăre de pădure;
- iugărul a fost socotit la 1200 de *stânjeni pătrați*;
- de exemplu, dacă într-o comună sunt 12 $\frac{3}{4}$ sesii (36 jeleri), socotind cu ajutorul constantei stabilite prin lege se vor obține 17 $\frac{1}{4}$ sesii de pădure; suma nefiind rotundă, sesia va fi limitată la 6 iugăre. În acest caz, *foștii urbarialiști* vor obține $17 \frac{1}{4} \times 6 = 103 \frac{1}{2}$ iugăre;
- excepții de la regulă au fost admise numai în situațiile în care maximum de 8 iugăre nu ar fi putut acoperi *folosințele silvice* avute de *foștii urbarialiștii* până atunci; În acest caz, unitatea de retrocedare se putea ridica până la 12 iugăre;
- dacă *foștii urbarialiști*, în afara *folosinței de abatagiu*, s-au ocupat și cu comerțul de lemne, producerea de mangal ori alte privilegii, unitatea de retrocedare se putea ridica până la 16 iugăre²².

În legătură cu regimul juridic al pădurilor urbariale, așa după cum am amintit, putem spune că ele aparțin genului de *proprietate comună și indiviză*. Grație acestui caracter, acestea pot fi exploatate și administrate numai în colectiv, prin intermediul instituțiilor specifice statutului legal stabilit persoanelor juridice (*Adunarea generală, Consiliul de administrație ...*). Mai mult, regimul lor este guvernat de principiile imperative ale *comunității forțate și perpetui* (Decizia civilă nr. 18/1880 a Curiei Regești Maghiare), coproprietarii având în patrimoniu *cote ideale* ale imobilelor în cauză, traduse prin *fracții (reisz-uri)*. O dată cu

derularea etapelor actualei politici de reconstituire a circuitului de valori civile, puternic dezechilibrat sub regimul comunist, a sporit și interesul vis-à-vis de restituirea *pădurilor urbariale*. Din aceste motive redăm în continuare situația fondului forestier la scurtă vreme după Marea Unire:

PĂDURILE PARTICULARE ÎN ANUL 1923²¹

Comuna	Proprietarul	Suprafața în iugăre	Plata paușalului în lei
PERCEPȚIA ORADEA MARE			
Oradea	Ungaria-Ind. Forestieră	1037,4	4149,60
PERCEPȚIA ALEȘD			
Aleșd	Urbariaștii din Aleșd	174,9	699,60
Aușeu	Urbariaștii din Aușeu	212	848
Aușeu	Parohia Greco-Catolică Aușeu	16,4	65,60
Butan	Urbariaștii din Butan	32	128
Călățea	Urbariaștii din Călățea	165,8	663,20
Cuieșd	Urbariaștii din Cuieșd	94,5	378
Dobricionești	Urbariaștii din Dobricionești	425,5	1702
Fâșca	Urbariaștii din Fâșca	108,6	434,40
Gălășeni	Urbariaștii din Gălășeni	33,8	135,20
Groși	Urbariaștii din Groși	231,7	926,80
Groși	Parohia Greco-Catolică Groși	10,1	40,40
Groși	Școala Greco-Catolică Groși	5,1	20,40
Hotar	Urbariaștii din Hotar	124	496
Josani	Urbariaștii din Josani	59,3	237,20
Lugașu de Jos	Urbariaștii din Lugașu de Jos	122,4	489,60
Lugașu de Sus	Urbariaștii din Lugașu de Sus	130,8	523,20
Luncoșoara	Urbariaștii din Luncoșoara	529	2116
Luncoșoara	Școala ortodoxă Luncoșoara	6,8	27,20
Măgești	Urbariaștii din Măgești	24	96
Palona	Urbariaștii din Palona	122	488
Subpiatră	Urbariaștii din Subpiatră	53,6	214,40
Peștere	Urbariaștii din Peștere	186,3	745,20
Peștiș	Urbariaștii din Peștiș	471,7	1886,80
Surduc	Urbariaștii din Surduc	455,6	1822,40
Șerghiș	Urbariaștii din Șerghiș	167	668
Șerghiș	Secretariatul Cercual Șerghiș	0,2	0,80
Telechiu	Urbariaștii din Telechiu	75	300
Tinăud	Urbariaștii din Tinăud	160	640
Țețchea	Urbariaștii din Țețchea	60	240
Țigănești (Lakatoș)	Urbariaștii din Țigănești	46,7	186,80
Țigănești (Zichy)	Urbariaștii din Țigănești	47,6	190,40
Urvind	Urbariaștii din Urvind	788,4	3153,60
Vârciorog	Urbariaștii din Vârciorog	338	1352
T o t a l		5478,8	21915,20

PERCEPȚIA VADU CRIȘULUI

Bălnaca	Urbariaștii din Bălnaca	381,9	1527,60
Beznea	Composesorat nobiliar Beznea	2315	9260
Beznea	Urbariaștii din Beznea	451	1804
Birtin	Urbariaștii din Birtin	282,2	1128,80
Borodu Mare	Urbariaștii din Borod	132,5	530
Borodu Mare	Secretariatul Cercual Borod	7,7	30,80
Borodu Mare	Parohia Greco-Catolică Borod	10	40
Borodu Mare	Școala Greco-Catolică Borod	8,3	33,20
Borodu Mare	Sinagoga izraelită Borod	0,9	3,60
Borodu Mare	Comuna Borod	5,2	20,80
Borozel	Parohia Greco-Catolică Borozel	16,2	64,80
Borozel	Urbariaștii din Borozel	225	900
Bratca	Urbariaștii din Bratca	597	2388
Bratca	Composesorat nobiliar Bratca	294,5	1178
Bucea	Urbariaștii din Bucea	431,7	1726,80
Bulz	Urbariaștii din Bulz	938	3752
Cetea	Comuna Cetea	2,3	9,20
Cetea	Parohia Ortodoxă Cetea	14	56
Cetea	Urbariaștii din Cetea	157,7	1030,80
Cornițel	Composesorat nobiliar Cornițel	182	728
Cornițel	Urbariaștii din Cornițel	290,9	1163,60
Cornițel	Parohia Ortodoxă Cornițel	32,7	130,80
Cornițel	Școala Ortodoxă Cornițel	15,1	60,40
Cornițel	Școala Comunală Cornițel	5,1	20,40
Damiș	Urbariaștii din Damiș	444,7	1778,80
Dobaz	Urbariaștii din Dobaz	112,5	450
Fechetău	Urbariaștii din Fechetău	755,5	3022
Lorău-Ponoare-Remeți	Urbariaștii din Lorău ...	1990,3	7961,20
Lorău-Ponoare-Remeți	Comuna Lorău ...	9	36
Lorău-Ponoare-Remeți	Școala Comunală Lorău ...	4,7	18,80
Lorău-Ponoare-Remeți	Parohia Greco-Catolică L ...	15,1	60,40
Lorău-Ponoare-Remeți	Școala Greco-Catolică L ...	3,7	14,80
Șuncuiuș	Biserica Ortodoxă Șuncuiuș	36,7	146,80
Șuncuiuș	Urbariaștii din Șuncuiuș	189,3	1157,20
Topa de Criș	Urbariaștii din Topa de C.	135,9	543,60
Topa de Criș	Parohia Greco-Catolică Topa	5,7	22,80
Vadu Crișului	Urbariaștii din Vadu Crișului	269,8	1079,20
Valea Mare	Parohia Ortodoxă Valea M.	9,9	39,60
Valea Mare	Urbariaștii din Valea Mare	234,9	939,60
Valea Neagră	Urbariaștii din Valea Neagră	244,8	979,20
T o t a l		11459,4	45837,60

PERCEȚIA BEIUȘ

Beiuș	Urbariaștii din Beiuș	309,1	1236,40
Belejeni	Urbariaștii din Belejeni	50,3	201,20
Belejeni	Școala Comunală Belejeni	1,3	5,20
Borz	Urbariaștii din Borz	175,4	701,60
Budureasa	Urbariaștii din Budureasa	208,1	832,40
Buntești	Urbariaștii din Buntești	101,3	405,20
Cărbunari	Urbariaștii din Cărbunari	89,4	357,60
Drăgănești	Urbariaștii din Drăgănești	50,3	201,20
Dumbrăvița de Codru	Urbariaștii din Dumbrăvița	279,1	1116,40
Feneriș	Urbariaștii din Feneriș	240,5	962
Finiș	Urbariaștii din Finiș	700,2	2800,80
Ferice	Urbariaștii din Ferice	226	904
Fiziș	Urbariaștii din Fiziș	69,1	276,40
Fiziș	Parohia Greco-Catolică Fiziș	15	60
Fiziș	Școala Greco-Catolică Fiziș	9,3	37,20
Ioaniș	Urbariaștii din Ioaniș	149,6	598,40
Forău	Urbariaștii din Forău	249,5	998
Lelești	Urbariaștii din Lelești	142,7	570,80
Mizieș	Urbariaștii din Mizieș	156,4	625,60
Mierag	Urbariaștii din Mierag	99,9	399,60
Petrani	Urbariaștii din Petrani	124,4	497,60
Pocola	Urbariaștii din Pocola	97,7	390,80
Poieni de Jos	Urbariaștii din Poieni de J.	105	420
Poieni de Sus	Urbariaștii din Poieni de S	172,8	691,20
Prisaca	Urbariaștii din Prisaca	130,1	520,40
Sănmartinu de Beiuș	Urbariaștii din Sănmartin	77,6	310,40
Sănmiclăuș	Urbariaștii din Sănmiclăuș	43,5	174
Sebiș	Urbariaștii din Sebiș	113,1	452,40
Șoim	Școala Comunală Șoim	4,3	17,20
Șoim	Urbariaștii din Șoim	84,4	337,60
Șuncuiuș de Beiuș	Urbariaștii din Șuncuiuș	115,5	462
Șuncuiuș de Beiuș	Paroh. Greco-Catolică Șuncuiuș	9,4	37,60
Șuncuiuș de Beiuș	Parohia Reformată Șuncuiuș	6	24
Șuncuiuș de Beiuș	Școala Greco-Cat. Șuncuiuș	4,7	18,80
Șuncuiuș de Beiuș	Școala Reformată Șuncuiuș	3	12
Talpe	Urbariaștii din Talpe	61,2	144,80
Târcaia	Urbariaștii din Târcaia	960,8	3843,20
Tărcăița	Urbariaștii din Tărcăița	334,7	138,80
Totoreni	Urbariaștii din Totoreni	30	120
Țigănești de Beiuș	Urbariaștii din Țigănești	103,5	414
Uileac de Beiuș	Urbariaștii din Uileac	337,1	1348,40
Ursad	Urbariaștii din Ursad	76,9	307,60
Urviș	Urbariaștii din Urviș	160,7	642,80
Văłani	Urbariaștii din Văłani	67,5	270
T o t a l		6546,4	26185,60

PERCEPȚIA REMETEA

Beiușele	Urbariaștii din Beiușele	171	684
Burda	Urbariaștii din Burda	122,5	490
Căbești	Urbariaștii din Căbești	156,7	626,80
Coșdeni	Urbariaștii din Coșdeni	53,3	213,20
Cresuia	Urbariaștii din Cresuia	171,2	684,80
Curățele	Urbariaștii din Curățele	235,4	941,60
Delani	Urbariaștii din Delani	79	316
Drăgoteni	Urbariaștii din Drăgoteni	114,5	458
Hidiș	Urbariaștii Hidiș	21,4	85,60
Josani-Gurbești	Urbariaștii din Josani-G.	229,6	918,40
Meziad	Urbariaștii din Meziad	265,5	1062
Nimăiești	Urbariaștii din Nimăiești	125,4	501,60
Pociovești	Urbariaștii din Pociovești	108,4	433,60
Răbăgani	Urbariaștii din Răbăgani	151,3	605,20
Remetea	Urbariaștii din Remetea	173,6	694,40
Roșia	Urbariaștii din Roșia	311	1244
Săliște	Urbariaștii din Săliște	111,4	445,60
Săucani	Urbariaștii din Săucani	97,6	390,40
Sohodol-Lazuri	Urbariaștii din Sohodol-L.	176	704
Sohodol-Lazuri	Bredo Demeter și ortacii	18,7	74,80
Șoimuș-Petreasa	Urbariaștii din Șoimuș-P.	154,4	617,60
T o t a l		3047,9	12191,60

PERCEPȚIA BELIU

Agrîș	Urbariaștii din Agrîș	65,2	260,80
Archîș	Urbariaștii din Archîș	93	372
Bărești	Urbariaștii din Bărești	50,6	202,40
Beliu	Urbariaștii din Beliu	206,2	824,80
Benești	Urbariaștii din Benești	46,1	184,40
Bochia	Urbariaștii din Bochia	135,3	541,20
Bodiu	Urbariaștii din Bodiu	68,1	272,40
Botfei	Urbariaștii din Botfei	57,8	231,20
Botfei	Școala Comunală Botfei	2,9	11,60
Călăcea	Urbariaștii din Călăcea	146,4	585,60
Cărând	Urbariaștii din Cărând	42	168
Chișlaca	Urbariaștii din Chișlaca	83,3	333,20
Ciuntahaza	Urbariaștii din Ciuntahaza	36	144
Coroi	Urbariaștii din Coroi	20,1	80,40
Craiva	Urbariaștii din Craiva	120	480
Comănești	Urbariaștii din Comănești	54,6	218,40
Groși	Urbariaștii din Groși	110,5	442
Hășmaș	Urbariaștii din Hășmaș	133,7	534,80
Mărăuș	Urbariaștii din Mărăuș	47	188
Mocirla	Urbariaștii din Mocirla	83,7	334,80
Nermiș	Școala Comunală Nermiș	7,5	30
Nermiș	Urbariaștii din Nermiș	69,7	278,80
Olcea	Urbariaștii din Olcea	77,2	308,80

Poclușa de Beliu	Urbariaștii din Poclușa	27,6	110,40
Rogoz de Beliu	Urbariaștii din Rogoz	84,7	338,80
Sâc	Urbariaștii din Sâc	64,6	258,40
Socaciu	Urbariaștii din Socaciu	72,8	291,20
Stoinești	Urbariaștii din Stoinești	73,7	294,80
Șiad	Urbariaștii din Șiad	97	388
Tăgădău	Urbariaștii din Tăgădău	76,8	307,20
Ucuriș	Urbariaștii din Ucuriș	181,1	724,40
Urviș	Urbariaștii din Urviș	42	168
T o t a l		2477,2	9908,80

PERCEPȚIA CEICA

Bucium	Urbariaștii din Bucium	56,9	227,60
Bucuroaia	Urbariaștii din Bucuroaia	622,7	2490,80
Calea Mare	Urbariaștii din Calea Mare	90	360
Câmpani	Urbariaștii din Câmpani	35,2	140,80
Ceica	Urbariaștii din Ceica	99,6	398,40
Ceișoara	Urbariaștii din Ceișoara	102	408
Copăcel	Urbariaștii din Copăcel	340,8	1363,20
Corbești	Urbariaștii din Corbești	109	436
Cotiglet	Urbariaștii din Cotiglet	159,4	637,60
Dicânești	Urbariaștii din Dicânești	69,1	276,40
Dobrești	Urbariaștii din Dobrești	368,7	1474,80
Dobrești	Parohia Greco-Cat. Dobrești	14,3	57,20
Dobrești	Școala Greco-Cat. Dobrești	7,1	28,40
Dobrești	Școala Comunală Dobrești	7,5	30
Drăgești	Urbariaștii din Drăgești	92,2	368,80
Dumbrăvița Mică	Urbariaștii din Dumbrăvița	45	180
Forosig	Urbariaștii din Forosig	43,2	172,80
Gruilung	Urbariaștii din Gruilung	42	168
Hodiș	Urbariaștii din Hodiș	41,1	164,40
Hidișel Nan	Urbariaștii din Hidișel	120,1	480,40
Holod	Urbariaștii din Holod	65	260
Incești	Urbariaștii din Incești	49,7	198,80
Miclo Lazuri	Urbariaștii din Lazuri	87,7	350,80
Luncasprie	Urbariaștii din Luncasprie	87,6	350,40
Lupoia	Urbariaștii din Lupoia	43	172
Miheleu	Urbariaștii din Miheleu	73,7	294,80
Rogoz	Urbariaștii din Rogoz	50	200
Săldăbagiu	Urbariaștii din Săldăbagiu	120	480
Sâmbăta	Urbariaștii din Sâmbăta	15,7	62,80
Sitani	Urbariaștii din Sitani	345,6	1382,40
Stracoș	Urbariaștii din Stracoș	144,3	577,20
Tășad	Urbariaștii din Tășad	184,9	739,60
Topa de Sus	Urbariaștii din Topa de Sus	105,5	422
Topești	Urbariaștii din Topești	67,6	270,40
Vălani	Școala Ortodoxă Vălani	1,5	6
Vălani	Parohia Ortodoxă Vălani	8,1	32,40

CELE TREI CRIȘURI

Vălani	Învățătorul din Vălani	3,5	14,40
Vălani	Urbariaștii din Vălani	176,7	706,80
Valea Mare	Urbariaștii din Valea Mare	49	196
Vintere	Urbariaștii din Vintere	171	684
T o t a l		4316,1	17264,40

PERCEPȚIA EPISCOPIA

Paleu	Urbariaștii	101,4	405,60
Săldăbagiu	Urbariaștii	64,5	258
T o t a l		165,9	663,60

PERCEPȚIA SÂNMARTIN

Apateul Românesc	Urbariaștii din Apateu	72,2	288,80
Cheriu	Urbariaștii din Cheriu	120,1	480,40
Chișirid	Urbariaștii din Cihei	187,4	749,60
Cihei	Urbariaștii din Cihei	98,5	394
Cordău	Urbariaștii din Cordău	122,2	488,80
Haieu	Urbariaștii din Haieu	57,5	230
Hidișelu de Jos	Urbariaștii din Hidișel	34,8	139,20
Mierlău	Parohia Ortodoxă Mierlău	7,5	30
Mierlău	Școala Ortodoxă Mierlău	3,7	14,80
Mierlău	Învățătorul din Mierlău	3,8	15,20
Nojorid	Urbariaștii din Nojorid	119	476
Rontău	Urbariaștii din Rontău	32	128
Seleuș	Urbariaștii din Seleuș	55	220
T o t a l		913,9	3655,60

PERCEPȚIA TILEAGD

Chijic	Urbariaștii din Chijic	58,9	235,60
Sărand	Urbariaștii din Sărand	141,8	567,20
Botean	Urbariaștii din Botean	65	260
Husasău	Urbariaștii din Husasău	116,7	466,80
Ineu	Urbariaștii din Ineu	246,1	984,40
Uileac	Urbariaștii din Uileac	112,7	450,80
T o t a l		741,2	2964,80

PERCEPȚIA MARGHITA

Abrămuț	Urbariaștii din Abrămuț	47,2	188,80
Albiș	Urbariaștii din Albiș	54,8	219,20
Budoii	Parohia Romano-Cat. Budoii	52,5	210
Budoii	Urbariaștii din Budoii	62,6	250,40
Boduslău	Urbariaștii din Buduslău	168	672
Cheț	Urbariaștii din Cheț	170,5	682
Chiribiș	Urbariaștii din Chiribiș	35,1	140,40
Ciutelec	Urbariaștii din Ciutelec	57,8	231,20
Marghita	Urbariaștii din Marghita	349,9	1399,60
Mișca	Urbariaștii din Mișca	64,6	258,40

Petreu	Urbariaștii din Petreu	110,7	442,80
Popești	Urbariaștii din Popești	115,4	461,60
Spurcani	Urbariaștii din Spurcani	46,8	187,20
Tăuteu	Urbariaștii din Tăuteu	142,4	569,60
Voivozi	Urbariaștii din Voivozi	17,4	69,60
T o t a l		1495,7	5982,80

PERCEPȚIA SUPLAC

Almaș	Urbariaștii din Almaș	276,7	1106,80
Balc	Urbariaștii din Balc	280,3	1121,20
Bogei	Urbariaștii din Bogei	93,7	374,80
Borulmăca	Urbariaștii din Borulmăca	127,7	510,80
Cuzap	Urbariaștii din Cuzap	94,5	378
Derna de Sus	Urbariaștii din Derna de S.	84,2	336,80
Dernișoara	Urbariaștii din Dernișoara	110,3	441,20
Sacalasău	Urbariaștii din Sacalasău	30	120
Șumal	Urbariaștii din Șumal	165	660
Suplac	Gheorghe Medve și ortacii	450	1800
Suplac	Urbariaștii din Suplac	126,8	507,20
Tria	Urbariaștii din Tria	82,5	330
Varviz	Urbariaștii din Varviz	32,9	131,60
Vârzar	Urbariaștii din Vârzar	26,8	107,20
T o t a l		1981,4	7925,60

PERCEPȚIA SĂLARD

Burzuc	Urbariaștii din Burzuc	114,8	459,20
Cetariu	Urbariaștii din Cetariu	184,7	738,80
Ciuhoi	Urbariaștii din Ciuhoi	38,7	154,80
Hodoș	Urbariaștii din Hodoș	33	132
Sfârnaș	Urbariaștii din Sfârnaș	36,2	144,80
Sârbi	Urbariaștii Sârbi	104,8	419,20
Sântimreu	Urbariaștii din Sântimreu	136,1	544,40
Șișterea	Urbariaștii din Șișterea	72,3	289,20
Șișterea	Soc. Economică Șișterea	81	324
Șușturogi	Urbariaștii din Șușturogi	43,6	174,40
Tăutelec	Urbariaștii Tăutelec	62	248
T o t a l		907,2	3628,80

PERCEPȚIA CEFA

Miersig	Urbariaștii din Miersig	111,4	445,60
---------	-------------------------	-------	--------

PERCEPȚIA SĂCUIENI

Cadea Mică	Ordinul Minorit din Nyirbátor	5,1	20,40
Cubulcut	Urbariaștii din Cubulcut	42	168
Sânmiclăuș	Urbariaștii din Sânmiclăuș	125,2	500,80
T o t a l		172,3	689,20

PERCEPȚIA DIOSIG			
Sâniob	Urbariaștii din Sâniob	103,8	415,20
PERCEPȚIA TINCA			
Batâr	Urbariaștii din Batâr	145,8	583,20
Căpâlna	Urbariaștii din Căpâlna	86,3	345,20
Cărăsău	Urbariaștii din Cărăsău	106	424
Cheșa	Urbariaștii din Cheșa	111	444
Fonău	Urbariaștii din Fonău	91,9	367,60
Gepiș	Urbariaștii din Gepiș	114,8	459,20
Ginta	Urbariaștii din Ginta	5	20
Girișu Negru	Urbariaștii din Girișu Negru	78,5	314
Husasău de Tinca	Urbariaștii din Husasău	99	396
Mociar	Urbariaștii din Mociar	52,3	209,20
Oșand	Urbariaștii din Oșand	75	300
Petid	Urbariaștii din Petid	97,8	391,20
Râpa	Urbariaștii din Râpa	137,8	551,20
Șauaieu	Urbariaștii din Șauaieu	100,1	400,40
Sititelec	Urbariaștii din Sititelec	124,1	496,40
Suplac	Urbariaștii din Suplac	152,4	609,60
T o t a l		1577,8	6311,20
PERCEPȚIA VAȘCĂU			
Băița	Urbariaștii din Băița	179,1	716,40
Bârzești	Urbariaștii din Bârzești	141,6	566,40
Bălăleni	Urbariaștii din Bălăleni	65	260
Briheni	Urbariaștii din Briheni	171,1	684,40
Broaște	Urbariaștii din Broaște	57,9	231,60
Căcăceni	Urbariaștii din Căcăceni	27	108
Călugări	Urbariaștii din Călugări	245,5	982
Câmp	Urbariaștii din Câmp	122,4	489,60
Cociuba	Urbariaștii din Cociuba	79,3	317,20
Colești	Urbariaștii din Colești	164,1	656,40
Criștior	Urbariaștii din Criștior	239,5	958
Cusuiuș	Urbariaștii din Cusuiuș	269,6	1078,40
Fânață	Urbariaștii din Fânață	91,9	367,60
Dumbrăvani	Urbariaștii din Dumbrăvani	63,2	252,80
Ghighișeni	Urbariaștii din Ghighișeni	466,3	1865,20
Gurani	Urbariaștii din Gurani	166,5	666
Hinchiriș	Urbariaștii din Hinchiriș	277,4	1109,60
Hotar	Urbariaștii din Hotar	95,8	383,20
Lazuri	Urbariaștii din Lazuri	127,1	508,40
Leheceni	Urbariaștii din Leheceni	87,2	348,80
Lunca	Urbariaștii din Lunca	402,9	1611,60
Măgura	Urbariaștii din Măgura	77,7	310,80
Pietroasa	Urbariaștii din Pietroasa	108	432
Poiana	Urbariaștii din Poiana	202,7	810,80
Rieni	Urbariaștii din Rieni	166,1	664,40

Săliște	Urbariaștii din Săliște	79,9	319,60
Sârbești	Urbariaștii din Sârbești	149,6	598,40
Seghiște	Urbariaștii din Seghiște	77,1	308,40
Sighiștel	Urbariaștii din Sighiștel	163,9	655,60
Sohodol	Urbariaștii din Sohodol	114,7	458,80
Ștei	Urbariaștii din Ștei	83,9	335,60
Sudrigi	Urbariaștii din Sudrigi	79,7	318,80
Șuștiu	Urbariaștii din Șuștiu	95,6	382,40
Valea Neagră de Jos	Urbariaștii din Valea N.J.	94,5	378
Valea Neagră de Sus	Urbariaștii din Valea N.S.	44,7	178,80
Vășcău	Urbariaștii din Vășcău	144,5	1378
Vârzari de Jos	Urbariaștii din Vârzari J.	91,9	367,60
Vârzari de Sus	Urbariaștii din Vârzari S.	87,3	349,20
Zăvoieni-Petriteni	Urbariaștii din Zăvoieni ...	102,2	408,80
T o t a l		5704,4	22817,60
Total general		48238,2	192952,80

PĂDURILE COMUNALE

Pădurile comunale, cele înființate după Marea Unire, precum și regimul juridic al acestora s-au născut în urma aplicării “*Reformei Agrare Ferdinand*” din anul 1921²⁴. Ele aparțin statului, dar fac parte din *domeniul public de interes local*, adică al locuitorilor comunelor, în interesul cărora au fost create²⁵. Ca atare, sunt guvernate de regimul specific domeniului public, respectiv, sunt considerate bunuri imobile ce nu pot fi înstrăinate, divizate și grevate cu nici un fel de sarcini. În această direcție s-a îndreptat și atenția legiuitorului în momentul emiterii legii: “Art. 33. – Suprafața pădurilor comunale se calculează după numărul capilor de familie. Pentru aceasta, în regiunile agricole se vor socoti de fiecare cap de familie până la trei jugăre cadastrale; în regiunile acelea unde pământul cultivabil este redus și existența populației se asigură și prin creșterea vitelor, se va putea merge până la 5 jugăre cadastrale; iar acolo unde pământul cultivabil lipsește și existența populației se asigură, afară de prăsierea vitelor și prin industria casnică de lemn, se va putea merge până la limita de 7 jugăre cadastrale de fiecare cap de familie.”

Stabilirea suprafețelor necesare a fost condiționată și de existența, în folosința sătenilor, a altor genuri de proprietăți forestiere: *păduri urbariale* sau *păduri comunale* constituite sub regimul maghiar²⁶. În perioada interbelică pădurile comunale au constituit o importantă sursă de finanțare a lucrărilor de construcții și reparații angajate de structurile administrației locale. Din banii obținuți din exploatarea forestieră din această categorie, au fost construite biserici, școli, cămine culturale, au fost amenajate terenuri de sport, drumuri comunale etc. De asemenea, ele au asigurat necesarul de lemne de foc și de material lemnos de construcție pentru întreaga lume rurală. Legea nr. 1/2000 permite reconstituirea dreptului de proprietate și asupra acestui fond de valori, oferind astfel consiliilor

locale un consistent sprijin financiar. Redăm în continuare situația *pădurilor comunale* în urma aplicării reformei agrare:

STATISTICA PĂDURILOR EXPROPRIATE PRIN REFORMA AGRARĂ DIN ANUL 1921²⁷

Comuna	Moșia	Suprafața în iugăre	Prețul în lei/iugăr
Vadu Crișului	Capitulul Romano-Catolic	1334	200
Gălășeni	Capitulul Romano-Catolic	1419	200
Josani	Capitulul Romano-Catolic	295	200
Măgești	Capitulul Romano-Catolic	267	200
Lorău-Ponor-Remeți	Episcopia Romano-Catolică	11340	?
Bălnaca	Gheorghe Mateescu	42	275
Bratca	Contele Bethlen Aladár	1181	200
Damiș	Contele Bethlen Aladár	4007	200
Luncșoara	Contele Bethlen Aladár	88	230
Aușeu	Contele Bethlen Aladár	483	230
Inand	Dr. Iacob Salvator	207	?
Lugașu de Jos	Contele Rafael Zichy	360	250
Lugașu de Sus	Contele Rafael Zichy	3002	250
Țigănești de Criș	Contele Rafael Zichy	1326	?
Cuieșd	Contele Rafael Zichy	3664	250
Călătea	Gheorghe Gărdan a Glighi	100	250
Călătea	Societatea Bihar-Syilágyi	262	250
Vadu Crișului	Frații Juricskay	104	200
Butan	Frații Juricskay	260	200
Hotar	Petru Zathureczky	300	250
Șerghiș	Soc. Nagyvárad Erdő Ipar.	578	250
Surduc	Soc. Nagyvárad Erdő Ipar.	114	250
Aleșd	Zoltán Zobányi	18	200
Cuzap	Contele Rafael Zichy	5186	200
Varviz	Contele Rafael Zichy	60	200
Vărzar	Contele Rafael Zichy	2107	200
Borumlaca	Contele Rafael Zichy	852	200
Huta de Voivozi-Socet	Contele Rafael Zichy	996	200
<i>Fechetău</i>	Banca de colonizare Budapesta	232	250
Roșia	Episcopia Greco-Catolică	4332	?
Sohodol-Lazuri	Episcopia Greco-Catolică	1874	?
Căbești	Episcopia Greco-Catolică	732	?
Beiuș	Episcopia Greco-Catolică	2495	?
Meziad-Josani	Episcopia Greco-Catolică	183	?
Beiuș-Remetea	Comuna Beiuș	415	?
Drăgoteni	Comuna Beiuș	129	?
Șoimuș-Petroasa	Comuna Beiuș	249	?
Ursad	Capitulul Romano-Catolic	1136	?
Dumbrăvița de Codru	Capitulul Romano-Catolic	4396	?
Șoim	Episcopia Greco-Catolică	1507	?
Urviș de Beiuș	Episcopia Greco-Catolică	948	?
Gurani	Episcopia Greco-Catolică	5084	?

Cociuba de Sus	Episcopia Greco-Catolică	404	?
Căcăceni	Episcopia Greco-Catolică	807	200-400
Cusuiuş	Episcopia Greco-Catolică	164	550
Lazuri de Beiuş	Episcopia Greco-Catolică	115	550
Hinchiriş	Episcopia Greco-Catolică	3335	300
Petreasa	Episcopia Greco-Catolică	9109	35-100
Curăţele	Episcopia Greco-Catolică	214	70
Burda	Episcopia Greco-Catolică	1416	100-225
Beiuşele	Episcopia Greco-Catolică	7959	50-100
Cresuia	Episcopia Greco-Catolică	4319	25-60
Belejeni	Episcopia Greco-Catolică	51	?
Budureasa	Episcopia Greco-Catolică	50406	?
Cărbunari	Episcopia Greco-Catolică	1047	100-200
Finiş	Episcopia Greco-Catolică	7505	30-60
Sebiş	Episcopia Greco-Catolică	340	70
Leleşti	Episcopia Greco-Catolică	111	50
Bunteşti	Episcopia Greco-Catolică	181	90-110
Poieni de Sus	Episcopia Greco-Catolică	508	50-80
Săud	Episcopia Greco-Catolică	361	50-330
Şuncuiuş de Beiuş	Episcopia Greco-Catolică	2623	40-80
Ferice	Episcopia Greco-Catolică	781	60-100
Fiziş	Episcopia Greco-Catolică	318	120
Uileacu de Beiuş	Episcopia Greco-Catolică	1220	200-330
Forău de Beiuş	Episcopia Greco-Catolică	191	150-200
Borz	Episcopia Greco-Catolică	172	80-200
Târcaia	Episcopia Greco-Catolică	323	120-140
Ioaniş	Episcopia Greco-Catolică	306	250
Mierag	Episcopia Greco-Catolică	150	200-230
Tărcăiţa	Episcopia Greco-Catolică	6954	60-100
Totoreni	Episcopia Greco-Catolică	194	100
Lazuri de Beiuş	Episcopia Romano-Catolică	2126	100
Calea Mare	Episcopia Romano-Catolică	814	?
Inceşti	Episcopia Romano-Catolică	402	?
Miheleu	Episcopia Romano-Catolică	1076	?
Gruilung	Episcopia Romano-Catolică	617	?
Bicaciu	Episcopia Romano-Catolică	302	?
Cărand	Episcopia Romano-Catolică	1152	?
Cărânzal	Episcopia Romano-Catolică	590	?
Dicăneşti	Episcopia Romano-Catolică	757	?
Lupoia	Capitulul Romano-Catolic	500	?
Dumbrăviţa	Capitulul Romano-Catolic	441	?
Hodiş	Capitulul Romano-Catolic	455	?
Forosig	Capitulul Romano-Catolic	466	?
Valea Mare	Episcopia Romano-Catolică	272	?
Vintere	Episcopia Greco-Catolică	490	?
Săldăbagiu de Ceica	Episcopia Romano-Catolică	1648	?
Sântelec	Capitulul Romano-Catolic	1401	?
Copăcel de Ceica	Banca Croato-Iugoslavă	354	?

Bucium	Ioan Stancici	94	250
Sitani	B. Adalbert	1488	?
Corbești	Syokolayi Paul	634	200
Vaşcău	Episcopia Romano-Catolică	469	?
Câmp	Episcopia Romano-Catolică	1322	?
Colești	Episcopia Romano-Catolică	910	?
Cârpinet	Episcopia Romano-Catolică	519	?
Vârzari de Sus	Episcopia Romano-Catolică	2135	?
Sohodol de Vașcău	Episcopia Romano-Catolică	989	?
Călugări	Episcopia Romano-Catolică	2620	?
Criștior	Episcopia Romano-Catolică	6878	?
Poiana	Episcopia Romano-Catolică	3453	?
Leheceni	Episcopia Romano-Catolică	928	?
Săliște de Vașcău	Episcopia Romano-Catolică	1459	?
Lunca Vașcăului	Episcopia Romano-Catolică	2020	45
Șuștiu	Episcopia Romano-Catolică	434	100
Briheni	Episcopia Romano-Catolică	3330	?
Hotar de Vașcău	Episcopia Romano-Catolică	284	?
Sârbești	Episcopia Romano-Catolică	350	?
Băița	Episcopia Romano-Catolică	5811	?
Fănațe	Episcopia Romano-Catolică	907	?
Sighiștel	Episcopia Romano-Catolică	1609	?
Câmpani de Jos	Episcopia Romano-Catolică	343	?
Câmpani de Sus	Episcopia Romano-Catolică	439	?
Hârșești	Episcopia Romano-Catolică	244	?
Petrileni	Episcopia Romano-Catolică	192	?
Ghigheșeni	Episcopia Romano-Catolică	3732	?
Seghiște	Episcopia Romano-Catolică	412	?
Ștei	Episcopia Romano-Catolică	261	?
Brădet	Episcopia Greco-Catolică	1117	?
Chișcău	Episcopia Greco-Catolică	5582	70
Măgura	Episcopia Greco-Catolică	795	50
Valea Neagră de Jos	Episcopia Greco-Catolică	381	53
Valea Neagră de Sus	Episcopia Greco-Catolică	343	25
Oșorhei	Episcopia Romano-Catolică	345	?
Tăutelec	Episcopia Romano-Catolică	590	?
Apateul Românesc	Seminarul Romano-Catolic	423	?
Roșiori	Tiberiu J. și Resichy M.	17	?
Sălard	Tóth Ștefan	105	?
Cetariu	Episcopia Romano-Catolică	1090	?
Mișca	Abația de Mõlk	164	1250
Chiraleu	Abația de Mõlk	376	1250
Popești	Abația de Mõlk	1153	1250
Marghita	Abația de Mõlk	100	2000
Abramu de Sus	Contele Teodor Zichy	99	600
Ghetea	László Govre	292	?
Ghida	Emil Kiss	38	?
Chiraleu	Ioșif Molnar	4	?

Adoni	Kiss Nicolae	1250	?
Cheniz	Szlávi Iosif	850 și 1300	?
Diosig	Contele Teodor Zichy	151 și 267	1350-1550
Sâniob	Abația de Sâniob	647	1700
Sântimreu	Episcopia Romano-Catolică	315	1900
Ianca	Szabo Iosif	2	1500
Galoșpetreu	Emeric Frater	15	?
Tăgădău	Episcopia Romano-Catolică	1682	?
Benești	Episcopia Romano-Catolică	429	?
Bochia	Episcopia Romano-Catolică	836	?
Mocirla	Episcopia Romano-Catolică	806	?
Botfei	Episcopia Romano-Catolică	5451	?
Comănești	Episcopia Romano-Catolică	220	?
Hășmaș	Episcopia Romano-Catolică	2676	?
Urviș de Beliu	Episcopia Romano-Catolică	2148	?
Agrîș	Episcopia Romano-Catolică	804	?
Archîș	Episcopia Romano-Catolică	1185	?
Bârzești	Episcopia Romano-Catolică	2096	?
Sâc	Episcopia Romano-Catolică	1087	?
Cărand de Beliu	Episcopia Romano-Catolică	2656	?
Nermiș	Episcopia Romano-Catolică	375	?
Groși de Beliu	Episcopia Romano-Catolică	3991	?
Chișlaca	Episcopia Romano-Catolică	1758	?
Craiva	Episcopia Romano-Catolică	1412	?
Șiad	Episcopia Romano-Catolică	751	?
Rogoz de Beliu	Episcopia Romano-Catolică	472	?
Coroiu	Episcopia Romano-Catolică	17	?
Mărăuș	Episcopia Romano-Catolică	2085	?
Socaciu	Episcopia Romano-Catolică	1838	?
Poclușa de Beliu	Episcopia Romano-Catolică	761	?
Stoinești	Episcopia Romano-Catolică	39	?
Ciuntahaza	Episcopia Romano-Catolică	2257	?
Ucuriș	Episcopia Romano-Catolică	2790	?
Olcea	Episcopia Romano-Catolică	1528	?
Călăcea	Episcopia Romano-Catolică	1651	?
Gurbediu	Capitulul Romano-Catolic	2552	?
Belfir	Episcopia Romano-Catolică	966	?
Tinca	Episcopia Romano-Catolică	2221	?
Râpa	Episcopia Romano-Catolică	1404	?
Mociar	Episcopia Romano-Catolică	946	?
Batâr	Fabrica de Zahăr Kaba	50	?
Miersig	Capitulul Romano-Catolic	2431	?
Oșand	Episcopia Romano-Catolică	2035	?
Gepiș	Episcopia Romano-Catolică	2008	?
Fonău	Episcopia Romano-Catolică	1698	?
Husasău de Tinca	Episcopia Romano-Catolică	910	?
Cociuba	Episcopia Romano-Catolică	499	?
Cheșa	Episcopia Romano-Catolică	179	250

Cărăsău	Episcopia Romano-Catolică	2605	?
Suplacu de Tinca	Episcopia Romano-Catolică	449	?
Căpâlna	Episcopia Romano-Catolică	281	?
Balc	Iosif Pinceaș	48	?
Săldăbagiu de Marghita	Iosif Pinceaș	108	?
Almaș	Iosif Pinceaș	180	?
Șumal	Iosif Pinceaș	83	?
Husasău de Criș	Capitulul Romano-Catolic	841	1200-2500
Boiu	Contele Carol Atenis	44	?
Ineu de Criș	Capitulul Romano-Catolic	1932	1000-2500
Voievozi	Abația de Mōlk	1354	?
Sălăce	Capitulul Romano-Catolic	1057	?
Tășad	Alexandru Kepiro	157	?
Luncasprie	Echard jungans	2421	25
Gepiu	Capitulul Romano-Catolic	1007	?
Uileac	Capitulul Romano-Catolic	1022	?
Chișirid	Prepozitul Marede Rit Latin	552	?
Mierlău	Episcopia Romano-Catolică	1451	?
Șumuj	Episcopia Romano-Catolică	2850	?
Cordău	Capitulul Romano-Catolic	312	?
Cordău	Episcopia Romano-Catolică	1622	?
Haieu	Episcopia Romano-Catolică	718	?
Suplac	Steiner și consorții	4	?
Cetariu	Parohia Romano-Catolică	5	?
Paleu	Frații Hornyanszky	47	?
Dijir	Elis Feldmann	5	?
Peștere	Soc.pt.Var Turda-Aleșd	305	?
Chistag	Soc.pt Var Turda-Aleșd	158	200
Bucea	Urbariașiții din Bucea	400	?
Felcheriu	Capitulul Romano-Catolic	906	?
Borumlaca	Dr. Váradi S.și Magyar S.	300	?
Cheriu	Capitulul Romano-Catolic	987	?
Rontău	Capitulul Romano-Catolic	302	?
Alparea	Capitulul Romano-Catolic	777	?
Betfia	Ordinul Premonstratens	519	?
Derna	M. Bárány	187	?
Târgușor	Ordinul Premonstratens	82	?
Aștileu	Fabrica de Cărămidă Lederer	78	?
Hidișelu de Jos	Ordinul Premonstratens	386	?
Șauaieu	Capitulul Romano-Catolic	1324	1700
Sititelec	Capitulul Romano-Catolic	1655	1700
Roșiori	Urbariașiții din Roșiori	120	?
Butan	Frații Juricskay	1	?
Vadu Crișului	Frații Juricskay	1	?
Călătea	Martin Lederer	201	?
Călătea	Gavrilă Gârdan a glighi	34	?
Călătea	Fabrica de Petrol din Tileagd	364	?
Călătea	Berta Bernstein	56	?

Fîșca	Berta Bernstein	380	?
Susag	Episcopia Romano-Catolică	21	45
Topa de Sus	Soc.Sigismund Neumann	377	?
Cihei	Capitulul Romano-Catolic	385	?
Șauaieu	Capitulul Romano-Catolic	1821	13
Sititelec	Capitulul Romano-Catolic	1906	31

NOTE:

1. Vladimir Hanga, *Istoria dreptului românesc*, Editura Academiei R.S.R., București 1980, p.540.
2. Ștefan Pascu și Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, Editura Științifică, București 1958, p. 451.
3. Stephani Werbevzi, *Tripartitvm Opvs Ivris Consuetudinarii Inclvtyi Regni Vngariae*, Viennae Avstriae, Anno M.DC.XXVIII, Partea I, Titlul 68 – “*Mai departe, dacă vreun om, cu violență se îngerează, întră sau în orice mod se amestecă în dominațiunea astorfel de bunuri și drepturi posesionare, care au trecut la altul și nu la dânsul, atunci acela, care la aceste bunuri are poestate și drept de ereditate, pe acel ocupator, sub decursul unui an întreg, din dominațiunea acelora cu forța și cu asemenea violență încă îl poate scoate*”
4. ****Documente privind istoria României*, Seria C. Transilvania, Veacurile XI, XII și XIII, vol. I (1075-1250), Editura Academiei R.P.R., București 1951, doc. 37/1202, p. 20 – (cu titlu de exemplu) - “*Emeric regele Ungariei dăruiește iubitului și credinciosului iobag al nostru, voievođului Benedict, satul lui Martin «villa Martini» ca răsplată pentru serviciile sale*”.
5. *Ibidem*, doc. 35/1201, p. 19 – (cu titlu de exemplu) – “*Emeric regele Ungariei dăruiește un sat lui Ugrin, episcop de Győr. Dat de mâna lui Desideriu, cancelar al curții regale și prepoit de Sibiu, în anul de la întruparea domnului 1201*”.
6. Vladimir Hanga, *Op. cit.*, p. 540-541.
7. Emil Cernea și Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Press Mihaela, București 1999, p. 109.
8. Dumitru V. Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1976, p. 68.
9. Emil Cernea și Emil Molcuț, *Op. cit.*, p. 107.
10. Georgiu Plopu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, Tomul I, art. 192, Tipografia “Ateneul” Societate anonimă, Oradea 1929, p. 194 – “*Districte privilegiate cu drept statutar au fost: a) districtul iasigo-cuman; b) districtul celor 16 orașe scepșane; c) districtul celor 6 orașe haidonice; d) districtul turopol «Universitas nobilium Campi Turopolia»; e) fondul regiu sășesc; f) fondul săcuesc*”.
11. *Anuarul statistic al Ungariei*, Budapesta 1910, p. 55.
12. Valabil și pentru comitatele Maramureș, Sătmar și Bihor.
13. Comitatele Torontal, Timiș și Caraș.
14. Georgiu Plopu, *Op. cit.*, p. 975.
15. Petru Suci, *Proprietatea agrară în Ardeal*, Institutul de Arte Grafice “Lapkiadó” S.A., Cluj 1931, p. 56-57.
16. *Ibidem*, p. 37.
17. Fără Slavonia și Croația.
18. Petru Suci, *Op. cit.*, p. 58.
19. *Ibidem*, p. 59.
20. Georgiu Plopu, *Op. cit.*, p. 977.
21. Georgiu Plopu, *Op. cit.*, p. 970 – Art. 1002. Folosiște urbariale – “*Nu au aparținut substratului sesiunii urbariale, dar le-au competat urbarialștilor: a) folosișele silvice, adică dreptul de lemnărit în pădurea domenală, ce a constat din lemne de foc «abatagiu» și din lemne de edificat «construcțiuni»; b) dreptul la folosișă de glande, gir, ghindă și culegere de poame; c) folosișă solului silvic; d) folosișă terenurilor trestiale; e) pășiune pentru vite.*”
22. Georgiu Plopu, *Op. cit.*, p. 981
23. Arhivele Naționale ale României-Direcția jud. Bihor, fond Prefectura jud. Bihor, dos. 37/1923 – în “*Fondul pădurilor de plasă pe exercițiul 1923*”.
24. Monitorul Oficial nr. 93/30 iulie 1921, *Decretul nr. 3610/23 iulie 1921*.
25. *Ibidem*, Capitolul III, art. 33.
26. *Ibidem*, art. 34.
27. Arhivele Naționale ale României-Direcția jud. Bihor, fond ORPOT-Reforma agrară, dos. 206/1928.

CONSIDERAȚII REFERITOARE LA MOMENTUL CONTOPIRII FACULTĂȚII DE DREPT DIN ORADEA, ÎN VARA ANULUI 1934, CU FACULTATEA DE DREPT DIN CLUJ

Estrela D. BĂDESCU

Absolventă a Facultății de Științe Juridice a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, avocat în Baroul din București, cu preocupări de istoria instituțiilor de drept din România

Orașul Oradea are – după cum se știe¹ – tradiții universitare de peste două secole. În cadrul acestora un loc privilegiat îl deține Academia de Drept, care a funcționat în marea așezare de pe Crișul Repede între anii 1788-1934, adică aproape un secol și jumătate. În vara anului 1934, ea a fost mutată la Cluj, contopindu-se cu Facultatea de Drept din cadrul universității clujene. Ne vom opri, în continuare, tocmai asupra *acestui moment*, încercând să descifrăm motivațiile unei asemenea decizii, precum și efectele ei asupra vieții spirituale orădene, care n-au fost examinate de cercetarea anterioară.

Într-un *buletin* al Academiei de Drept din Oradea se scria, în 1928, despre „simpaticul și impunătorul ei aspect de azi”, ca și despre dezvoltarea acestui așezământ universitar, „după anii triști prin care a trecut”². Se spera într-o evoluție normală a acesteia, mai ales că se făcuseră serioase eforturi materiale pentru modernizarea edificiilor ei. Într-adevăr, Academia de Drept din Oradea nu a fost afectată de criza economică din perioada 1929-1933. La capătul acesteia o aștepta însă cea mai gravă lovitură, venită din partea autorităților centrale de la București, care i-au decis soarta. De precizat faptul că, până în vara anului 1934, Academia de Drept din Oradea a fost „*dependentă de Universitatea din București*”³ (subl. ns. – E. B.), deci s-a aflat sub patronajul celei mai importante instituții de învățământ superior din România, ceea ce a contribuit și la asigurarea ei cu cadre didactice de o certă autoritate profesională.

La începutul lunii iunie 1934 presa locală informa publicul despre „acțiunea pentru *desființarea* Facultății de Drept din Oradea”⁴. Pentru a elimina tot felul „de zvonuri” care circulau în legătură cu această chestiune, *Gazeta de Vest* publică un articol⁵, în cuprinsul căruia sunt furnizate unele date apropiate de realitate. Aflăm, de pildă, faptul că situația Facultății de Drept din Oradea s-a discutat în Consiliul interuniversitar din București, prilej cu care s-a „hotărât în *principiu* contopirea”⁶ acesteia cu Facultatea de Drept din Cluj. Această decizie urmează a fi dusă la „îndeplinire” de către Ministerul Instrucțiunii, care va concepe un proiect de lege, ce va fi înaintat Camerei Deputaților, a cărei sesiune extraordinară se va „deschide” la 15 iunie 1934. Interesate sunt, fără îndoială, punctele de vedere care au fost formulate în ședința amintită a Consiliului interuniversitar. Mai întâi, menționăm că nici una din cele două instituții universitare (din Cluj și Oradea) nu au optat pentru contopirea lor. Dacă în ceea ce privește Oradea poziția universitarilor era clară, adică cea de menținere în orașul de la marginea de vest a țării a Facultății de Drept, nici decanul Facultății de Drept din Cluj, prof. univ. dr. Romul Boilă, nu și-a „manifestat dorința” de a se face o asemenea „contopire”. Principala sa motivație a constat în aceea că în Oradea a funcționat o Academie de Drept, care ar fi avut o condiție „inferioară unei facultăți universitare”. De asemenea, la această facultate n-au fost introduse, conform legii învățământului din 1932, „cursurile de doctorat”⁷, deci îi lipsește o componentă științifică realmente importantă. S-a mai reproșat și faptul că Facultatea de Drept din Oradea „trebuie organizată după noua lege a învățământului superior”⁸, care înlătură efectul unor vechi regulamente, de pe timpul Imperiului austro-ungar, care încă mai sunt în vigoare la Oradea. Este posibil ca aceste observații să fi fost întemeiate. La toate obiecțiile se puteau găsi soluții rapide, fără a fi nevoie de mutarea la Cluj a Facultății de Drept din Oradea. Preocuparea celor care au fost chemați ca să îndrepte lucrurile a fost numai aceea de a „face o mare economie bugetară”⁹, desigur prin „desființarea” acesteia și repartizarea profesorilor ei la Facultatea de Drept din Cluj și la alte facultăți similare din țară. Cum în fiecare rău se află, de obicei, și un dram de bine, prin transferul Facultății de Drept din Oradea la Cluj – într-un centru universitar – li se oferă studenților alte posibilități¹⁰ de acces la viața culturală, existând aici o atmosferă stimulativă și diverse surse de informare și profesionalizare.

De reținut, totodată, reacția orădenilor la modul cum a fost justificată această „contopire”, pe chestiuni de ordin bugetar, pentru efectuarea de economii¹¹. Alter Scotus conchidea, într-un articol, că se „distruge un focar de românism”¹². Referindu-se la *Politica de frontieră și interesele frontierei*, acest autor afirmă, în *subtilul* articolului său, că „Regiunile de frontieră (sunt – n.n.) lăsate în părăsire. Se suprimă școlile de la frontiera de vest, lăsându-se elementul românesc în inferioritate. Ce n-a înțeles politica românească și ce trebuie să înțeleagă de azi înainte. Oradea lăsată în părăsire”¹³ (subl.ns. – E.B.). Se considera că Oradea „ne oferă cel mai trist exemplu despre modul cum înțelege

stăpânirea românească să trateze interesele așezărilor din regiunea de graniță”¹⁴. Autoritățile guvernamentale nu numai „că n-au adăugat nimic” la ceea ce exista aici, dar au și „suprimat... ceea ce aveam”¹⁵. Ca argument al acestei afirmații este invocată „desființarea” Facultății de Drept din Oradea, demers care dezvăluie o crasă nepăsare a factorilor de răspundere de la București. Pentru a pune într-o lumină adevărată eroarea care s-a comis, Alter Scotus punctează meritele Facultății de Drept din Oradea pentru părțile de vest ale României, precum și unele facilități create studenților: „Această instituție... *întreține aici un focar de românism și de intelectualitate*. Tineretul de pe băncile ei formează o gardă românească și *întreține un centru de viață națională*. Dacă va pleca acest tineret universitar, cu ce vom mai rămâne? Cum nu s-au găsit câteva milioane de lei pentru întreținerea unei Facultăți (de Drept – n.n.) în Oradea și *pentru păstrarea unei vechi tradiții?*... Și, în afară de aceasta, trebuie să ne gândim la tineretul din întreaga regiune de nord-vest, care nu va mai avea posibilitatea să-și facă cultura universitară. fiindcă lipsurile financiare nu-l vor lăsa să se apropie de îndepărtatele centre universitare (de la București, Iași și Cluj – n.n.). *Or, elementul românesc de aici e cel mai îndrituit* (datorită condițiilor istorice vitrege cu care s-au confruntat înaintașii săi – n.n.) *să se pregătească intelectualicește în cele mai largi proporții și să se bucure de lumina culturii românești*”¹⁶ (subl. ns. – E.B.).

Într-un alt articol, cunoscutul cărturar Teodor Neș se referă la *criza culturală*¹⁷ din Bihor, determinată tocmai de plecarea din Oradea a cadrelor didactice de la Facultatea de Drept, care au avut un rol deosebit în viața spirituală a zonei, ca și în activitatea societăților culturale. El ajunge la concluzia că asociațiile culturale din Oradea „*trec printr-o criză atât de gravă, încât (aceasta – n.n.) s-ar putea califica agonie*”¹⁸. Iată argumentele în acest sens: „În cele mai multe *comitete* există o *criză internă*, provocată de mutarea la Cluj a Facultății de Drept din Oradea. Profesorii Facultății *au împănat toate asociațiile culturale din Oradea, împlinind funcțiunea unei forțe de coeziune structurală*. Prin plecarea atâtor elemente de valoare, a început dezagregarea organizațiilor. Dislocarea acestor forțe produce o puternică emoție internă în asociațiile: „Casa Națională”, „Cele trei Crișuri” și „Ateneul Român”. Prima și a treia și-au pierdut prezidenții... Decapitarea acestor două societăți... *stârnește o îngrijorare serioasă și o profundă durere*. Asociația „Cele trei Crișuri” *pierde cei mai de seamă membri din comitetul său*”¹⁹ (subl. ns. – E.B.). Este evident că dispariția Facultății de Drept din Oradea a fost o pierdere masivă, mai ales pentru domeniul vieții intelectuale și naționale din acest oraș. Un autor local acuza guvernul liberal (care și-a însușit proiectul de lege propus de dr. C. Anghelescu, ministrul Instrucțiunii Publice) de faptul că a mutat la Cluj Facultatea de Drept din Oradea, fiindcă nu i-a cunoscut „*trecutul și rostul*”²⁰ în Crișana, Maramureș și Banat. El își exprimă însă convingerea că „*dorința tuturor românilor*”, ca la Oradea – într-un viitor nu prea îndepărtat – să se „*înființeze o universitate completă*”²¹ (subl. ns. – E. B.) se va materializa, ceea ce s-a și întâmplat, după evenimentele din decembrie 1989.

Momentul contopirii celor două facultăți de drept (din Cluj și Oradea) s-a produs în toamna anului 1934, pe baza *decretului regal* publicat în *Monitorul oficial* din 24 august 1934, pe care-l reproducem în întregime, deoarece acesta a întrerupt, pentru aproape șase decenii, tradiția unei activități universitare în domeniul științei dreptului.

NOTE:

1. Ovidiu Bozgan, *L'Academie de droit d'Oradea: une experience universitaire manquée*, în *Analele Universității București*, Istorie, 1995, p. 79-92; Estrela D. Bădescu, *Academia de Drept din Oradea. Considerații istoriografice*, în *Cele trei Crișuri*, Oradea, 2000, nr. 10-12, p. 11-14; Ion Zainea, *Un vechi proiect și o veche inițiativă privind înființarea unei universități orădene*, în *Munții Apuseni*, Oradea, 1999, p.115-116.
2. *Buletinul Academiei de Drept din Oradea (1918/19 – 1927/28)*, Oradea, Tipografia și Librăria Românească S.A., 1928, p. 9.
3. *Facultatea de Drept din Oradea s-a contopit cu cea din Cluj*, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1288, p. 2.
4. *Spre contopirea Facultății de Drept din Oradea cu cea din Cluj. Profesorii din Cluj se opun, pentru a-și asigura veniturile materiale*, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1223, p. 1.
5. *Ibidem*
6. *Ibidem*
7. *Ibidem*. În același articol se afirmă că este „imposibil” ca la Facultatea de Drept din Oradea să fie introdus „doctoratul”, care până acum n-a fost recunoscut de Senatul universitar din București (*Ibidem*)
8. *Ibidem*
9. *Ibidem*. Prin mutarea Facultății de Drept din Oradea la Cluj se preconiza economisirea a 200-300.000 lei annual pentru fiecare catedră. Existau 16 catedre (*Ibidem*).
10. *Ibidem*
11. *Contopirea Facultății de Drept din Oradea cu Facultatea de Drept din Cluj*, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1237, p. 1.
12. *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1244, p. 3.
13. *Ibidem*
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*
16. *Ibidem*
17. *Ibidem*, 1323, p. 1.
18. *Ibidem*
19. *Ibidem*
20. Petre Dejeu, *Instituțiile culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*, Oradea, 1937, p. 250
21. *Ibidem*, p. 268; Victor V. Grecu, *Institutul Pedagogic Oradea (1963-1973). Monografie*, (Oradea), 1973, p. 20-21.

Anexe documentare:

1

Contopirea Facultății de Drept din Oradea cu Facultatea de Drept din Cluj

București 21 - Dl. ministru al Instrucțiunii publice dr. C. Anghelescu a întocmit proiectul de lege pentru contopirea Facultății de Drept din Oradea cu Facultatea de Drept din Cluj. Guvernul și-a însușit în întregime acest proiect de lege, care se va depune zilele aceste(a) la Cameră, spre a fi votat, odată cu bugetul. Motivele acestei contopiri sunt de ordin bugetar, pentru economii. (*Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1237, p. 1)

Facultatea de Drept din Oradea s-a contopit cu cea din Cluj

În *Monitorul oficial* de ieri (din 24 aug. 1934 -- n.n.) a apărut *decretul regal* prin care Facultatea de Drept din Oradea se contopește cu Facultatea de Drept din Cluj.

Decretul are următorul conținut:

„Facultatea de Drept din Oradea, dependentă de Universitatea din București, se contopește -- pe data publicării prezentului decret -- cu Facultatea de Drept a Universității din Cluj, constituind o singură facultate de drept, cu sediul în Cluj și aparținătoare Universității din Cluj.

Repartizarea catedrelor pe anii de studii, eventualele modificări de destinațiune a catedrelor, cât și reorganizarea cursurilor și a programelor necesitate de această contopire se vor face de consiliul întregit al facultății, în luna Octombrie 1934, cu ratificarea senatului universitar, și se vor pune în aplicare pe data de 1 Noiembrie 1934.

Catedrele și conferințele vacante de la facultățile de drept din Cluj și Oradea se desființează.

Studentii actualmente înscriși la Facultatea de Drept din Oradea vor trece la Facultatea de Drept din Cluj, cu respectarea frecvenței, a examenelor dobândite, cât și a tuturor drepturilor câștigate.

Profesorii Facultății de Drept din Oradea vor ține în Oradea o sesiune specială de examene de lichidare, în luna Septembrie 1934.

Personalul administrativ al Facultății de Drept din Oradea se trece, cu respectarea tuturor drepturilor câștigate, la Universitatea din Cluj, urmând a fi repartizat, după necesități, de rectorul acestei Universități.

Întreaga avere mobilă a Facultății de Drept din Oradea, cât și biblioteca acestei facultăți, se trec în patrimoniul Universității din Cluj.

Averea imobilă trece în patrimoniul Statului”.

(*Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1288, p. 2)

Antonio FAUR

CONSEMĂRI ÎN JURNALUL GENERALULUI AMERICAN C.V.R. SCHUYLER CU PRIVIRE LA ABUZURILE SOVIETICE ÎN ROMÂNIA (1945-1946)

Drd. Antonio FAUR

Lector universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istorie
contemporană universală, cu
deosebire în problematica
celui de-al doilea război
mondial și a consecințelor
sale.

Generalul american Cortlandt Van Renssealaer Schuyler a fost trimis, în noiembrie 1944, ca reprezentant al S.U.A. în Comisia Aliată de Control, creată de cele trei Mari Puteri Aliate (U.R.S.S., S.U.A. și Anglia), cu scopul declarat de a supraveghea (ori, mai degrabă, de a controla) modul cum sunt aplicate, de către guvernul român, condițiile stabilite în Convenția de Armistițiu (din 12 septembrie 1944), care a fost considerată un adevărat dictat, impus României de puterea sovietică. În această funcție oficială, pe care a preluat-o la 25 noiembrie 1944, C.V.R. Schuyler „a putut constata nemijlocit – după cum remarcă unii cercetători români – metodele brutale folosite de sovietici în campania lor de a înlătura ultimele rămășițe ale libertății în acest nefericit stat satelit (România – n.n.) al lor – o campanie care includea lichidarea liderilor naționali ai României, menținerea haosului în economie și, în sfârșit, instaurarea unui regim comunist”¹. Începând cu 28 ianuarie 1945, generalul american și-a notat „zilnic întâmplările mai importante”, care i-au fost „aduse la cunoștință” și care, după convingerea sa, „ar putea avea vreo legătură cu evoluții ulterioare” în România, devenind astfel „posibile viitoare surse”² istorice. S-a născut, în acest mod, un *Jurnal*, din cuprinsul căruia au fost publicate, pe parcursul timpului, doar puține pagini. El a fost păstrat multă vreme în arhiva familiei, până când – în luna august 1997 – a fost donat, de către fiica generalului, Bibliotecii Congresului. O copie după acest

„document de mare importanță istorică”³ a fost trimis de Eduard Mark Arhivelor Ministerului Apărării din România. Acest gest merită o sinceră recunoștință.

Jurnalul a fost publicat, în întregime, de către Editura Enciclopedică (în 1997), sub îngrijirea a doi reputați specialiști militari (Al. Oșca și Mircea Chirișoiu) și într-o excelentă traducere (realizată de Sorana Georgescu-Gorjan și Alina Petricel). În felul acesta, cititorii din România, care sunt interesați de istoria contemporană, au prilejul de a cunoaște un document „extraordinar de interesant”⁴, elaborat de unul dintre „cei mai buni prieteni ai României”⁵. Date sumare despre activitatea acestuia pot fi găsite chiar în partea inițială a cărții⁶. Însemnările din *jurnal* se referă la perioada dintre 28 ianuarie 1945 și 20 septembrie 1946, deși autorul acestuia a părăsit România la 11 iunie 1947.

Cu toate că *jurnalul* conține peste 350 de pagini, noi ne vom fixa atenția numai asupra informațiilor referitoare la comportamentul militarilor sovietici pe teritoriul României, care au o valoare excepțională, deoarece provin de la o personalitate străină direct implicată în acțiunea de cunoaștere a realităților din România în perioada menționată. „După cunoștințele mele – precizează Eduard Mark -, *nici un alt participant* la tragicele evenimente din 1944-1947 *nu a lăsat o descriere așa amănunțită a ceea ce el a văzut*. Dar pentru mine, *ceea ce este cel mai impresionant* în legătură cu acest *jurnal* este *claritatea cu care Schuyler a înțeles evenimentele*”⁷ (subl. ns. – A.F.). Generalul nu a fost nici diplomat de carieră, nici istoric. A dovedit, însă, o rigoare și tenacitate cu totul neobișnuite, precum și un profund simț al realităților. Le-a notat, cu o precizie exemplară, în *jurnalul* său, realizând o lucrare memorialistică singulară și incomparabilă cu altele, deoarece relatările și comentariile sale respectă adevărul faptelor. Poate că tocmai condiția de ofițer superior al armatei americane a fost elementul determinant al atitudinii sale față de cele cunoscute în mod direct și pe care demnitatea și onoarea sa l-au obligat să le consemneze într-un document unic, fără îndoială cel mai serios dintre cele care au văzut lumina tiparului. Cei care se ocupă de reconstituirea istoriei anilor anințiți sunt obligați să recurgă la *jurnalul* în discuție, acesta fiind o sursă memorialistică de primă mână.

Făcând o vizită la Palatul regal, în 1 februarie 1944, generalul C.V.R. Schuyler a avut ocazia să vorbească cu regele Mihai, care s-a arătat „serios îngrijorat de permanentele cereri-surpriză venite din partea rușilor, pentru furnizarea a tot felul de provizii pentru infanteria lor”⁸. A doua zi s-a întâlnit cu Dinu Brătianu, liderul Partidului Național Liberal, pe care l-a „găsit foarte supărat din cauza permanentelor cereri ale rușilor, mult peste condițiile clar stabilite în Armistițiu... Crede că rușii vor continua să exercite aceeași presiune și că, datorită nemulțumirii cauzate de continuul jaf din resursele patriei (subl. ns. – A.F.), comunismul și dezordinea nu vor întârzia să se răspândească”⁹. În 7 februarie a fost vizitat de aghiotantul regelui, colonelul Bossy, care i-a furnizat „detalii despre ultimele cereri ale rușilor, inclusiv pretenția (acestora – n.n.) ca singurul regiment de tancuri rămas în România să fie desființat”¹⁰. Peste trei zile a

intrat în posesia unei copii a unei „scrisori” pe care românii au primit-o de la Comisia Aliată de Control (sovietică), în care se „arată că autoritățile române... nu se conformează directivelor și cerințelor specifice și că, după toate aparențele, nu își îndeplinesc îndatoririle prevăzute în articolele din (Convenția de – n.n.) Armistițiu”¹¹. În 13 februarie l-a primit pe Savel Rădulescu, președintele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, care „i-a vorbit despre o întâlnire convocată de generalul Vinogradov”¹², la care au participat primul ministru și miniștrii comuniști din guvern. Acesta i-a „tras la răspundere pe români pentru că n-au reușit să mențină nivelul maxim la producția de cărbune și să asigure întreținerea parcului de vagoane C.F.R.”¹³. De asemenea, S. Rădulescu l-a informat despre „o întâlnire importantă, între patru ochi, dintre generalul Rădescu și generalul Vinogradov”, acesta din urmă mărturisind că „simpatiile rușilor se îndreaptă către comuniști”¹⁴ (subl. ns. – A.F.).

Dacă până la jumătatea lunii februarie datele obținute de generalul american au provenit din contactele acestuia cu regele și cu personalități ale vieții publice, în vara anului a avut posibilitatea să cunoască nemijlocit ceea ce se întâmplă în unele județe și orașe ale țării. Spre pildă, în 12 iunie scria în *jurnalul* său următoarele: „Se raportează din ce în ce mai multe jafuri, violuri și diverse acte de vandalism comise de ofițeri și soldați ruși peste tot în țară și îndeosebi în provincie”¹⁵ (subl. ns. – A. F.), existând – după opinia sa – destule „dovezi” că trupele sovietice „continuă să facă abuz de putere și de fapt terorizează populația”¹⁵. Mai multe „persoane”, care aveau case la țară sau în apropierea „șoselelor principale” au ajuns la concluzia că este „foarte periculos să petreacă o noapte acolo. Aproape în fiecare zi aceste case și ferme sunt călcate de către grupuri formate din doi-trei soldați sau ofițeri ruși care cer vin, mâncare și adeseori femei”¹⁶. În 14 iunie, C.V.R. Schuyler a făcut o călătorie cu avionul până la Arad, unde – după ce a vizitat câteva fabrici ale unui evreu român -, în după-amiaza aceleiași zile s-a „deplasat” prin oraș și la vreo „zece mile în afara lui, trecând prin mai multe sate mici”. A avut, astfel, posibilitatea de a constata cum stau lucrurile în zona de vest a României: „Rușii puteau fi văzuți aproape peste tot în acea zonă... *Am auzit multe relatări referitoare la jafuri, violuri și alte crime făcute de ruși în zona respectivă*”¹⁷ (sub. ns. – A. F.). Tot cu această ocazie a aflat că locuitorii Aradului sunt alarmați de faptul că în această zonă va fi „încartiruit un mare grup de aproximativ 100.000 de soldați” sovietici, pe timp de două sau trei săptămâni. Aceștia se reîntorceau în Uniunea Sovietică și încercau, prin această perioadă de odihnă, să-și refacă energiile. Locuitorii au intrat „în panică”, mai cu seamă că le erau proaspete în memorie „experiențele anterioare” (din timpul ofensivei, în septembrie-octombrie 1944) cu militarii sovietici, care au însemnat „jafuri și violuri”¹⁸. Totodată, a fost informat (din „sursă sigură”) că „drumurile care trec prin Alba Iulia, Cluj și Sibiu sunt înșesate de trupe sovietice, toate mărșăluind către Rusia... În călătoria mea cu mașina prin regiune, am trecut pe lângă o mulțime de camioane rusești care se îndreptau spre est. *Toate erau*

*încărcate cu o întreagă gamă de articole, inclusiv mobile, vite vii, biciclete, carne și conserve*¹⁹ (subl. ns. – A.F.).

La 17 iunie 1945, generalul american a fost invitat în comuna Vărăști, situată la 40 km de București. Numai în acel sat se aflau 500 de sovietici. Majoritatea acestora „*trăiesc pe lângă diferite case țărănești. Mănâncă ce pot găsi pe la țărani și neoficial rechiziționează, aproape zilnic, de pe proprietatea Lakeman, ouă, găini, cereale și uneori vreo vacă*”²⁰ (sub. ns. – A.F.). În aceeași lună a făcut „o călătorie de trei zile” la Predeal, Brașov și Sibiu iar la reîntoarcere a venit pe Valea Oltului, Curtea de Argeș și Pitești. Deși a urmărit doar „scopuri turistice”, totuși a aflat „o mulțime de informații primare despre această parte a țării”²¹. Reținem, pentru însemnătarea lui evidentă, pasajul din *jurnal* consacrat regiunilor vizitate dincoace de Carpați: „Peste tot în Transilvania am observat o activitate intensă în rândurile trupelor rusești *aflăte pe drumul de întoarcere...* Am oprit în mai multe sate și am discutat cu preoți și cu țărani. Toți păreau foarte afectați de „*invazia rusă*”...Deși, până în momentul de față, rușii... rechiziționează... mari cantități de cereale, vite și alte alimente de la țărani, (aceștia – n.n.) încep să se simtă foarte apăsați. În general, *am aflat că sentimentele anti-rusești se amplifică din ce în ce*, în mare măsură din cauza *faptului că țării i se cere mereu să asigure întreținerea trupelor rusești*. Oamenii par să aibă sentimentul că *pretențiile rușilor nu au limite și că, puțin câte puțin, ei își vor pierde tot avutul...*; *se simte intensificarea unui resentiment ascuns*, (care – n.n.)... se îndreaptă nu numai împotriva rușilor, ci și împotriva actualului guvern român, care, în mintea țaranului, lucrează mână în mână cu rușii și face de fapt toată munca de teren în colectarea și predarea proviziilor cerute”²².

Reținem și caracterizarea memorabilă ce o face, în 15 iulie 1945, C.V.R. Schuyler Comisiei Aliate de Control (sovietice), pe care o consideră „*unica putere supremă în România*”, adică un „*organism care face politică și care își exercită puterea autocratică asupra tuturor domeniilor vieții din România*”²³. Într-adevăr, această Comisie – dominată complet de sovietici – a dispus de o totală putere în România, și a tratat guvernul țării și Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului cu un aer de superioritate și cu o brutalitate de necontrazis, realitate despre care unii politicieni români au informat puterile occidentale, solicitându-le sprijinul, care însă n-a venit.

De un real interes istoriografic este și consemnarea faptului că, în dimineața zilei de 20 iulie 1945, Mihail Ghelmegeanu (din 11 aprilie președinte al Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului) a avut o „întrevedere” cu generalul I.V. Susaikov (înlocuitor al președintelui Comisiei Aliate de Control), în timpul căruia i s-a „*spus clar că România trebuie să aibă în vedere și să întrețină pe teritoriul său un mare număr de militari ruși, pe perioada unui an întreg, începând cu acest moment*”²⁴ (sub. ns. – A.F.). Deci veștile despre un asemenea pericol pentru România, care au circulat anterior, s-au confirmat.

La finele lunii iulie, generalul american a făcut o „scurtă excursie”, petrecând o noapte în „vila noastră” de la Predeal, unde i-a invitat pe reprezentantul portughez, domnul Rochetta, și soția sa. Aceasta s-a arătat „foarte nervoasă” din cauza unui incident petrecut în noaptea de joi (deci, în urmă cu trei zile), când – la miezul nopții – „o bandă de cinci ruși beți le-au spart vila, i-au pus la zid pe dl. și dna Rochetta împreună cu oaspetele lor român, i-au amenințat cu baioneta și cu o pușcă încărcată, în timp ce alți membri ai bandei au urcat la etaj, au violat-o pe camerista româncă... , au tras focuri în aer, au distrus ușile, au furat bijuterii și ceasuri, și în general au făcut prăpăd în casă... Totuși, acesta reprezintă doar unul din numeroasele incidente care se întâmplă peste tot în țară. Se pare că rușii fac foarte puțin pentru a opri jafurile la care se dedau militarii lor aflați în drum spre casă. Din nefericire, toți acești militari își păstrează armele și mulți dintre ei bat drumurile, furând, jefuind și violând”²⁵. Interesantă, ca mărturie documentară, este și conversația pe care a avut-o (tot la sfârșitul lunii iulie 1945) generalul american cu prințul Știrbei, referitoare la „situația actuală a României”. Acesta afirmă că: „În ultimele șase luni, în vecinătatea satului Buftea a fost încartiruită... o divizie rusească. *În repetate rânduri, mici grupuri de ruși din divizie i-au prădat proprietatea, luând cu ei porci, cireșe, legume și chiar vaci și cai. O parte din acestea le poate recupera ulterior, mituind ofițerii ruși, dar în majoritatea cazurilor nu primește nici o despăgubire.* S-a plâns de nenumărate ori atât autorităților române cât și celor ruse, dar răspunsul este mereu același și anume: „Dacă îi puteți identifica pe hoți, vom proceda în consecință: dacă nu, nu se poate face nimic”... dacă această situație va continua mult timp, el, familia sa și țărani care muncesc pe proprietatea sa nu vor mai avea cu ce răzbate prin iarna care vine. Afirmă că *mulți dintre prietenii săi i-au spus că și ei au trecut prin experiențe similare. El consideră că țara în ansamblu va ajunge la prăbușire totală în una-două luni. Unica speranță ce îi rămâne* pare a fi un eventual rezultat al conferinței de la Potsdam, care să-i facă pe ruși să părăsească România și să permită instaurarea unui guvern independent”²⁶ (subl. ns. – A.F.). Starea de spirit a locuitorilor era atât de marcată de prezența militarilor sovietici, încât majoritatea acestora era „în general ostilă” față de ei. „Până și comuniștii – se menționa în *jurnal* – așteaptă în mod sincer momentul în care rușii se vor retrage. Ei au impresia că prezența trupelor rusești împiedică mult procesul de răspândire a comunismului românesc”²⁷. În luna decembrie 1945, colonelul Crist a făcut o deplasare în zona Brăila – Tulcea – Constanța, de unde a adus informații exacte, pe care C.V.R. Schuyler le reproduce în cartea sa: „*a crescut din nou numărul incidentelor implicând tâlhării, omucideri, violuri etc., ale căror victime sunt țărani români și locuitorii orașelor. În toate orașele, foarte puțini români ies pe străzi după căderea nopții*”²⁸ (subl. ns. – A.F.). Așadar, nici în ultima lună a anului 1945 nu au încetat abuzurile sovieticilor, care, practic, se comportau ca într-o țară ocupată. Trecuse peste un an și jumătate (din martie 1944) de când trupele sovietice au pătruns pe teritoriul României, pe care au ocupat-o și jefuit-o

fără nici o opreliște, realitate dramatică despre care generalul american ne-a lăsat mărturii extrem de importante, pe care istoriografia noastră și cititorii obișnuiți trebuie să le cunoască, deoarece, cu asemenea fapte condamnabile – ale unor militari din Armata Roșie – începe, practic, perioada postbelică din trecutul nostru, precum și procesul de sovietizare a țării.

Cu toate că a văzut lumina tiparului la mai bine de o jumătate de secol, *Jurnalul* lui C.V.R. Schuyler reprezintă o mărturie de excepție, rezistentă prin obiectivitatea și temeinicia informației și a comentariilor în legătură cu aceasta. Este, fără îndoială, cea mai valoroasă *carte-document* elaborată de o personalitate străină, animată sincer de ideea de a păstra pentru posteritate date și fapte autentice, care să servească scrisului istoric românesc.

NOTE:

1. C.V.R. Schuyler, *Mistune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946). Cuvânt înainte* de general de corp de armată Dumitru Cioflină, ediție de Lt. col. Alexandru Oșca și Lt. col. Mircea Chirițoiu, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 10
2. *Ibidem*, p. 13
3. *Ibidem*, p. 7
4. *Ibidem*, p. 6
5. *Ibidem*, p. 7
6. *Ibidem*, p. 9-11
7. *Ibidem*, p. 7
8. *Ibidem*, p. 19
9. *Ibidem*, p. 20
10. *Ibidem*, p. 23
11. *Ibidem*, p. 25
12. *Ibidem*, p. 30
13. *Ibidem*, p. 31
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*, p. 131
16. *Ibidem*, p. 131-132
17. *Ibidem*, p. 133
18. *Ibidem*, p. 133-134
19. *Ibidem*, p. 143
20. *Ibidem*, p. 135
21. *Ibidem*, p. 141-142
22. *Ibidem*, p. 142
23. *Ibidem*, p. 151
24. *Ibidem*, p. 158
25. *Ibidem*, p. 164-165
26. *Ibidem*, p. 165
27. *Ibidem*, p. 169
28. *Ibidem*, p. 268

CRONICI ȘTIINȚIFICE ȘI RECENZII

Ioan HORGA

SEMNELE INCIPIENTE ALE OCUPAȚIEI SOVIETICE ÎN ROMÂNIA

(Recenzie la cartea lui **Antonio Faur** despre
Comportamentul militarilor sovietici în județele din vestul României
(1944-1945), vol. I, Editura Universității din Oradea, 2000, 400 p.)

Titlul ales pentru a prezenta cartea tânărului universitar orădean Antonio FAUR ni se pare sugestiv, pentru a înmănunchea într-o propoziție, esența emoțională și atitudinală care a anticipat un fenomen istoric - ocupația sovietică - survenit pe o arie importantă a Europei aproape o jumătate de secol.

Titlul ales este în directă legătură cu strategia de lucru a autorului, care în partea introductivă, unde a analizat comportamentul militarilor sovietici pe teritoriul altor țări europene, a oferit elemente comparative, care au definit de o manieră sau alta esența raporturilor de mai târziu dintre Uniunea Sovietică și aceste țări. Beneficiind de o solidă formație istoriografică și metodologică – a fost student eminent al Facultății de Istorie a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și a efectuat stagii de specializare în Germania și apoi în Franța (unde a văzut Arhivele diplomatice de la Quai d’Orsay și cele militare de la Chateau de Vencinne) –, Antonio FAUR face din problema *Raporturilor militarilor sovietici cu populația și administrația din Vestul României (1944-1945)* – aceasta este tema doctoratului pe care-l pregătește – o direcție de specializare proprie dar și instituțională, prin îndrumarea unor studenți în cercetare, care are reverberații nu numai în domeniul istoric, dar și în cele ale psihologiei colective și sociologiei grupurilor.

Dr. Ioan HORGA

Profesor universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istorie modernă
universală și în istoria
construcției europene.

Titlul este, în același timp, în consonanță ideatică cu concluziile la care a ajuns autorul după ce a parcurs câteva tipologii comportamentale care au caracterizat trecerea trupelor sovietice prin România și, în particular, prin partea sa de Nord-Vest. Parcurgând lucrările unor autori francezi, în special ale lui Jacques de Launay, apoi ale unor autori germani, austrieci, autorul a văzut modul în care este tratată în istoriografia europeană problema comportamentului armatelor de ocupație în general și al celor sovietice în particular. Făcând apel la lucrările unor autori din Iugoslavia – în special la memoriile lui Milovan Djilas – și Ungaria –, Antonio FAUR a reușit să găsească mulți temeni de comparație cu ceea ce s-a întâmplat în celelalte țări din regiune, dar și particularități. În aceste condiții, autorul a ajuns la a stabili o scară “valorică” a comportamentului soldaților sovietici în diferite țări. Cel mai puțin afectați au fost bulgarii, iar cel mai mult germanii. Autorul explică la fiecare caz în parte care au fost motivele unei durtăți moderate și a unei durtăți excesive. Așezând România pe această scară “valorică” la mijloc, autorul aduce argumente foarte interesante și susținute cu multă acribie.

Mărturisind încă din debut că a întâmpinat dificultăți metodologice în demersul său, datorită faptului că problema raporturilor dintre armata sovietică și populația României nu a fost demistificată – atât din perspectivă pozitivă, la care propaganda oficială a contribuit enorm, cât și negativă, la care propaganda anti-comunistă a avut un rol, că nu există prea multe lucrări în țară care să fi tratat acest subiect sau subiecte tangente –, autorul și-a formulat propria metodă de lucru în sintetizarea conținutului documentelor pe care le publică în carte.

Astfel, în capitolul *Împușcarea unor oameni nevinovați*, investigând motivele care au determinat un asemenea comportament din partea soldaților sovietici, autorul menționează opoziția la violuri, atitudinea curajoasă a unor jandarmi, beția soldaților sovietici, încercările unor cetățeni de a-și apăra bunurile. Nu se făcea nici o distincție între persoanele care cădeau victime, copii, bătrâni sau oameni neajutorați. Dacă în clipa “nefericită” cineva ajungea în contact cu soldații sovietici, care, în cele mai multe situații se aflau în stare de ebrietate, în majoritatea cazurilor acela era o victimă.

Potrivit autorului, în ordinea gravității faptelor, violurile ocupau locul secund, însă din punct de vedere numeric ele erau cu mult mai multe decât omorurile. Rapoartele autorităților, care au reprezentat baza documentară a cărții, nu sunt foarte bogate în astfel de date, datorită aspectului intim al acestor fapte, dar mai ales al consecințelor pe care le puteau avea asupra viitorului victimelor, care, deși erau compătimate, erau “excluse” din moralitatea comunităților în care trăiau. Așa cum autorul o constată, violul era însoțit în majoritatea cazurilor de bătăi, răniri și jafuri, dar și de împușcarea victimei. Nu se făcea distincție între victime. Au căzut pradă instinctelor primare copii, minore, dar și bătrâne.

În acest capitol este reținută de către autor starea de timorare a locuitorilor satelor, care nu numai că nu reușeau să ascundă fetele și femeile, dar nici nu

ANTONIO FAUR

COMPORTAMENTUL MILITARILOR SOVIETICI ÎN JUDEȚELE DIN VESTUL ROMÂNIEI (1944 - 1945)

Editura Universității din Oradea

interveneau pentru a le apăra atunci când acestea cădeau victime, de teama unor represalii, care se traduceau în omoruri. Autorul constată că soldații sovietici pătrundeau în sate în grupuri mici, de 5-6 persoane. Acolo, timp de câteva ore sau zile, îi terorizau pe locuitori. Vârful acestor abuzuri este depășit în iarna lui 1944-1945, odată cu părăsirea Nord-Vestului României de către armata sovietică. După această dată, pericolul violurilor a continuat, însă mai redus. Se puteau deseori

întâlni soldați sovietici răătăciți, unii dintre ei fiind dezertori, care furau, se îmbătau și apoi se dedau la violuri.

Dacă din capitolele care prezintă violența comportamentului soldaților sovietici față de populația țării răzbate o acțiune concertată asupra psihologiei colective, de intimidare, de dezagregare a acesteia prin pedepsirea aspră a oricărei forme de rezistență, în capitolul *Atitudinea față de jandarmii români*, Antonio

FAUR aduce argumente pertinente despre modul cum comportamentul soldaților sovietici a contribuit la erodarea autorității unei importante instituții românești din teritoriu, *Jandarmeria*.

Chiar din primele zile ale prezenței armatei sovietice în Nord-Vestul României au apărut conflicte între jandarmii români și cei sovietici. Jandarmii români erau umiliți în fața civililor pe care-i escortau, chiar la ordinele comandamentului militar sovietic. Ei erau bătuți, iar posturile le erau devastate. În fața acestui fenomen, Inspectoratul General al Jandarmeriei a dat ordin ca “în toate împrejurările să se procedeze cu tact și să se adopte o atitudine conciliantă, pentru a fi evitate vărsările de sânge” (p. 55). În replică, Comisia Aliată (sovietică) de Control avea o altă poziție, ea considerându-i pe jandarmii români unicii vinovați de cele ce se întâmplau. Atitudinea abuzivă a unor exponenți ai armatei sovietice mergea și mai departe. Unii ofițeri i-au anchetat pe jandarmii români pentru “trecutul lor” (p. 57), i-au reținut fără motive sau chiar i-au arestat.

Din felul în care se comportau soldații sovietici față de populația civilă, după modul în care înțelegeau să coopereze cu autoritățile locale, în virtutea Convenției de Armistițiu și a angajamentului României de a lupta alături de Uniunea Sovietică contra Germaniei, suntem de fapt în planul raporturilor dintre ocupat și ocupant, fapt pe care Antonio FAUR îl relevă, mai ales în capitolul *Raporturile cu instituțiile administrației locale*. Sunt prezentate formele de sfidare a autorității locale, care mergeau de la obstrucție și până la intimidare, prin arestări ale unor primari, pentru motive imaginare, prin molestare la îndemnul unor locuitori maghiari nemulțumiți de prezența autorităților române în unele localități (p. 80).

Pentru a da greutate celor prezentate și afirmate în prima parte a cărții, Antonio FAUR dă în partea a doua o bogată anexă ce cuprinde rezumatul a 144 de documente care ilustrează convingător comportamentul soldaților sovietici în această parte a țării. Prin traducerea rezumatului acestor documente în limba engleză se asigură un deziderat major al travaliului istoric românesc contemporan de a ieși pe piața istoriografică europeană și internațională cu producții solide și de referință. În consecință, avem convingerea că documentele pe care autorul le-a selectat își vor găsi locul cuvenit în trimerile unor autori străini, care se apleacă, din ce în ce mai mult, spre astfel de subiecte, mai ales în contextul liberalizării actului editorial din Europa ex-comunistă.

Pentru cititorii care sunt direct interesați de conținutul documentelor, autorul le prezintă în partea finală a cărții, în *extenso*, făcând prin aceasta un serviciu imens nu numai arhivisticii, dar și istoriografiei, care primește un material inedit pentru masa de lucru a viitoarelor producții.

Prin demersul său, Antonio FAUR se înscrie, cu autoritate, în rândul noului val al istoriografiei românești, orientat către petele albe ale istoriei noastre, dotat cu acribie și simț al echilibrului în punerea în pagină a textului și atent la orientările metodologice și conceptuale ale istoriografiei europene și universale.

Prin cele 3 cărți apărute deja, la o vârstă foarte tânără, și prin cele peste 60 de studii de istorie contemporană, colegul Antonio FAUR are atât calitățile intelectuale și formative, cât mai ales cele de caracter , care-l recomandă drept un exponent al acestui nou val istoriografic românesc. În acest context, volumul *Comportamentul militarilor sovietici în județele din Vestul României (1944-1945)* vine să confere și mai multă greutate afirmației noastre.

L I T E R A T U R Ă

P R O Z Ă

Viorel HORJ

DULBINA LUI NICA

Oricât de agresivă și nestatornică s-a dovedit albia Pietrosului (un afluent al CrișuluiNegru cu izvoarele în amonte de Pietroasa) Dulbina lui Nica a rămas aceeași până astăzi. În adâncimea ei s-au scaldat și s-au scufundat generații de săteni, dar, în mod miraculos, nu s-a înecat nimeni. "Vâlfa" apei se adeverea duh protector al locului, iar zbaterea ei o auzeam în adânc, atunci când cotrobăiam sub malurile scobite, de lucrarea neistovită a apei, după semințiile stivuite de pești pe care-i identificam la o simplă atingere cu mâna. Senzația tactilă devenea suverană. Toate simțurile se dizolvau în ea, încât mi se părea că aud cu unghiile și văd cu buricele degetelor. Doamne, voluptatea pipăitului avea în ea ceva primordial ! Un amestec de dorință și mister, de aventură și necesitate. O orbecăire cu falangele în noaptea începuturilor de unde smulgeam zvâcnete și forme pe care le agregam simultan și le dădeam nume. Dispersate în străfulgerarea de o clipă, mișcarea și alcătuirea se uneau pe vecie în senzația integratoare a exemplarului devenit speță. Cei ce m-ar fi observat în acel moment unic, irepetabil, scufundat în apă până la gât, cu mâinile vârâte sub mal și cu ochii semideschiși, ca într-un exercițiu de filtrare a voluptății, ar fi putut crede că asistă la acuplarea mea cu lutul, apa și aerul. Iar rezultatul instantaneu al unui atare proces era peștele smuls din placenta adâncului și zvârlit la soare. Un animal repudiat de apă, neagreat de zbor și "suprimat" de uscat. Deci, cu toate datele sortite revenirii la ciclul inițial. Căderea în timp, prin vehicolul tactil, se producea pe itinerarii

Viorel HORJ

Poet și prozator. Lector la Universitatea din Oradea. și director-adjunct al Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” din Oradea.

abisale, iar revenirea, în milionimea de secundă, la realitate constituia singurul răgaz îngăduit senzației spre a deveni reprezentare. Oricum, degetele "încordate" la maximum prin labirintul cotloanelor așteptau momentul atingerii cu burta peștelui pentru a-și descărca energia transmisă simultan și acestuia, într-o comuniune empatică, din vremuri imemorabile, când oceanul primordial era un leagăn comun. De aceea contactul cu epiderma alunecoasă nu era urmat niciodată de reacția bruscă a victimei, ca reflex al instinctului de apărare. Dimpotrivă, o supunere tandră în fața unui mesaj afectiv uitat parcă la periferia membrelor ființei umane, care, în miraculoasa ei metamorfoză, și-a somat centrul nervoși, dispersați, să se strângă în unul central, într-un pumn de materie cugetătoare capabilă, prin elanul ei fără hotar, să miște soarele și celelalte stele.

*

Îmi plimbam așadar degetele eliberate de tensiune de-a lungul trupului fusiform, atingeam cu aceeași caldă mângâiere înotătoarele dorsale și pectorale într-un joc prelungit de a cărui noimă uitam pe moment. Citeam, ca într-un alfabet braille, pe pergamentul pielii, numele exemplarului. Plăcerea unei asemenea "lecturi" mă făcea să uit scopul propriu-zis al demersului meu și să trec, fără nici o finalitate, la citirea celui alt exemplar, apoi a altuia și altuia. Mreana, cleanul, somnul, scobarul, uneori chiar și păstrăvul adus din munte de puhoiele dezlănțuite și "adoptat" de celelalte seminții ihtiologice, erau lecturați pe rând, în "biblioteca" lor subterană. Într-un asemenea exercițiu, degetele își pierdeau, pe rând, dependența de trup. Transmițând mesajul "la centru" ele se degrevau, dintr-o dată, de atributul consolidat în lanțul evoluțiilor succesive și începeau să zburde singure. Se mișcau autonome printre burțile alunecoase ale peștilor, aidoma unor anelide în mediul lor acvatic, firesc. Regresiunea biologică către materia vie a începuturilor le confereau o identitate retroactivă. Dar porunca de la Centru suna implacabil, iar plăcerea jocului era spulberată de comanda necesității. Dacă în acel moment degetele erau surprinse înotând slobode printre intervalele stivei naturale, capturarea exemplarului devenea problematică. Când însă semnalul dat coincidea cu atingerea suprafeței solzoase, mângâierea cădea în adâncuri, iar în locul ei se instala brusc violența. Falangele se încărcau cu energia agresivă destinată unui scop precis. Unghiile degetelor "ciuleau" urechile, iar buricele "căscău" ochii. Mobilul "crimei" lua chipul tandreții căutând, cu cinism, punctul vulnerabil, cheiutorile branhiilor. În aceeași secundă, cleștele mâinilor se strângeau fulgerător în jurul capului victimei, într-o zbatere și spulberare de apă pe măsura dimensiunii ei. Bancul de pești țâșnea, de sub mal, ca o umbră neagră și dispărea în adâncul dulbinei. Apoi, strigătul meu, nu știu dacă de triumf pentru izbânda provizorie, sau de durere pentru destrămarea reveriei. Nu ieșeam repede pe mal să-l contemp lu și să mă bucur de dimensiunea prăzii, ci mă cufundam instantaneu, după ce inspiram adânc umplându-mi, până la refuz, alveolele plămânilor. Cu ochii deschiși, coboream pe fundul apei printre peștii care mă priveau cu mirare. Unii mă atingeau cu cozile,

alții aproape că-și lipeau ochii rotunzi de-ai mei, diltându-și și contractându-și branhiile în ritmul, succesiv, al unor bătăi de inimă. Ar fi vrut să spun că sunt unul de-al lor, dar orice comunicare era, acolo, interzisă. Și cum s-o fac, din moment ce eu venisem la Dulbina lui Nica să capturez peștele cel mare.

*

Albia Pietrosului și-a probat statornicia în fața agresiunii puhoaielor de munte fără să cedeze în totalitate. Variațiile față de traseul inițial nu s-au vădit atât de radicale. Și totuși, "Dulbina lui Nica" n-a fost spulberată niciodată, menținându-și adâncimea constantă chiar în anii de secetă. Ea a fost scăldătoarea satului și refugiul peștilor mai mari, atunci când debitul apei scădea. Dar hunii mei consăteni nu făceau baie decât vara și chiar atunci evenimentul avea loc numai la ocazii rare, când trupul și sufletul adunaseră prea mult jeg și păcate: îndeosebi după "zoala" secerișului și în sâmbetele premergătoare cuminecărilor de duminică. Baia devenea, astfel, locul purificărilor trupești și sufletești, preambulul înălțării la cer. Peștii, amenințați nu o dată cu exterminarea, când râul capricios era, după luni de dogoare, un fir debil, și-au găsit tot acolo salvarea. Femelele grase, doldora de icre, porneau, după dezlegarea stihilor, cu tot alaiul nupțial, într-o curgere vie spre amonte, adică către izvoarele vieții dintotdeauna.

Numele "Dulbinei"... venea de la un localnic extropiat și bizar despre care sătenii vorbeau în taină. El era proprietarul terenului din preajmă, năpădit de sălcii, sursă a materiei prime pentru confecționarea vârșelor și leșelor de pescuit. Uneori, în zilele de toamnă de o transparență ireală, când, în liniștea fără început și fără sfârșit, se putea auzi chiar respirația zeilor, luciul de apă părea un ochi deschis spre celelalt tărâm.

Adrian ADAMACHE

PREMIU DE CULTURĂ GENERALĂ

Trebuie să spun că m-a făcut mama cu multă îngăduință la măsurile: sunt cam cu un cap mai înalt și cu vreo douăzeci de kilograme peste omul normal. Port haine și pantofi de la măsurile speciale care totuși țin pe mine.

Cu toate astea nu-s supraponderal și merg vioi, și am pas de uriaș. Probabil instinctiv, când sunt în mulțime, nimeni nu mă înghesuie, ba chiar se face un fel de gol în fața mea, bieții normali prăvălindu-se într-o parte sau alta ca apucații de groază.

De aceea, ieri, când, tocmai scăpasem de la serviciu am rămas aproape blocat, pentru că un pițigoi de fată mi s-a proptit în cale-mi, pe Corso. Am pus toate frânele ca să n-o spulber.

- Ooo, domnul meu, ce fericită sunt că vă întâlnesc! și a sărit să mă îmbrățișeze plină de efuziune - greu de înțeles. A încercat să se cațere spre gâtul meu dar a eșuat prin dreptul buzunarelor de la piept.

Era mică, rotunjoară și numai cu îngăduință îmi depășea cureaua de la nădragi. Purta o pereche de blugi care-i tranzistoriza formele mai cărnose și un fel de vestă cu multe buzunare și fermoare pe care trona, de-a latul pieptului, o inscripție: S.C. Cadoul S.A.

Mi-a luat atunci mâna dreaptă plină de bărbătesc curaj, profitând de buimăceală, și a scuturat-o, încordându-se tare să ridice și să coboare casmaua mea inertă.

A turuit pe nerăsuflăte, mărimdu-mi nedumerirea:

- Firma noastră Se-Ce-Ca-do-ul-es-a, în efortul ei de a sprijini cul-tu-ra ro-mâ-nă are onoarea să organizeze un concurs cu premii. Sunt sigură că nu aveți nimic împotriva să participați, având în vedere că întrebările nu sunt prea grele

Adrian ADAMACHE

Șef serviciu Arhive
Tehnice și de Înregistrare
a Arhivelor Naționale a
României. Romancier, cu
preocupări de istoria
culturii

pentru un om ca dumneavoastră, cunoscut și apreciat pentru cunoștințele dumneavoastră. Concursul nostru organizat de Se-CeCa-do-ul-es-a vrea să reliefeze buna pregătire profesională a cetățenilor urbei noastre . . .

Și uite așa, tot înainte, pe nerăsuflăte, m-a mitraliat în uluiala mea, care nu voia să se spulbere, ci chiar se accentua.

Cum v-am zis, măcar pentru dimensiunile astea debordante și tot sunt o personalitate în târg. Eu nu mă pot ascunde, nu mă pot face nevăzut -, chiar și armata n-am făcut-o pentru că n-au avut ăia haine și bocanci pe măsură și apoi, dacă mă dădeau la infanterie, eram marcaj de aliniament pentru inamic, la aviație deveneam concurent pentru carburant, la tancuri s-ar fi impus turele de comandă specială ș.a.m.d. Dar, întorcându-ne la oile noastre, prichindelul de fată care-mi ajungea până la buric și muntele de carne și oase din față-i, imediat au blocat circulația. S-a făcut cerc de gură-cască și circ pe de pomană.

- ...Nu-i așa că acceptați să participați la concursul nostru organizat de firma Se-CeCa-do-ul-es-a cu premii? Vă asigur că firma noastră Se-Ce-Ca-do-ul-es-a nu se zgârcește când e vorba de a-și premia fideliile..

Și-a scos la iveală un catastif din ăsta modern de vinilin cu fierărie presantă la latura de sus. Îl deschide și a foșnit niște pagini. A țipat:

- Nu-i așa că vreți să participați? Și mi-a altoit cu numitul obiect prin dreptul curelii.

După care mi-a șuierat, așa, pentru mine:

- Pentru numele lui Dumnezeu, domnu', nu mă refuzați! Sunt în probă, ăi de la firmă-s pe urmele mele. Ziceți da, că abia am pus laba pe serviciu' ăsta!

La asemenea argumente . . .

- Da! am zis tare.

- Uraaa! a țipat triumfătoare pițigoiful și a început să se învârtă în jurul meu de parcă era pornită ca într-un joc sacru totemic prin Amazonia sălbatică. Sunt Vasilica Bibiloi de la Se-Ce-Ca-do-ul-es-a și începem concursul organizat de Societatea Comercială Cadoul-es-a. Prima întrebare ... (Mamă, mamă, acum a trâmbițat à la Hericon). Prima întrebare de cultură generală, finanțată de firma noastră Se-Ce-Ca-do-ul-es-a. Deci prima întrebare, vă rog să fiți atent: Care este capitala ... României? (Ultimul cuvânt l-a fluierat de parcă ar fi găsit comoara de sub salteaua bunicii!).

Scoate dintr-un buzunar un metronom și-i dă drumul să se balanseze, așezat pe catastiful transformat în tavă.

- Bucureștiul! Normal, nu? m-am pomenit că zic.

S-a făcut un pic de liniște. A oprit metronomul care nu prea apucase să ticăie. L-a băgat în buzunar. A pus catastiful pe caldarâm între picioare și mi-a luat iar casmaua de mână. mi-a smuls-o de lângă corp și s-a forțat s-o scuture, țipând din toți rărunchii:

- Bravo! Extraordinar! Formidabil! Ați câștigat! Extraordinar! Trebuie să vă feliciti! Dovediți un nivel cultural formidabil! Extraordinar! Vă aducem la

cunoștință că ați câștigat un premiu în valoare de cinci mii de lei din partea firmei noastre organizatoare Se-Ce-Ca-do-ul-es-a! Urrra! Mergeți mai departe?

Și iar încet:

- Mergeți mai departe? (Și iar tare!) Dacă răspundeți și la a doua întrebare fir-ma noastră, Se-Ce-Ca-do-ul-es-a, dublează premiul. Vă dați seama? Du-blea-ză premiul! !

- Mă rog, hai! Dar mai repede, că mă așteaptă și pe mine nevasta, mi-e foame ...

- Aveți puținică răbdare! Firma noastră, Se-Ce-Ca-do-ul-es-a, pune la bătaie niște bani! Deci a doua întrebare de cul-tu-ră ge-ne-ra-lă: cum se numește mamiferul de casă, din familia caninelor, care face "ham-ham"? O clipă! A scos repede din buzunar metronomul, și de jos a ridicat catastiful. A instalat păcănitorul.

- Și ca să vin în ajutorul dumneavoastră, mai precizez că are două urechi, doi ochi, un bot, patru picioare și ... și ... și o coa-dă!

- Câine?

- Formidabil! Extraordinar! Superb! Un răspuns sigur și corect!, a strigat iar.

Ba m-am mai și pomenit, după ce și-a pus ustensilele - metronomul și catastiful - pe caldarâm, cu grijă, că m-a luat de gât, de astă dată cu succes, și mi-a dat o pupătură zdravănă pe obraz.

După ce a descins iar la sol, a continuat gargara fluierată:

- Firma noastră Se-Ce-Ca-do-ul-es-a v-a dublat premiul. Sunteți un câștigător! Un câștigător! Ați câștigat! Firma noastră Se-Ce-Ca-do-ul-es-a vă dăruiește o pereche de papuci de pluș cu o cravată asortată în valoare de ze-ce-mii-de-lei! Bravo! Felicitări, felicitări, felicitări! Vă invităm, domnule, la sediul firmei noastre Se-Ce-Ca-do-ul-es-a pentru a vă ridica premiul în-va-loa-re de ze-ce-mii-de-lei, din strada Ciu-bu-cu-lui trei-zeci-și-doi. Nu uitați, firma noastră este Se-Ce-Ca-do-ul-es-a!

Și drept final grandios și-a băgat mâna într-un alt buzunar și a scos un pumn de fluturași de reclamă roșii și galbeni pe care i-a aruncat peste capetele celor ce căscau gura.

O clipă a părut că s-a terminat ciroul și eu, ca și ceilalți, am vrut s-o întind. Dar pițigoii s-a repezit după mine (între timp își strânsese calabălăcul).

- Domnu', domnu', o clipă!

- Ei? Ce mai vrei? Ce mai e?

- Domnu', când veniți la firmă să luați premiu'? . .

- Ei?

- Să aveți ceva bani la dumneavoastră. Așa, cam un sutar de mii. Știți ...firma noastră...

- Se-Ce-Ca-do-ul-es-a! Da ...

- Nu, nu mă îndoiesc că ați reținut numele. Nu de asta e vorba. Dar așa a zis patronu'. Când veniți, să aveți bani la dumneavoastră. Avem o gamă variată de papuci de pluș și cravate asortate ... De cea mai bună calitate, marfă prima, de import, din Italia ... Dar premiul ... premiul se eliberează condiționat ...

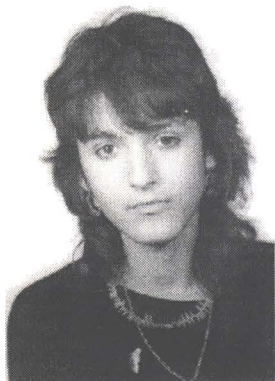
- Adică?

- Cumpărați dumneavoastră trei-patru papuci și vi se dă premiul pe de gratis!

Noroc c-a șters-o și s-a pierdut în mulțime. Nu de alta, dar ca s-o mai întreb o dată de adresa Se-Ce-Ca-do-ul-es-a. Tare mă bătea un chef să mut pe cineva în alt cartier.

Dar cum eu sunt un om blând și n-am nevoie de papuci ...

Flaminia FAUR

UMORUL DE SUB COAJA CUVINTELOR**minus**

Într-o bună dimineață am avut un șoc psihic, deoarece am auzit brusc o voce interioară care îmi spunea: „ – Ai un minus la cap!” Am început să-mi pipăi capul cu disperare dar, în exterior, totul era la locul potrivit: ochii, nasul, gura, urechile, sprâncenele și părul. Îmi lipsea ceva din interior? O piuliță, un oscior, un cartilagiu nu s-au potrivit? Le-am pierdut prin parc sau le-am înghițit, fără a simți nimic? Vai, ce insensibilă sunt!

Totuși, încă nu am clarificat dilema. Dacă mi s-a distrus vreun lob al cerebelului? E o posibilitate incertă.

Acum, văd și mai mari calamități: un crivăț care trece printre urechi și lasă gâtul fără cap. Atunci, e simplu: „Fosta-i lele și te-ai dus!”

Ce vrea să însemne minusul? Un segment orizontal? Un semn matematic, cu ajutorul căruia ne jucăm cu cifrele, micșorăm cantitățile și dimensiunile, calculăm timpul rămas sau cel pierdut. Dacă ne luăm după legea contradicțiilor: „minusul” presupune „plusul”.

Sau, alt exemplu, e semnul chinezesc „YIN și YANG”, care simbolizează pământul, format din părți opuse, pozitive și negative. Dacă scoatem din partea deschisă a valorilor pozitive punctul negru sau din partea închisă punctul alb, vom rămâne cu două părți egale și uniforme.

Dar, nu prea există perfecțiune pură, deci punem punctele la locul lor.

Acum, recurgem la cazul piramidei, pe care o secționăm.

Flaminia FAUR

Profesoară la Liceul
“Lucian Blaga” din
Oradea, cu preocupări de
istoria modernă a
României

Rezultă un trunchi de piramidă sau o piramidă fără cap dar care este o figură geometrică, proiectată în spațiu, ce poate exista independent de ansamblu.

De ce oare 2 minusuri se neutralizează?

Ex.: $-(-3) = +3$

$(-1) \times (-1) = +1$ sau

$(-1)^2 = +1$

E culmea! Minusul se transformă în plus.

Dacă la cerebel îmi lipsește ceva și încă ceva, în total sunt două minusuri, dar tot lipsă dintr-un întreg. Numeric și cantitativ se înmulțesc, dar întregul nu mai există, îi lipsesc două părți.

Mai precis: dacă nu auzi cu două urechi ești surd; dacă nu vezi cu doi ochi ești orb iar dacă nici nu poți vorbi devii idealul sloganului mafiei:

„Cine nu vede, n-aude și tace

O sută de ani trăiește în pace”.

Dar există și minusuri benefice la om: minus pietre la fiere și rinichi, minus apă la genunchi, minus alcool în sânge etc... Dacă acestea dispar din corp, omul se însănătoșește, îi revine dorința de a-și trăi viața și optimismul, are puterea de a depăși greutățile.

frunză verde

E foarte interesant că n-am auzit niciodată expresia generalizată: „ești o frunză verde”, dar există acea: „ești ca un lemn” (ești prost) sau „ești lemn”(ești beat). Când faci afirmația „e un om verde”, ori e tânăr, ori cinstit.

Am tot privit frunzele verzi, le-am văzut legate de tulpini sau ramuri, m-am gândit la procesul de fotosinteză, la producerea oxigenului și m-am tot întrebat: „Oare când a apărut prima frunză verde?” Oricum, cred că înaintea oamenilor. Deci, din acest punct de vedere „frunza verde” e mai bătrână decât omenirea și, totuși, e verde-verde.

Acum, să facem și „teoria frunzei”. Frunzele au o viață mai lungă sau mai scurtă, sunt mai mari sau mai mici, au diferite forme, netede sau aspre, subțiri sau groase. (Cred că expunerea e foarte interesantă, deoarece începe să semene cu „teoria chibritului”).

Prefer frunzele de brad, care rezistă frigului și căldurii, sau cele de cactus, care știu să se apere singure împotriva soarelui și a lipsei de apă iar, pe de altă parte, de animale sau oameni, prin micii țepi exteriori.

Admir frunzele de lăcrimioare, ghiociei, ale florilor de „nu-mă-uita”, ale florilor de câmp și ale nufurilor, care însoțesc aceste sensibile și delicate creații ale naturii.

Oare ce am face fără frunze verzi? Ne-am da obștescul sfârșit în mijlocul drumului sau, datorită tehnicii actuale, s-ar găsi alte metode de producere a

oxigenului? Nu prea stau bine la acest capitol, dar prefer să-mi imaginez o lume plină de frunze verzi, decât de catastrofe sau calamități naturale.

Dacă mă gândesc la evoluția unei frunze, în cea mai mare perioadă a vieții are culoarea verde, care e componenta unei plante ce încă trăiește, se bucură de lumină, soare, rouă, ploaie sau zăpadă.

Nu mi-am pus niciodată întrebarea: dacă aș vrea să fiu o frunză și, pentru a supraviețui, să fiu legată de ramură sau tulpină?

Bineînțeles, că și între oameni, în cadrul unei familii, există legături de sânge, psihice, sentimentale, morale... Cele de sânge se transmit genetic, nu pot fi întrerupte dar, în urma unui conflict, poți rupe legătura cu familia, fapt ce te afectează mai mult sau mai puțin. Dar, o frunză singură nu mai e verde, se veștejește, se spulberă în vânt, devine praf, mâncare sau îngrășământ natural. Eu sunt o frunză verde a societății umane, supusă legilor naturii, dar și celor sociale.

Dacă analizăm culoarea verde, aceasta simbolizează viața, e odihnitoare pentru ochi și are un efect benefic asupra psihicului uman. Dar, mie nu-mi plac toate nuanțele de verde. Prefer verdele deschis sau verdele smarald, verdele din componența curcubeului și verdele brazilor. Oare această selectare a nuanțelor înseamnă că îmi plac doar anumite momente ale vieții?

calm

M-am tot gândit: „de ce mă apucă râsul când aud pe cineva spunând: „calm... calm... calm”. Îmi pică fisa cam târziu. Cuvintele sună cu vibrația unui clopot de biserică sau ca ticăitul unei pendule. Amândouă asocierile includ noțiunea de timp. Clopotul poate vesti o înmormântare, adică trecerea în eternitate, unde nu mai e nevoie de tic-tac... Mă amuză această împleticeală de zgomote egale, simetrice.

Dacă mă gândesc bine, calmă e și „picătura chinezească”. Încet, ușor, găurește osul cutiei craniene, ajunge la cerebel, provoacă dureri îngrozitoare și moarte.

Eu m-am născut vara, într-o zi toridă, când soarele te năucește de cap și căldura te sufocă. Probabil majoritatea oamenilor erau calmi și adormiți. Eu „declarasem grevă” înainte de termen. Poate că nu-mi plăcea întunericul și calmul. Căutam lumina, oamenii, zgomotul dar medicii mi-au mutat „domiciliul” într-o cutie de plastic, cu diverse instalații: incubatorul. Apoi, am zburat calm, spre Oradea, cu „AVIASAN-ul”. Aici, m-am agățat cu mânuțele de viață, fiind parcă dominată de sloganul: „Adaptarea la mediu e condiția salvării speciei”.

Unii oameni care sunt, în general, calmi pot declanșa furtuni, îi pot distruge pe alții sau sfărâma bunuri materiale. Sunt ca o bombă: „tic-tac, tic-tac... bum!...”, și apoi iar liniște.

Există oameni raționali, calculați, sau alții crescuți într-un mod rigid, conservator, după anumite reguli. Ambele categorii nu se exteriorizează. Își respectă propriile legi sau cele impuse de grupul social. Mai viețuiesc și cei lipsiți de personalitate. „Înghit” orice, iartă, și zilele trec ușor, se repetă și nimic nu le trezește interesul. E un „calm-buimac”, o autoadormire a simțurilor și nevoilor, sentimentelor și resentimentelor, o renunțare la sine.

Să nu uit „minunatele” calmante și somnifere care te liniștesc, te anihilează temporar, îți provoacă un somn fără vise și o trezire anevoioasă.

Cred că e important să-ți controlezi propria persoană, dar să știi și să-ți trăiești viața, fără a afișa o mască sociabilă, liniștită, *calmă*, dar și fără a exagera.

Corneliu CRĂCIUN

O PRIETENIE LITERARĂ: CARMEN SYLVA ȘI VASILE ALECSANDRI

Correspondența lui Vasile Alecsandri cu regina Elisabeta nu numai că luminează dimensiunea remarcabilă a unei prietenii literare, dar oferă sugestii pentru înțelegerea specificității actului de creație al poetului, geneza anumitor poezii, concepțiile sale în legătură cu arta.

Anul 1875 înregistrează momentul apropierii poetului de Curte.¹ Din data de 12 septembrie a acestui an datează prima scrisoare (tipărită în ediția de *Opere*) dintr-o lungă serie a corespondențelor cu regina Elisabeta a României (numele literar: Carmen Sylva). Terminându-se construcția unei vile la Sinaia, regina îl invitase, prin intermediul lui Callimachi-Catargi, să-i creeze patru versuri în limba română pentru a le pune pe frontispiciul clădirii, potrivit unui obicei încetățenit în satele din Germania și Elveția, ai căror locuitori aveau înscrise pe fațada casei, pentru ei, pentru oaspeți și trecători, o maximă, o rugă, o dorință. Cererea reginei viza crearea unor versuri în stil popular românesc.

Lipsa de expresivitate și simplismul versurilor produse², Alecsandri le justifică prin faptul că, în ceea ce-l privește, singurul anotimp în mișcarea ciclică a naturii, capabil să genereze poezie este iarna, pe când lunile de mișcare a naturii nu au calitatea de timp care fertilizează inspirația poetică: „dar când, dimpotrivă, natura zace sub un lînțoliu înghețat, când totul tremură și când chiar soarele pare în căutarea unei sobe bune pentru a se încălzi, vai! atunci poezia vine tocmai la timp pentru a arunca pisma sa vrăjită peste tabloul întristător care se așterne în fața privirilor mele. Iată pentru ce nu lucrez decât iarna și de

Dr. Corneliu CRĂCIUN

Lector universitar la Colegiul
Universitar de Institutori.
Specialist în istoria culturii;
preocupări în ceea ce privește
viața politică postbelică din
România.

asemenea pentru ce eu, atât de friguros, îmi aștept dușmanul, acest groaznic bătrân de la munte, acoperit de țurțuri, ca pe un oaspete destul de însemnat”.³

Răspunsul reginei i-a parvenit repede, pentru că, la 19 septembrie, V. Alecsandri o înștiința de primirea scrisorii și îi trimitea o poezie creată sub impulsul unei exclamații sensibile din scrisoarea primită. Regina nu se abținuse să dea curs liber unei dorințe esențiale și naturale pentru o ființă crescută la aerul tare al munților din Germania și pe care-l regăsise intact la Sinaia: „Ah! si j’avais les sapsins en ville!”/ „Ah! dacă aș avea brazii în oraș!” Oferită ca o „amintire” – deci în numele unei relații afective -, poezia *Dorul de brazii* recurge la o substituție, vocea care se confesează fiind a poetului. Poetul demonstrează că a intuit rolul de topos deținut de împrejurimile Sinaiei în sensibilitatea și creația poetică a reginei:

De-aș avea brazii lângă mine
Când stau închisă-ntr-un palat
Și viul Peleş care vine
De sus, din muntele Carpat,

Ah! eu n-aș ști cum iarna trece
Căci brazii mei cu frunza lor
Ar coperi zăpada rece
Și-ar îngâna tristul meu dor. (...)

O! brazii mei, veniți în vale,
Veniți cu mine-n orice loc
Și-mpăștietei pe a mea cale
Umbriri și visuri de noroc.

Atunci din inima-mi senină
Vor înflori cântece dragi,
Cum înfloresc la rădăcină
Pe lângă voi, rumenii fragi!⁴

În luna decembrie, poetul a avut o întrevedere cu principele Carol, dar n-a putut, cu acel prilej, s-o întâlnească pe principesă, datorită stării precare a sănătății acesteia. În scrisoarea din 7 decembrie către Paulina Alecsandri își exprima compasiunea față de starea reginei: „Am fost ieri la Vodă, dar n-am văzut pe Doamna căci e bolnavă, sărmana de picioare. Au suferit de un soi de paralizie, însă acum este puțin mai bine”.⁵

Declanșarea Războiului pentru Independență a găsit în principele Carol un destoinic și brav comandant de oști, iar în soția lui o femeie al cărei suflet nobil a dus-o până la a se alătura paturilor suferinzilor, servindu-i și încercând să le aline durerile. Impresionat de asumarea voluntară de către prințesă a rolului de soră de

caritate, Alecsandri i se adresează la 20 septembrie 1877, printr-o scrisoare în care, alături de reliefarea vitejiei și abnegației manifestate de popor, se accentuează exemplaritatea gestului profund uman al suveranei, de împărtășire a durerilor neamului greu încercat: „Dacă este o soartă demnă de invidiat, este aceea a unei Prințese care domnește asupra unui popor curajos și inteligent pe care ea știe să-l aprecieze la adevărata lui valoare, pe care ea știe să-l iubească la fel ca o adevărată mamă, pe care ea știe să-l mângâie ca un înger binevoitor, în momente de grea încercare”.⁶

Gestul principesei de a scrie mamei unui rănit ceea ce acesta îi dicta i s-a părut a fi o scenă dintre cele care ar putea emoționa și inspira un pictor, poetul descifrând în această manifestare de solidaritate umană expresia nobleței ei de caracter: „... vă regăsesc în împrejurările de față aceeași pe care am judecat-o de la prima apropiere bună, mare și generoasă fără ostentație”.⁷

Că relațiile cu principesa deveniseră foarte apropiate o dovedește și informația, din cuprinsul aceleiași scrisori, despre proiectata căsătorie a fiicei lui. Tânăra pereche urma să plece apoi în Franța, iar în drum se va opri la Wied, locul de naștere a principesei, unde intenționa să se prezinte mamei acesteia, scriitorul întrebând dacă tinerii i-ar putea face vreun serviciu, transmițând o scrisoare sau un comision. Oferta unui asemenea serviciu indica o relație destul de apropiată și acceptată de amândouă părțile.

În sprijinul răniților de pe câmpurile de luptă ale Bulgariei, Vasile Alecsandri a desfășurat un turneu de conferințe în județele Neamț, Bacău și Bârlad, despre al cărui rezultat pozitiv se ocupă în scrisoarea din 23 octombrie, către Lucie Duca. Sufletul generos și dezinteresat al poetului se divulgă aici plenar, el arătându-se preocupat de posibilitatea răsplătirii unuia dintre tinerii eroi ai luptei de la Grivița din 30 august. Intervenția sa e integral morală și are în vedere abordarea principesei pentru a obține din partea lui Carol o scrisoare de recomandare a acestuia pentru Școala Militară din Berlin. Rațiunile susținerii tânărului se circumscriu spațiului moral al relațiilor dintre oameni: „În familia d-lui Nicolae Albu, a cărui soție este președinta unui comitet instituit pentru a veni în ajutorul răniților, am găsit un tânăr erou de la Grivița, anume fiul lor, Elie Albu, elev al Școlii militare din București. La primele lovituri de tun schimbate între turci și români, a alergat să se înroleze ca voluntar în cel de al doilea batalion de *vânători*, și la 30 august, la atacul redutei Grivița, a fost rănit la braț”.⁸

Relațiile cu palatul nu au atins acel grad de apropiere care să-i permită să se adreseze el cel dintâi. De aceea, când ia în discuție perspectivele prezentării literaturii române în spațiul cultural german, prin traducere, într-o scrisoare către Iacob Negruzzi își exprimă scepticismul în legătură cu probabilitatea ca principesa să accepte publicarea propriilor traduceri din literatura română: „... încât privește însă acele făcute de doamna Elisaveta, nu știu dacă Măria-sa ar primi ca să se publice, chiar sub pseudonim. Voi însărcina pe cneazul A. Cantacuzin ca să-i comunice această propunere, fiindcă eu nu sunt în corespondență cu palatul”.⁹

Dintr-o scrisoare către Lucie Duca (5 februarie 1879), pe lângă mărturisirea că, la vârsta adolescenței, avusese o certă aplecare înspre cunoașterea limbii germane („...ce pierdere pentru mine de a fi neglijat frumoasele dispoziții pe care le dovedeam, în tinerețea mea, pentru studiul limbii germane. Să mai spui că am improvisat versuri care au obținut un oarecare succes...”¹⁰), își exprima regretul că principesa nu scrie în limba română. Declarația sa poate avea sensul unei aprecieri laudative la adresa capacităților poetice ale principesei, dar, așezată alături de regretele sale pentru neducerea până la capăt a însușirii limbii germane, pare să contureze în gândul poetului o posibilă colaborare literară: Carmen Sylva – Alecsandri.

Cu timpul, raporturile poetului cu Palatul se consolidează. Într-o scrisoare din 17 martie 1880, înregistra: „Ieri am fost la Doamna care m-au primit cu amabilitatea obicinuită”.¹¹ La 8 iunie (același an) era în faza încheierii lucrului la feeria *Sânziana și Pepelea* și se pregătea de plecare la Sinaia, unde fusese invitat prin Georges Duca.¹² În scrisoarea către Iacob Negruzzi, din 14 iunie 1880, poetul precizează și motivul invitării sale. Principesa voia să-l consulte în relație cu un libret de operă al ei.¹³ Opera se numea *Neaga*, iar muzica a fost scrisă de un compozitor suedez, Ivar Hallstrom.¹⁴ O criză de lumbago l-a ținut locului, astfel că scrisorile sale, pe lângă scuzele de rigoare pentru a nu fi putut onora invitația, prezintă, într-un ton glumeț, rolul nefast al durerilor de șale în viața omului.

În luna noiembrie, poetul fusese prezent la Curte, discuțiile angajând atât universul domestic al vieții lui, dar și domeniul realizărilor și al proiectelor literare ale principesei, care tocmai terminase de tradus *Legenda ciocârliei* a lui V. Alecsandri și intenționa să o publice într-o revistă din Germania, împreună cu alte traduceri din opera lui poetică.¹⁵

Aprecierea de care se bucura poetul în ochii reginei este relevată și de faptul că aceasta îi încredințase responsabilitatea de a alcătui un discurs, obligație de care poetul se achită cu promptitudine, în pofida stării de sănătate, improprie unor activități intelectuale intense. Cu umor, Alecsandri sugerează că meritele textului sunt de natură administrativă: „Am onoarea să trimit Alteței-voastre regale proiectul de discurs pe care ea va trebui să-l pronunțe peste câteva zile. Marele său merit este de a nu fi lung și de a se lăsa repede învățat pe dinafară”.¹⁶

Alecsandri descoperă în Carmen Sylva nu numai o persoană cu preocupări și calități literare, dar – ceea ce este important pentru el, creatorul unei opere cu un profund caracter național – și aplecarea ei sinceră pentru tot ce este românesc: „Hora noastră a reușit. Ați arătat-o lui Marchetti? De ce nu ați publicat-o până acum? Cred că va fi foarte apreciată de regina care iubește tot ce este național” (dintr-o scrisoare către Mihai Obedenaru).¹⁷

Poetul intenționează să meargă la Zante, pe insula cu același nume, proiect pe care-l discută cu regina, interesând-o și pe aceasta: „Am profitat ca să merg la Cotroceni, unde am șezut vro patru ceasuri cu regina.(...) Regina m-a întrebat

despre mata și au manifestat dorința de-a veni cu noi la Zante” (Scrisoare din 10 octombrie 1881, către soția sa, Paulina Alecsandri).¹⁸

Regina îi acorda un mare credit moral lui V. Alecsandri, îi împărtășea proiectele sale literare, îi cerea sfaturi cum să procedeze în domeniul creației literare, cunoscând valoarea și experiența sa poetică. Corespondența dintre cei doi nu se încadrează în tipul de relație epistolară practicat între o suverană și un cetățean al regatului. Distanța nu mai este marcată decât de formulele de adresare obișnuite. Alecsandri nu are complexe, el își exprimă părerea, sugerează ori recomandă. Pentru legenda fratelui și a surorii, pe care regina voia să-l trateze în forma unei balade, Alecsandri sugerează că ar fi mai potrivită structura unei drame.

O lungă scrisoare din 19 decembrie 1881 detaliază proiecte literare ale reginei și restituie dimensiunea raporturilor literare dintre ea și V. Alecsandri. Așa cum reiese din precizările poetului, aceasta îi ceruse sfaturi în legătură cu unele intenții literare ale ei. Angajată pentru prima dată în a scrie o baladă pe motive naționale, Carmen Sylva supunea atenției poetului subiectul acesteia, ritmul, numele personajului feminin. Acceptându-le, poetul îi sugerează cu discreție care sunt, după părerea lui, secvențele care ar putea produce tratări poetice de valoare: „... fiind convins dinainte că ea (balada – n. n.) conține descrieri mărețe ale locurilor unde se petrece scena, a cursei calului care o duce pe Duduia, a morții eroinei care se sacrifică pentru a-și salva iubitul și de efectul fantastic produs de aburii din lac, ridicându-se pe discul lunii etc. etc.”¹⁹

Cum regina mărturisise o stare de epuizare – explicabilă prin efortul depus în activitatea de creație -, Alecsandri o sfătuiește să se menajeze, atât din punctul de vedere al timpului consacrat scrisului, cât și din punctul de vedere al tematicii creațiilor, sugerându-i să evite subiectele care reclamă prea mare angajare intelectuală sau care deschid în fața ochilor zone de tenebre și de spaime: „De aceea rog pe Majestatea-voastră să-și menajeze forțele și să evite pentru un moment să abordeze subiecte care pretind reflecții prea serioase. Astfel mi s-a părut acela al nuvelei care chinuie spiritul vostru, aruncând acolo reflexe negre, este prea întunecat pentru strălucitoarea voastră imaginație. Frumosul vostru cabinet de lucru nu este făcut (decât – n. n.) pentru spirite scânteietoare”.²⁰

Din perspectiva timpului și a exigențelor față de creațiile literare așa cum s-au fixat ele, nu putem să nu remarcăm tonul, totuși, excesiv laudativ la adresa capacităților poetice ale reginei, dar el este în concordanță cu tipul de poezie practicat de Alecsandri însuși, astfel că nu este cazul să vedem în asigurările și comentariile lui atitudini de servitute. El credea în poezia lui Carmen Sylva, tot așa cum credea în poezia lui. Cei doi aparțineau, unul în limba română, celălalt în limba germană aceluiași spirit literar: sensibilitate adeseori comună, capacitatea de a versifica orice. Din scrisoare reiese o atitudine de grijă a unuia față de celălalt, în numele respectului pentru actul de creație. Pentru că scrisoarea reginei se terminase cu îndemnul „Lucrați!”, Alecsandri se destăinuie în ipostaza de ins în

căutare de inspirație: „Vai! nu cer nici eu mai mult, dar degeaba mă așez la pândă pentru a găsi inspirația. Ea mă îndepărtează și mă întorc plouat, din cursele mele prin spațiu... Am ajuns poate un vânător platonice? Acest gând mă îndurerează și îmi ia o mare parte din mijloacele mele. Am lucrat eu prea mult? Poate”.²¹

Împinsă politic în uitare, o dată cu instituția monarhică pe care o reprezenta, privită cu o anumită condescendență pentru preocupările sale literare încă din timpul vieții, chiar sancționată drastic pentru ele, Carmen Sylva merită o regândire a locului și rolului ei în cultura română, pe care a iubit-o și apreciat-o, cu sinceritate și devotament, făcându-ne, după puterile ei, servicii, pentru care îi datorăm recunoștință și aceeași simpatie caldă, manifestată față de noi ca popor.

NOTE:

1. V. Alecsandri, *Opere. X. Corespondență (1871-1881)*. Ediție îngrijită, traduceri, note și indici de Marta Anineanu, Editura Minerva, București, 1985, p. 877.
2. Catrenele trimise de Alecsandri erau: *Paseri și izvoare/ Codru-nsuflălesc, Oaspeți buni și soare/ Casa-nveselesc. // Te oprește, Te-odihnește/ Și de-aicea Mergi ferice! // Aice oricine/ Sosit e cu bine/ La vorbă, în casă, / La foc și la masă. // Codru-i mare drumu-i greu! / Călătorule, te-oprește. / Orice oaspe-aici sosește/ E trimis de Dumnezeu! (Ibidem, p. 232-233)*
3. *Ibidem*, p. 234
4. *Ibidem*, p. 236-237.
5. *Ibidem*, p. 255.
6. *Ibidem*, p. 344.
7. *Ibidem*, p. 342.
8. *Ibidem*, p. 353.
9. *Ibidem*, p. 398.
10. *Ibidem*, p. 476.
11. *Ibidem*, p. 559.
12. *Ibidem*, p. 591.
13. *Ibidem*, p. 588.
14. *Ibidem*, p. 997.
15. *Ibidem*, p. 629.
16. *Ibidem*, p. 632.
17. *Ibidem*, p. 734.
18. *Ibidem*, p. 780.
19. *Ibidem*, p. 807.
20. *Ibidem*, p. 808. Traducerea în limba română a trecut peste un cuvânt esențial: que (*cât*). Textul în franceză era: *Votre splendide cabinet de travail n est fait que pour des esprits rayonnants.*
21. *Ibidem*

Gavril CORNUȚIU

LINII ȘI CHIPURI

Axele constitutive ale spațiului valoric al ființei umane sunt axa ontogenică, axa morală și axa potență-visare-act. Mă voi opri apoi asupra unor aspecte indirecte ale axei morale.

Agregatul moral este format din noțiuni evaluatorii ale prezenței omului în lume, articulate într-o ierarhie care îi determină un sens general. Aceste noțiuni, neavând un suport "palpabil" decât în registrul lui Despre și având doar un conținut referențial, informal ("Ceva despre în raport cu"), nu pot exista decât în tipar eliptic. Elipsa are două centre, care se definesc unul în raport cu celălalt. Aceste centre sunt antinomice doar în măsura în care pot constitui împreună o unitate noțională.

Totul în morală are această bipolaritate: bine-rău, frumos-urât, prietenos-dușmănos, măreț-meschin etc... De altfel, nimic din ceea ce fundamentează subiectivitatea noastră "cea mai obiectivă" nu poate exista și funcționa altfel. Astfel, sus nu are sens decât în raport cu jos, mare cu mic, departe cu aproape, greu cu ușor, luminos cu întunecat etc. Vedem și înțelegem lumea, mai ales lumea umană în baza doi, în termeni antinomici. Contradicția este una dintre esențele constitutive ale gândirii umane. De aceea, cel mai ușor ne este să împărțim lumea în prieteni și în dușmani. A fi în stare să împarți oamenii în mai mult decât aceste două grupe înseamnă a depăși studiul bazal pe care l-am moștenit etologic.

Dar să revenim la cele pe care ni le-am propus. Din punct de vedere moral valoarea supremă a omului este valoarea lui de beneficiu pentru ceilalți. De aceea, specia și calitatea relațiilor comportamentale ale individului cu

Dr. Gavril CORNUȚIU

Conferențiar la
Universitatea din Oradea și
șef de secție la Spitalul de
Neuropsihiatrie din Oradea

ceilalți semeni sunt criteriile definitorii.

Două asemenea noțiuni – criteriile sunt generatoare a două serii de modele comportamentale. Toate comportamentele pot fi înscrise pe axa sinceritate – nesinceritate sau pe cea altruism – individualism. Pot fi încă alese multe criterii morale. Dar cele două sunt atât de importante încât fundamentează moduri de a fi între oameni.

Modul sincer de a fi între oameni presupune un comportament la vedere, pe neferală, în întâmpinarea celorlalți. Sinceritatea nu are găuri de șerpi. Ea generează în jur încredere, optimism și invită la bună dispoziție. Extremitatea limită aparține nevinovăției copiilor.

Modul nesincer de a fi între oameni presupune un comportament abscons, evitându-i pe ceilalți, lucrând șerpește, ori din intenție, ori din vină. El generează neîncredere, suspiciune și alungă buna dispoziție, îndemnând inconștient la fugă ori la atac. Extremitatea limită aparține mafiotului de cea mai proastă reputație.

Pe cealaltă axă înspre extremitatea altruistă avem modelul de a fi dedicat, având responsabilitatea matură și căldura pentru alții drept consistențe existențiale. Extremitatea limită se pierde în sacrificiu. Acest mod de a fi adună oamenii, arătându-le o față a bucuriei de a trăi. Înspre extremitatea individualismului, singurul principiu ordonator al existenței este negarea tuturor celorlalți care nu pot fi subordonați propriilor egoisme. Extremitatea limită sfârșește în "omul capabil de orice rău". Acest mod de a fi împrăștie oamenii, refrigerându-i și arătându-le drumul spre pustiul de gheață.

Nu este atât de simplă ființa umană, dar creionările de mai sus sunt realități care atrag atenția asupra importanței capitale pe care o au criteriile morale pe care ne construim existența, iar dacă le-am ales, e bine să ne aducem constant aminte pentru a ști cine suntem.

ACTUALITATEA CULTURALĂ

Constantin MĂLIŢĂ

SIMPOZIONUL ROMÂNESC DE LA GIULA, UNGARIA

În urmă cu zece ani lua ființă la Giula primul institut pentru cercetări pe teme românești, care a căpătat un sediu provizoriu în clădirea Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, de pe strada Doja G., unde a rămas până azi. În fiecare an acest institut a organizat un simpozion al cercetărilor pe care le-a dispecerizat, sau le-a încurajat, de autori români, din Ungaria, sau de autori din România, având ca obiect de studiu istoria și realitatea naționalității române din Ungaria, comunitățile, tradițiile, instituțiile și identitatea acestei minorități naționale, în jurul căreia au fost mereu controverse, unele pornite din interior, altele pornite și alimentate din exteriorul ei. Deși mai mult un institut onorific, deoarece nu are în schema de personal decât 1-2 posturi și acestea plătite mediocru și utilizate ca jumătăți de norme, Institutul de cercetări al românilor din Ungaria și-a dobândit o coerență și o identitate inconfundabile a preocupărilor, datorită unui grup de 10-15 cercetători și cercetătoare în frunte cu Doamna Dr. Maria BERÉNYI, poetă și istoric cultural, din Budapesta, care a acționat cu claritate și fidelitate față de neamul său românesc, căutând să-i descopere și descrie datele specifice pentru conviețuirea din Ungaria și supraviețuire în condiții de minoritate etnică.

Rezultatele cercetărilor întreprinse de grupul de intelectuali români din Ungaria, grupați în jurul ideii de Institut, dar aparținând totodată și de alte asociații civile, s-au prezentat de regulă într-un simpozion anual, care acuma a ajuns la cea de-a zecea ediție. Este fără îndoială o performanță intelectuală, care arată vigoarea și dorința de identitate a grupului condus de Dr. Maria Berényi, cu atât mai mult că s-a reușit publicarea comunicărilor sub forma unui volum anual, care există pentru primele nouă ediții și poate fi cunoscut, pentru ca efortul de cercetare să fie preluat și asimilat în studii de sinteze.

Ediția a zecea a simpozionului s-a desfășurat în zilele de 18-19 noiembrie 2000, la sediul Uniunii Culturale a Românilor de la Giula și prima constatare pe care am putut să o fac, luând parte acolo aproape de fiecare dată, iar acum însoțit de Doamna Eugenia Guzun, de la Radio București, a fost să văd sfera de interes în care au avut loc lucrările. Pe de o parte, a fost prezența îmbucurătoare a românilor din Giula și din celelalte comunități românești din Ungaria, atât a cercetătorilor, cât și a unui public mai larg, și interesat, de până la 60-70 de persoane, a fost prezența invitaților din România, de la Oradea, Arad, Cluj-Napoca și București. Dar au lipsit cu desăvârșire autoritățile locale, precum și autoritățile maghiare specifice, de susținere a acestui tip de asociere civilă de tip etnic, de parcă ar fi

fost vorba de o acțiune ținută pe furiș. De asemenea, au lipsit delegații A.Ț.R.U., care în fond ar trebui să se bucure de cercetările întreprinse de acești oameni și să le preia, să mijlocească ducerea lor în școlile și comunitățile românești, pentru ca ele să fie cât mai larg cunoscute și folosite. Orice privire logică asupra tipului de relație, care ar putea să funcționeze pe acest teren, arată că Autogovernarea acum nu știe și nu se preocupă să folosească cercetările întreprinse sub egida Institutului, sau nu înțelege importanța lor și ca atare nu dă onoarea cuvenită grupului de intelectuali, care fac un efort gratuit, sublim, pentru scopul cultural, care se află și printre obiectivele naturale ale A.Ț.R.U.

Cu speranța că se va găsi și se va lansa puntea de legătură între grupul practicienilor din A.Ț.R.U. și grupul idealiștilor din U.C.R.U. și Institut, în cele ce urmează vom prezenta succint lucrările simpozionului, la care am luat parte.

În deschidere, Dr. Maria Berényi a memorat, ca director, pasaje pilduitoare din vorbirile anilor precedenți, în care s-a putut descifra acțiunea de echilibru a Institutului, din acești zece ani, în care prin cercetare concretă, bibliografică și de teren, s-a căutat să se dea un răspuns la criza de conștiință și de identitate, ce traversează comunitatea românească din Ungaria. Aceasta în mare măsură a pierdut limba maternă ca instrument social de comunicare. În scopul schimbării direcției de involuție etnică, este necesar ca „filonul național etnic să-și adjucece resursele propriei reformări“, a spus în limbaj esopic Dr. Maria Berényi, deoarece „filonul național etnic nu poate rămâne imun la tendințele universale de evoluție“, și prin urmare trebuie protejat, trebuie cercetat, îngrijit și dezvoltat: „Ce mai pot să spun acum, la a zecea ediție. Noi, cercetătorii, intelectualii, încercăm să facem cultură. Ceea ce, în opinia mea, nu înseamnă să devenim apolitici, ci să spunem exact ce avem de spus, respectând adevărul și raportându-ne la un ideal.

Condițiile noastre concrete de multe ori necesită eforturi supraomenești. toate energiile sunt antrenate în lupta pentru supraviețuire. Au supraviețuit mai ales prin încăpățănare. Totdeauna trebuiau depășite limitele pe care le impunea momentul. Ca să știm ce trebuie să facem, e bine să știm și ceea ce suntem, fiindcă viitorul nu este și nu poate fi cu totul străin de prezent și trecut.

Identitatea unui popor, a unei minorități și a unei civilizații se reflectă și se rezumă în ceea ce se cheamă cultură. În cultură trebuie să ne ocrotim și să ne susținem valorile cu orice preț. E timpul să ne luăm în considerare, cu toată responsabilitatea și cu toată gravitatea, tradiția, valorile perene ale culturii românești, clădind pe ele edificiul marcat de spiritul novator al timpului. Orice minoritate din lume își apără, prin programe bine alcătuite, cultura și limba națională. De ce să facem excepție de la această regulă! Orice societate trebuie să-și adjucece renumele propriei reformări. Filonul național etnic să-și adjucece resursele propriei reformări“.

După cuvântul de deschidere și salutarea invitaților din România, respectiv a delegatului Ambasadei României de la Budapesta, prin persoana Domnului Nicolae Pahonea, atașat cultural, a urmat susținerea celor 14 comunicări, care au

fost de o mare diversitate domeniială, dar au avut ca adresă comună și scop desenarea conștiinței de naționalitate a unui important grup comunitar care ține de națiunea culturală română în ansamblul datelor ei, oriunde s-ar afla. Observând sumedenia datelor de descriere a istoriei și tradițiilor comunității românești din Ungaria, sub diferite aspecte, pasive sau active, cât și maniera pesimistă, sau optimistă de prezentare a lor, se putea lesne descifra efortul de regăsire prin colinde și sânzâiene a acestor frați ai noștri ca entitate în ansamblul valorilor continue și discontinue românești. Se putea lesne înțelege nevoia lor de temelie și sprijin solidar pentru a se restaura și modela mereu, într-o atență priveghere, atât cu contextul cultural maghiar, în masa căruia au fost risipiți de istorie și de a căruia influență se resimt, cât și în raport cu condiția lor de vatră de margine a ariei etnoculturale românești, din a cărei organicitate fac parte.

Cele zece simpozioane de până acum au descris și servit cu persuasiune poziția de echilibru a minorității românești din Ungaria și au întărit acest rol, prin mulțimea de descrieri și descoperiri infodocumentare, dintre care numeroase au fost prezentate la această ediție.

Trecând peste vorbirea insolită a prof. univ. dr. Gh. Petrușan de la Seghedin, care a încercat o paralelă între naționalismul lui M. Eminescu și al lui Ady Endre, sprijinită pe câteva citate izolate de contextul în care au fost rostite, toate celelalte comunicări au primit culoarea locală, trecută sau prezentă, a românilor din Ungaria, sub aspectul limbii lor (Ileana Mureșanu, Ana Borbely), a tradițiilor folclorice (Elena R. Colta, Ana Hoțopan, Otilia Hedeșan), a tradițiilor funerare (Emilia Martin, Maria Gurzău Czeglédi), a celor școlare (Eugen Glück, Maria Berényi), a celor comunitare (Elena Csobai, Mihaela Bucin, Stela Nikula). Ideea ce s-a strecurat din toate aceste cercetări a fost că sărbătoarea cultural-creștină la români are un rol foarte activ și productiv. Ea restaurează foarte bine conștiința individuală și colectivă de apartenență la națiunea culturală și de aceea trebuie păstrată pe cât posibil curată și nealterată, începând de la ceremonialul botezului și până la poezia și inscripția funerară. În felul acesa și românii din Ungaria vor putea să aibă puterea de a trăi ca naționalitate, cu conștiință de națiune, precum se întâmplă acum cu mai toate naționalitățile din statele europene, care se trezesc la viață proprie.

Aparte și foarte interesantă ne-a apărut comunicarea prof. dr. Gheorghe Santău, care a prezentat critic, în mod foarte documentat, concepția lui L. Kossuth cu privire la formarea unei confederații dunărene în a doua jumătate a veacului trecut, de fapt o formulă care deja era căzută în desuetudine, precum avea să și arate evoluția evenimentelor istorice. Adusă acum în atenție, când fantoma federalizării bântuie în Europa, subminând șansa reală a euroregiunilor de a genera viață economică și schimburi comerciale în zonele limitrofe dintre țări, disertația profesorului Gh. Santău a fost foarte bine venită, arătând cum se poate rupe și compromite o idee bună, dacă nu este eliberată de stafiele și prejudecățile unor proiecte caduce.

A doua zi spațiul lăsat pentru discuții a fost foarte bine mobilat cu luări de atitudine, cu completări și explicații, care inerent au dus către discutarea stării neurologice în care se află Institutul, lipsit de buget și chiar amenințat cu desființarea, grație unui proiect cvasioficial, de puțin timp pus în circulație publică. Dar iată opinia Dr. Maria Berényi la acest punct:

— A fost aici vorba despre funcționarea Institutului de cercetări al românilor din Ungaria. Într-adevăr, pentru funcționare, Institutul nu primește buget din partea statului maghiar și din nici o parte. Dar, până ce voi obține prin concursuri subvenții de proiecte, acești bani se vor cheltui către aceste publicații, care ajută învățământul românesc din Ungaria. Deci acești bani se varsă numai și numai pentru publicații și numai pentru cultură.

Despre Institutul, care s-ar înființa în cadrul Academiei Maghiare, părerea mea ca director al Institutului de cercetări al românilor din Ungaria, ce ar urma să fie desființat, este următoarea:

„— Regret că această Academie Maghiară, care are vechime de 175 de ani, nu a avut un astfel de institut și nu a făcut cercetări de acest gen. Aceasta este autonomia Academiei Maghiare. Noi vrem, și ca Institut al românilor, dar și ca celelalte Institute de cercetări minoritare din Ungaria, ca aici, în cadrul acestor institute să se facă cercetări în limba maternă a minorităților, ceea ce la Academie nu se poate face.

De multe ori ați spus aici că noi, în limba noastră maternă ne exersăm specialitatea noastră și așa putem ajuta învățământul. Că dacă lucrările noastre se fac și apar în limba română, ele se pot introduce direct în procesul de învățământ românesc din Ungaria și nu mai sunt necesare și căi directe și căi indirecte.

Pe mine mă jignește, și cu aceasta o să termin, că acest Institut al Academiei, în acest profil și în programul lui sunt următoarele:

- Se vor face cercetări referitoare la evreeii din Ungaria.
- Se vor face cercetări referitoare la romii din Ungaria.
- Se vor face cercetări referitoare la maghiarii din afara granițelor.
- Va fi un proiect de cercetări denumit „Asimilația... deci cercetarea asimilării minorităților din Ungaria. Eu zic aici, în acest cadru și din acest loc, că pe noi nu asimilația, deocamdată, încă, ne interesează. Ne interesează, însă, să avem chiar puține subvenții, să avem puțin oxigen, ca noi într-adevăr să nu ne asimilăm, să ne păstrăm limba, patrimoniul și cultura. Noi să nu fim, cum să spun, cadre patologice. Fiindcă, acuma, dacă această cercetare este că s-a asimilat, atunci eu ce să mai spun. S-o facă... Numai noi cerem să avem însă o șansă pentru a organiza într-adevăr, cum a spus profesoara Dulău Cosma, încă zece ani să organizăm aceste simpozioane. An de an! Și am speranța, totuși, că o se ne întâlnim la a unsprezecea ediție și o să luăm în mâini volumul cu lucrările prezentate în aceste două zile. Vă mulțumesc!”

În încheierea acestor rânduri, aș sublinia că este necesar să reflectăm mai mult asupra lucrărilor și studiilor desfășurate sub egida Institutului românilor din

Ungaria, să le prezentăm amănunțit publicului românesc și cercetătorilor din România, pentru a le facilita intrarea în conștiința publică și în circuitul științific de specialitate. Acum acesta este cel mai adecvat sprijin pe care-l putem acorda și o vom face în temeiul aceluși principiu înscris ca titlu pe coperta numărului din 24 noiembrie a revistei **Foaia românească** de la Giula: „cultura, o formă de rezistență împotriva asimilării“, titlu sub care s-a analizat simpozionul, asupra căruia și noi am dorit să atragem atenția.

O VIZITĂ LA CASA MEMORIALĂ „CEZAR PETRESCU”

Orășelul Bușteni este, pentru cei mai mulți dintre noi, o pitorească așezare de munte, cu un recunoscut potențial turistic, care, de mult timp, și-a cucerit un loc important în inimile iubitorilor muntelui și pădurii. Localitatea, situată pe renumita vale a Prahovei, are un farmec singular, datorat atât poziției sale geografice, cât și numeroaselor trasee turistice ce pot fi făcute, pornind de aici. Amintim doar două dintre cele mai cunoscute obiective turistice: celebrul grup de stânci de pe platou, Babele și Sfinxul, precum și crucea de pe Caraiman, care domină orașul și se vede de la distanță, ca un „far spiritual” pentru rătăcitori. Pentru un turist obișnuit cu blânda arcuire a Carpaților Apuseni, Bucegii au o frumusețe aparte, mai sălbatică. Asprimea muntelui, pădurea care „coboară” până la limita așezării, puritatea aerului și a apei au fost, probabil, și motivele pentru care, în urmă cu peste șase decenii, își căuta aici refugiul necesar creației scriitorul Cezar Petrescu, a cărui casă, din amintita localitate, a devenit astăzi un muzeu memorial, pe care am avut bucuria de a-l vizita recent, mai precis în decembrie 2000, după o scurtă excursie făcută în împrejurimi.

Casa se află pe o stradă paralelă cu drumul european ce leagă Brașovul de București, existența ei fiind dezvăluită doar de o tablă indicatoare plasată pe șoseaua amintită. În curtea cochetei clădiri, cu un etaj, se află plasat un bust al scriitorului.

Am intrat cu emoție, împreună cu sora mea și soțul ei. Rememoraserăm înaintea câteva din operele mai cunoscute: *Calea Victoriei*, *Întunecare*, *Aurul Negru*, *Fram-ursul polar*, o mică parte din cele 60 de titluri, cât însumează opera autorului. De la început ne-a surprins, în mod plăcut, faptul că, cu mici excepții, interiorul a fost conservat așa cum era în timpul vieții ilustrului proprietar. Doar dormitoarele mamei și soției sale, aflate în partea dreaptă cum se intră în casă, au fost transformate într-o mică -dar plină de informații utile- expoziție bibliografică. Am aflat de aici câteva date despre familia sa. Tatăl său, originar din Oltenia, a murit înainte ca autorul să împlinească 15 ani, fiind crescut de mama sa, Olga, de obârșie din județul Neamț, unde scriitorul și-a petrecut copilăria. Potrivit afirmațiilor sale, în el s-au îmbinat, fericit am adăuga noi, energia, voința și simțul realist al tatălui cu latura artistică, dragostea de natură și pasiunea intelectuală moștenite de la mamă. Expoziția documentară a fost întregită cu un mare număr de exponate originale, donate de surorile sale. Am reținut de aici interesul scriitorului pentru artă, talentul pentru grafică ori traduceri, dar și faptul că o parte a operei sale a putut fi apreciată și în străinătate prin traduceri care au introdus-o în circuitul literaturii universale, cum nu s-a întâmplat decât în cazurile marilor oameni de litere români.

Cezar Petrescu amenajase mai multe camere de lucru, din care vom pomeni doar pe cele mai importante: un birou de iarnă, un birou-bibliotecă, încăperea cu cel mai vechi mobilier din casă (1928). Biblioteca conținea aproape 2000 de volume, în limba franceză, el fiind un pasionat cititor al literaturii franceze, dar și al celei ruse. Talentatul gazetar care a fost toată viața ne este dezvăluit și de existența în casa sa a unui birou, amenajat de surorile sale, în care se aflau mai multe ziare și reviste la care a colaborat, cum ar fi: *Adevărul*, *Dimineața*, *Familia*, *Convorbiri literare*, *Revista Fundațiilor regale*. Acest interes față de presă s-a păstrat, de altfel, pentru toată viața. În veranda casei, unde obișnuia să scrie, în caldele zile de vară, se păstrează ultima foaie de hârtie pe care a așternut câteva rânduri - un articol cu caracter social -, pe care începuse să-l scrie dar pe care n-a mai apucat să-l termine, deoarece a fost nevoit să se deplaseze la București, unde a murit, în ziua de 9 martie 1961. Alături, pe masă, se află - ca și în ziua în care pleca din iubitul său Bușteni - cafeaua și țigările, nelipsiții săi „tovarăși” de lucru.

Astăzi, după 40 de ani de la trecerea sa în neființă, lucrurile au rămas neschimbate, într-o încremenire ce sfidează parcă timpul, ca și muntele ce străjuiește locul. Peisajul neschimbat, măreția de unde și cerul are altă puritate, au fost fără îndoială argumentele care l-au convins și pe romancier să caute un refugiu aici, departe de societatea contemporană lui, ca și cum relele moravuri și corupția - aceleași ieri ca și astăzi - n-aveau puterea de a răzbi până în acest loc de neuitat. Aici putea cel mai bine să-și dedice timpul scopului declarat al existenței sale: **„Îndeletnicirea scriitoricească am socotit-o întotdeauna unica-mi rațiune de existență, unica justificare a trecerii mele prin viață”**.

Vizita făcută la casa unui mare scriitor român prilejuiește un moment de reflecție asupra rolului oamenilor de cultură în destinul unui popor. Atât viața, cât și realizările lor, se constituie în necesare exemple pentru generațiile care le urmează și care trebuie să îmbogățească, cu creația lor, tezaurul spiritual al unei națiuni. Credem că acum este necesar, mai mult ca oricând, să cunoaștem viețile dar și operele marilor oameni de cultură români, cum a fost și Cezar Petrescu, a cărui casă memorială se constituie într-un îndemn în acest sens.*

*Ținem să-i mulțumim d-lui Traian Trifa, care ne-a oferit serviciile de ghid în Casa memorială despre care am scris aceste rânduri.

C U P R I N S :
(continuare de pe coperta a doua)

LITERATURĂ

PROZĂ

- Viorel HORJ, *Dulbina lui Nica*..... 51
- Adrian ADAMACHE, *Premiu de cultură generală*..... 54
- Flaminia FAUR, *Umorul de sub coaja cuvintelor*..... 57

ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

- Corneliu CRĂCIUN, *O prietenie literară: Carmen Sylva și Vasile Alecsandri*..... 62

PSIHLOGIE - PSIHIATRIE

- Gavril CORNUȚIU, *Linii și chipuri*..... 68

ACTUALITATEA CULTURALĂ

- Constantin MĂLINAȘ, *Simpozionul românesc de la Giulia, Ungaria*..... 70
- Antonio FAUR, *O vizită la casa memorială „Cezar Petrescu”* 75

Adolescența este o vîrstă a cîntecului. Ea rîsuie
este un cîntec pe care l-am cîntat și noi, la vremea
noastră. Căci adolescența este o vîrstă lirică, poetică prin
excelență și reflexivă: e vîrstă întrebărilor cum spune un
cîntec ce i-a fost dedicat.

Am bucuria să prefălesc, cu inimă plină de lumină,
această gală a laureaților din lumea universităților
dolare de acea clipă meli din această seară de toamnă
suplătată în aur îmi pot vîrta năde care dau seama
distracție pe un portativ, și măcar îmi aduc aminte cu
fruntea înclinată de un veș al lui Nicolae Delbriz: o du
nu mai sînt, e-un cîntec tot ce sînt. E o du
de flori și de ape curate, sub emblema purității
flori de lotus căci printu, un noroc al naturii, aici,
pe meleagurile Bihorului, este o vîrstă floare al cărei
surori se găsește focute degerate, pe tot felul și pe
Amazoane. La noi, aici, la gace parte din fersecă, ul
cantahten ~~în~~ intelinș apele și privirile
noastre transpirante de arita formusele adunate în
petalele din puru în formă de stea. De aceea cîntecule
eleilor dela acest festival sînt și ele primare de
formureșea și îndreptă patili și oarmenilor ei, în
comunicarea lor melodioasă ai cîntec inflorin și în
alte Euri. melodia adolescenței picură de floarea lotus
zona urată a înguste de viață, de omnia, de libertate
și de pace, la îndemnul inimii și-al minții:

Sîntem festivali și permițeli-uei, ca în acest aer
sărbătoresc, să ne miștriu, că arată festivalul are lor
la noi acasă, în Oradea Bihorului, la poarta de fier
a țării și să mulțumesc celor ce ne conduc fidelul
pentru îngustea și preferința ce-o arată cînteculei, poeziei,
culturii artelor noastre naționale.

E timpul să începem sărbătorile cînteculei și
să ne pozivim ritmul inimilor cu acela al cînteculei
și, vîndă-ne de vîrstă lor, să devenim adolescenți
precum cîștii din livada core, sub lumina aceluia
Soare generos de Octombrie, au inflorit a dina dera

Al. Andrișoiu

Trăiește și
lumea și
ai mei
în lume

Text citit de poetul Alexandru Andrișoiu cu prilejul unei
manifestări culturale organizate la Muzeul Țării Crișurilor.

Preț: 10.000 lei